

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ, МАКРО- І МІКРОЕКОНОМІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

МІГРАЦІЯ ТА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

студента 2-го курсу ОС «Магістр»
денної форми навчання
спеціальності 051 Економіка
освітньо-наукової програми
«Економіка та економічна політика»
Башловки Кирила Анатолійовича

Науковий керівник к.е.н., доцент
Лозова Ганна Матвіївна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає запозичень із праць інших авторів без відповідних посилань

Башловка К.А.

Роботу допущено до захисту в Екзаменаційній комісії рішенням кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки від «02» травня 2025 року, протокол №10

Завідувач кафедри
економічної теорії,
макро- і мікроекономіки,

д.е.н., професор Аліна ХОДЖАЯН

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	7
1.1. Міграція: економічна природа, сутність та фактори вплив.....	7
1.2. Історичні умови формування теорії міграції та міграційної політики	18
1.3. Аналіз впливу міграції на приймаючі країни, транзитні країни та країни-донори.....	29
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	35
2.1. Інституційно-правові засади формування міграційної політики країнами ЄС.....	35
2.2. Міжнародній досвід формування міграційної політики	52
2.3. Проблеми та виклики міграційної політики в умовах глобалізації	76
Висновки до другого розділу	80
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	84
3.1. Вплив міграції на соціально-економічний розвиток України	84
3.2. Організаційно-економічні засади реформування міграційної політики в контексті післявоєнної відбудови країни	87
3.3. Інноваційні підходи до регулювання міграції та повернення населення в Україну	101
Висновки до третього розділу.....	104
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	111
ДОДАТКИ.....	122
<i>ДОДАТОК А</i>	122

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах посилення глобалізаційних процесів міграція стає одним із ключових факторів впливу на соціально-економічний розвиток як окремих держав, так і світової економіки загалом. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на кінець 2023 року кількість міжнародних мігрантів у світі становила приблизно 281 мільйон осіб, що дорівнює 3,6% загального населення планети. Порівняно з 173 мільйонами у 2000 році, це демонструє сталу тенденцію зростання глобальної мобільності населення.

Для України питання міграційної політики набуває особливого значення в контексті повномасштабного вторгнення з боку держави агресора, що призвело до появи понад 6,5 мільйонів біженців та 5,3 мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Така масштабна міграція створює безпрецедентні виклики для соціально-економічної системи країни, демографічної стабільності та перспектив післявоєнного відновлення.

Міграційні процеси характеризуються багатоаспектністю та охоплюють економічні, соціальні, демографічні та політичні сфери. Вони впливають на структуру ринку праці, соціальну інфраструктуру, демографічну ситуацію як у країнах-донорах, так і в країнах-реципієнтах. Особливо гострими стають проблеми "відтоку мізків", соціальної адаптації мігрантів, захисту їхніх прав, а також нерегульованої міграції.

Розробка ефективної міграційної політики для України вимагає комплексного аналізу глобальних міграційних тенденцій, вивчення передового досвіду регулювання міграції в розвинених країнах та адаптації найкращих практик до українських реалій з урахуванням викликів післявоєнної відбудови.

Стан наукової розробки теми. Аналіз наукових досліджень з проблематики міграції та міграційної політики виявляє суттєві прогалини теоретико-методологічного та прикладного характеру, які потребують подальшого опрацювання. Незважаючи на фундаментальний внесок зарубіжних вчених – У.А. Льюїса, Е. Лі, М. Міллера, С. Каслза, В. Петерсена,

М.Д. Піоре, В. Зелінські, С. Сассен, Д. Массея, та вітчизняних науковців – О.А. Грішнєвої, Т.О. Гнатюк, Д. Добровольського, Е.М. Лібанової, О.А. Малиновської, В.О. Мандибури, І.П. Майданік, О. Пищуліної, О.В. Позняк, І.М. Прибиткової, В. Юрчишина, у сучасній теорії міграції залишаються недостатньо дослідженими численні аспекти. Серед них – відсутність цілісної концептуальної моделі трансформації міграційних процесів в умовах глобальних викликів сучасності (пандемії, військові конфлікти, кліматичні зміни), методологічна нерозробленість оцінювання довгострокових соціально-економічних наслідків вимушеної масової міграції, особливо у контексті постконфліктного відновлення країн. Потребують глибшого вивчення механізми адаптації національних міграційних політик до викликів глобалізованого світу з урахуванням регіональних особливостей, інструменти регулювання циркулярної міграції в умовах зростання транснаціональної мобільності, проблеми координації міграційних політик на різних рівнях управління. Науковий дискурс щодо міграційної політики України переважно зосереджується на еміграційних аспектах, тоді як питання формування комплексної імміграційної стратегії, яка б відповідала демографічним та економічним потребам країни, залишається недостатньо дослідженим. Вирішення цих наукових проблем має не лише теоретичне, але й практичне значення для формування ефективної міграційної політики України в умовах безпрецедентних викликів, пов'язаних з масштабним вимушеним переміщенням населення внаслідок військової агресії та необхідністю розробки стратегії післявоєнної репатріації.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад поняття «міграції», формування і реалізації міграційної політики в умовах глобалізації та визначення перспективних напрямків реформування міграційної політики України в контексті європейської інтеграції та післявоєнної відбудови.

Відповідно до поставленої мети, у роботі визначено такі завдання:

- розкрити економічну природу, сутність та фактори впливу на міграцію;

- висвітлити історичні умови формування теорії міграції та міграційної політики;
- здійснити аналіз впливу міграції на приймаючі країни, транзитні країни та країни-донори;
- дослідити інституційно-правові засади формування міграційної політики країнами ЄС;
- систематизувати міжнародний досвід формування міграційної політики;
- визначити проблеми та виклики міграційної політики в умовах глобалізації;
- оцінити вплив міграції на соціально-економічний розвиток України;
- запропонувати інноваційні підходи до регулювання міграції та повернення населення в Україну;
- розробити організаційно-економічні засади реформування міграційної політики в контексті післявоєнної відбудови країни.

Об'єкт дослідження – сукупність економічних відносин що виникають в процесі міграції, механізми її регулювання в умовах глобалізації, національна та міжнародна міграційна політика.

Предметом дослідження є соціально-економічні аспекти міграції та формування й реалізація міграційної політики в умовах глобалізації.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи є системний підхід до аналізу міграційних процесів. У дослідженні використано такі методи: діалектичний метод (для дослідження еволюції теоретичних концепцій міграції); аналіз і синтез (при визначенні сутності та форм міграції); статистичний аналіз (при дослідженні динаміки міграційних потоків); порівняльний аналіз (при вивченні міграційної політики різних країн); інституційний аналіз (при дослідженні правових засад міграційної політики); системно-структурний аналіз (при розробці рекомендацій щодо реформування міграційної політики України).

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних – О.А. Грішньої, Т.О. Гнатюк, Д. Добровольського, Е.М. Лібанової, О.А.

Малиновської, В.О. Мандибури, І.П. Майданік, О. Пищуліної, О.В. Позняк, І.М. Прибиткової, В. Юрчишина та зарубіжних вчених зарубіжних вчених – У.А. Льюїса, Е. Лі, М. Міллера, С. Каслза, В. Петерсена, М.Д. Піоре, В. Зелінські, С. Сассен, Д. Массея, з питань міграції, аналітичні матеріали міжнародних організацій (ООН, МОМ, МОП, УВКБ), статистичні дані Державної служби статистики України, Євростату, Frontex, законодавчі та нормативно-правові акти України та країн ЄС, програмні документи у сфері міграційної політики, а також матеріали соціологічних досліджень.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (194 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 103 сторіноки. Робота містить 16 таблиць, 1 рисунок та 1 додаток.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Міграція: економічна природа, сутність та фактори вплив

Міграція є багатоаспектним соціально-економічним явищем, яке визначає розвиток суспільства у глобалізованому світі. Вона охоплює переміщення населення через міжнародні кордони або між регіонами однієї країни, маючи як позитивний, так і негативний вплив на економіку, демографію та соціальну структуру. Міграція не лише змінює структуру ринку праці, але й впливає на культурний і політичний клімат як країн-донорів, так і країн-реципієнтів. [13]

Аналіз сучасних підходів визначення міграції

Таблиця 1.1.1

№ п/п	Автор	Результат впливу на теорію міграції
1.	Уільям Артур Льюїс[114]	Автор неокласичної моделі економічного розвитку дуалістичної економіки з надлишковою пропозицією праці (двосекторна модель розвитку економіки Льюїса), за що отримав нобелівську премію з економіки. В своїй моделі виділяв 2 сектори: міський та сільський. Сфокусував увагу на дослідженні міграції із сільського сектору в міський, пояснив чому цей вид міграції набув значних масштабів в середині ХХ століття через збільшення виробництва в містах і зростання зайнятості в країнах третього світу.
2.	Еверетт Лі [112]	Запропонував теорію "push-pull" факторів

		(факторів виштовхування-притягування), комплексну модель міграції, яка враховувала не тільки фактори, що діяли в країні походження та призначення, але й проміжні фактори та індивідуальні характеристики мігрантів
3.	Міллер М. Каслс С. [34]	Розробили теорію міграційних рухів, проаналізували причини глобалізації міграційних потоків, показали відмінності у міграційних політиках різних держав і пояснили причини, що зумовили ці відмінності, визначили пріоритетність безпекових питань для глобальної міграції
4.	Вільям Петерсен [188]	Проаналізував вплив капіталізму на міграцію, розробив типологію міграції, класифікуючи її за різними критеріями, такими як причини міграції, тривалість перебування та характер переміщення особи.
5.	Майкл Джозеф Піоре [159]	Широко відомий розробкою концепції внутрішнього ринку праці і теорію дуального ринку праці, за допомогою якої пояснив, чому в розвинених країнах існує постійний попит на низько кваліфіковану робочу силу, і відповідно попит на мігрантів. Вивчав ринки праці з низьким рівнем доходу, вплив технологічних змін на міграцію, сегментацію ринку праці
6.	В.Зелінські [193]	Створив концепцію культурного

		районування, пояснив, що у часі і просторі виникають певні закономірності у зростанні особистої мобільності, що є складовими процесу міграції
7.	Саскіа Сассен [162]	Визначила, яку роль глобалізація та формування глобальних міст відграє у глобалізації, є прихильницею феміністичних підходів до вивчення міграції.
8.	Дуглас Массей [119]	Створив теорію мережевої міграції, яка підкреслює роль соціальних мереж у міграційних процесах.

Джерело: складено автором на основі аналізу сучасної економічної літератури. [34, 112, 114, 119, 159, 162, 188, 193]

Типологізація міграційних процесів дозволяє відстежити закономірності та тенденції в рухові населення, а також виявити специфічні особливості міграційної поведінки в різних контекстах.

Внутрішня міграція характеризується переміщенням населення в межах однієї країни без перетину міжнародних кордонів. Цей тип міграції охоплює рух між регіонами, областями, містами, а також масштабне переселення із сільської місцевості до урбанізованих центрів. Згідно з дослідженнями Міжнародної організації з міграції, обсяги внутрішньої міграції у світовому вимірі майже вчетверо перевищують міжнародну, сягаючи приблизно 740-770 мільйонів осіб щорічно [105]. В Україні інтенсивність внутрішньої міграції впродовж останніх років суттєво зросла через військову агресію держави агресора, що спричинило появу значної кількості внутрішньо переміщених осіб.

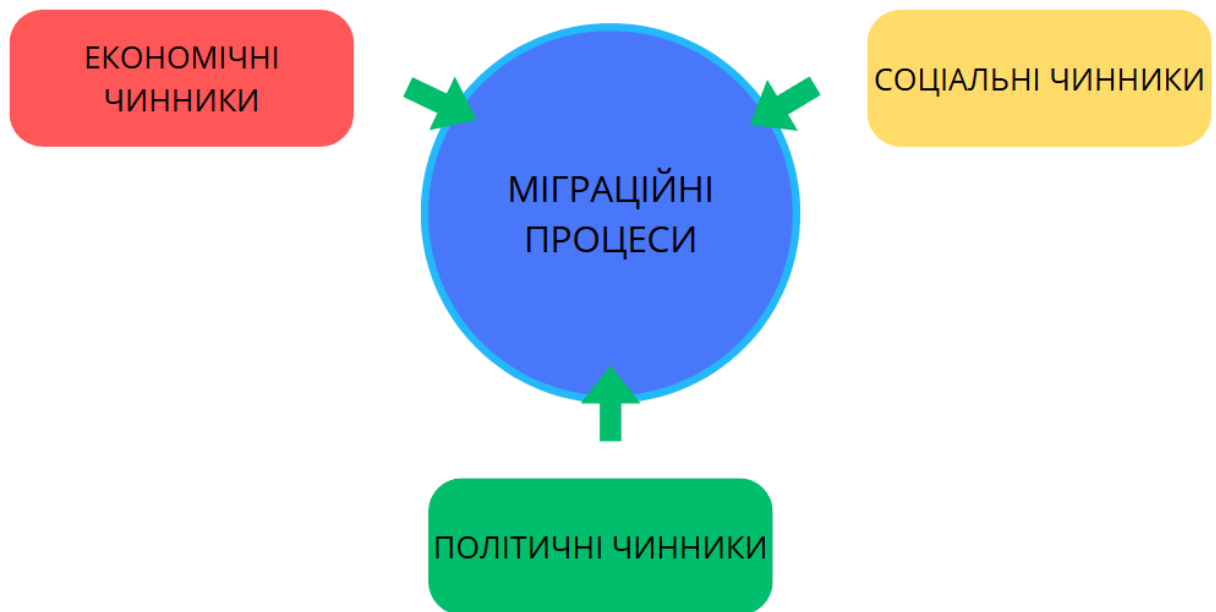
Міжнародна міграція передбачає перетин державних кордонів з метою постійного або тимчасового проживання в іншій країні. Причини такого

переміщення надзвичайно різноманітні: від економічних мотивів (пошук кращих умов праці, вищої заробітної плати, професійного розвитку) до політичних (уникнення переслідувань, війн, порушення прав людини) та гуманітарних (подолання наслідків природних катастроф, епідемій). Варто зауважити, що інтенсивність міжнародної міграції посилюється в умовах глобалізації, лібералізації візових режимів, розвитку транспортних комунікацій та поширення інформаційних технологій. За критерієм тривалості міграцію поділяють на постійну, тимчасову та маятникову.

Постійна міграція характеризується зміною місця проживання без наміру повернення до попереднього місця перебування. Вона зазвичай супроводжується процесами натуралізації, асиміляції або інтеграції в нове соціокультурне середовище. Тимчасова міграція відзначається обмеженим терміном перебування з наступним поверненням до місця постійного проживання. Сезонна міграція як різновид тимчасової пов'язана з циклічністю певних видів економічної діяльності, зокрема у сільському господарстві, туристичній індустрії, будівництві. Маятникова міграція має регулярний характер, проявляючись у щоденних або щотижневих поїздках між місцем проживання та роботи або навчання. Цей тип міграції особливо поширений у прикордонних регіонах, де значна частка населення працює в сусідній країні, а проживає у своїй. Яскравим прикладом є транскордонна мобільність населення між Польщею та Україною, Словаччиною та Угорщиною, де щодня тисячі осіб перетинають кордон задля працевлаштування. Правовий статус міграції визначає її легальність чи нелегальність. Легальна міграція здійснюється з дотриманням усіх нормативно-правових вимог країни перебування, включаючи отримання відповідних віз, дозволів на проживання та працевлаштування. Натомість нелегальна міграція передбачає порушення офіційних процедур, таких як незаконний перетин кордону, перевищення терміну перебування, працевлаштування без належних дозволів. За даними експертів Європейської комісії, понад 10% іммігрантів у країнах Європейського Союзу працюють без відповідних дозволів, що створює

численні виклики для державного регулювання ринку праці, соціального захисту та фіскальної політики. У 2023 році в країнах ЄС зафіксовано понад 3,7 мільйона випадків нелегальної праці серед мігрантів, що призводить до формування тіньового ринку зайнятості та негативно впливає на умови праці легальних працівників. Детермінанти міграційних процесів формують складну систему взаємопов'язаних чинників, серед яких виокремлюють економічні, соціальні та політичні. [67]

Економічні чинники вважаються найпотужнішими стимулами міграції. Різниця в рівнях заробітної плати між країнами створює сприятливі передумови для трудової міграції. Наприклад, у 2023 році середньомісячна заробітна плата в Ірландії становила 4120 євро, тоді як в Україні — лише 420 євро, що майже в десять разів менше [81]. Така суттєва диспропорція зумовлює стабільні потоки українських трудових мігрантів до країн Європейського Союзу, особливо у будівельній, аграрній, доглядовій та логістичній галузях. Важливо зазначити, що економічні мотиви міграції визначаються не лише абсолютним розміром заробітної плати, а й такими факторами, як купівельна спроможність, вартість життя, рівень інфляції, податкове навантаження, соціальні гарантії та пенсійне забезпечення. Країни Європейського Союзу демонструють зростаючий попит на робочу силу, особливо в секторах, які не потребують високої кваліфікації. Демографічне старіння населення в розвинутих країнах зумовлює дефіцит працівників у низці галузей, зокрема в будівництві, сільському господарстві, сфері обслуговування та догляду за людьми похилого віку.[125] Ця ситуація посилює попит на мігрантів, створюючи додаткові стимули для міжнародної трудової міграції. Важливими факторами, що сприяють міграції, також виступають доступність інформації про вакансії через інтернет-ресурси та соціальні мережі, зниження вартості транспортних перевезень, а також активна діяльність рекрутингових агенцій та міграційних посередників.

Рис 1. Вплив чинників на міграційні процеси.

Джерело: складено автором на основі [185]

Соціальні чинники міграції охоплюють широкий спектр аспектів, пов'язаних із якістю життя та доступом до суспільних благ. Ключову роль відіграють якість систем охорони здоров'я, освіти, житлових умов, екологічної безпеки, а також доступність культурних, комунальних та соціальних послуг. Згідно з даними Департаменту з економічних та соціальних питань ООН за 2022 рік, понад 40% випадків міграції мотивовані бажанням здобути або забезпечити дітям доступ до якіснішої освіти [185]. Зокрема, розгорнуті соціологічні дослідження серед українських біженців у Німеччині та Польщі продемонстрували, що понад 55% респондентів визначили якість шкільної освіти ключовим фактором вибору країни перебування [65]. Важливо підкреслити, що соціальні чинники міграції тісно взаємопов'язані з економічними, оскільки доступ до якісних соціальних послуг часто корелює з рівнем економічного розвитку країни. Скандинавські країни приваблюють мігрантів насамперед завдяки високорозвиненій системі соціального забезпечення, яка передбачає надання соціального житла, доступного медичного страхування, значних виплат на дітей та інші форми державної

підтримки. Важливо зазначити, що міграція до таких країн, як Швеція, Норвегія чи Данія, часто зумовлена не стільки різницею в рівнях заробітної плати, скільки можливістю перебувати в безпечному соціальному середовищі з високими стандартами якості життя. [77]

Політичні детермінанти міграції набувають особливої ваги в умовах збройних конфліктів, політичної нестабільності та порушення прав людини. Вимушена міграція, спричинена війнами, політичними репресіями, переслідуваннями за етнічною, релігійною чи політичною ознакою, а також обмеженням свободи слова та загрозами життю або здоров'ю, відрізняється від добровільної економічної міграції з огляду на екстрені обставини та обмежені можливості планування переміщення. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, у 2023 році кількість осіб, вимушених залишити домівки внаслідок конфліктів та переслідувань, сягнула безпрецедентного рівня — понад 117 мільйонів. Ця цифра включає біженців, шукачів притулку, внутрішньо переміщених осіб та інші категорії вимушених мігрантів. [179]

Основними регіонами походження вимушених мігрантів виступають Україна, Сирія, Афганістан, Венесуела, М'янма та Ефіопія [182]. Внаслідок повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації Україна стала найбільшим джерелом вимушених мігрантів у Європі з часів Другої світової війни. Понад 6,5 мільйона українців були змушені шукати притулку за кордоном, насамперед у Польщі, Німеччині, Чехії та інших європейських країнах. Варто зауважити, що країни з високим рівнем демократії, політичної стабільності та дотримання прав людини традиційно приваблюють найбільшу кількість біженців та шукачів притулку [182].

Економічний та соціальний вплив міграції на країни походження і призначення має дуалістичний характер, поєднуючи як позитивні, так і негативні наслідки. Для країн-донорів позитивні ефекти включають зменшення напруги на внутрішньому ринку праці, особливо в умовах високого рівня безробіття та надлишку робочої сили. Трудова міграція дозволяє частково

вирішити проблему зайнятості, знижує соціальну напруженість та зменшує навантаження на систему соціального захисту.

Грошові перекази мігрантів становлять значне джерело валютних надходжень для багатьох країн із низьким та середнім рівнем доходу. В Україні у 2023 році обсяг грошових переказів від трудових мігрантів перевищив 18,5 мільярдів доларів США, що становило приблизно 10,4% валового внутрішнього продукту країни. Ці кошти забезпечують валютну стабільність, підтримують платіжний баланс та сприяють фінансовій стійкості домогосподарств. За даними Національного банку України, понад 70% отриманих переказів спрямовуються на споживання, що стимулює внутрішній попит та підтримує роздрібну торгівлю. Решта коштів інвестується у житлове будівництво, освіту дітей, розвиток малого бізнесу та заощадження.[191]

Важливим позитивним аспектом міграції для країн-донорів є також набуття мігрантами нових професійних компетенцій, навичок та досвіду, які можуть бути використані у разі повернення на батьківщину. Згідно з дослідженням Міжнародної організації з міграції, 34% українців, які працювали в Польщі, пройшли додаткове професійне навчання, що підвищило їхню кваліфікацію та конкурентоспроможність на ринку праці. Ці навички сприяють розвитку людського капіталу та можуть стати важливим ресурсом для економічного відновлення країн-донорів у постконфліктний період. [106]

Водночас негативні наслідки для країн-донорів включають втрату людського капіталу, особливо висококваліфікованих фахівців та молоді [9]. У 2023 році понад 60% осіб, які виїхали з України до країн Європейського Союзу, мали вищу або середню спеціальну освіту. Відтік кваліфікованих кадрів, зокрема медичних працівників, інженерів, науковців, ІТ-спеціалістів, призводить до кадрового дефіциту в критично важливих галузях економіки та соціальної сфери. Це явище, відоме як "відтік мізків" (brain drain), негативно впливає на інноваційний потенціал та конкурентоспроможність країн-донорів у довгостроковій перспективі.

Таблиця 1.1.2.

Порівняльна характеристика впливу міграції на країни

Категорія впливу	Країни-донори	Країни-реципієнти
Позитивні наслідки до економіки	Грошові перекази, зменшення безробіття	Додаткова робоча сила, податкові надходження, споживання
Негативні наслідки до економіки	Втрата кадрів, скорочення ВВП у регіонах	Перевантаження інфраструктури, тіньова економіка
Позитивні наслідки до соціуму	Фінансова підтримка родин, можливість навчання за кордоном	Демографічне оновлення, розмаїття культури
Негативні наслідки до соціуму	Від'їзд молоді, соціальна дезінтеграція регіонів	Соціальна напруженість, мовна ізоляція, культурні конфлікти

Джерело: складено автором за даними [105, 138, 188]

Ризик зростання нелегальної зайнятості та формування тіньового ринку праці також становить суттєву проблему для країн-реципієнтів. За даними Європейської комісії, у 2023 році в країнах Європейського Союзу зафіксовано понад 3,7 мільйона випадків нелегальної праці серед мігрантів. Нелегальна зайнятість призводить до втрати податкових надходжень, порушення трудових прав мігрантів, недобросовісної конкуренції між підприємствами та зниження стандартів праці для легальних працівників. Крім того, нелегальні мігранти часто стають жертвами експлуатації, торгівлі людьми та інших форм злочинності. Міграція є однією з найдинамічніших складових глобальних демографічних процесів. Згідно з доповіддю ООН (UN DESA, 2023), станом на кінець 2023 року кількість міжнародних мігрантів у світі становила приблизно 281 млн осіб, що дорівнює 3,6% загального населення планети [175]. Цей показник збільшився з 173 млн у 2000 році, демонструючи сталу тенденцію зростання, яка пояснюється як структурними економічними змінами, так і

зростанням глобальної мобільності населення. [185]

Географічний розподіл міжнародних мігрантів залишається нерівномірним, із концентрацією в окремих регіонах та країнах. Найбільшими країнами призначення міжнародних мігрантів у 2023 році виступали Сполучені Штати Америки (понад 50,6 мільйона мігрантів, що становить більш ніж 15% загального населення країни), Німеччина (16,2 мільйона), Саудівська Аравія (13,4 мільйона), Росія (11,6 мільйона) та Велика Британія (9,4 мільйона). [80]

Сполучені Штати Америки традиційно приваблюють як висококваліфікованих фахівців, так і трудових мігрантів у сферу обслуговування, аграрний сектор та індустрію догляду. Значна частина іммігрантів походить з Латинської Америки, Азії та Європи. Німеччина залучає мігрантів переважно з країн Східної Європи, Близького Сходу та Африки. Протягом останніх років німецький уряд активно реалізує політику інтеграції мігрантів, включаючи мовні курси, професійні тренінги та житлову підтримку. Саудівська Аравія фокусується на залученні трудових мігрантів переважно з Південної та Південно-Східної Азії для роботи в будівництві, нафтогазовому секторі та сфері обслуговування. В Росії більшість мігрантів становлять громадяни країн СНД, зокрема Узбекистану, Таджикистану, Киргизстану, які працюють у будівництві, торгівлі та сфері послуг. Велика Британія залучає мігрантів переважно з країн Співдружності, Європейського Союзу та Південної Азії, з акцентом на висококваліфікованих спеціалістах, особливо у фінансовому секторі, охороні здоров'я та освіті. Серед країн, що мають найбільшу кількість громадян за кордоном, виділяються Індія (понад 18 мільйонів), Мексика (приблизно 12 мільйонів), Китай (понад 10 мільйонів), Філіппіни (близько 10,2 мільйона) та Україна (понад 6,5 мільйона осіб у статусі біженців або економічних мігрантів після 2022 року). Індійські мігранти є важливою частиною ринку праці в США, Об'єднаних Арабських Еміратах, Канаді та Великій Британії, працюючи переважно в секторі інформаційних технологій, медицині, інженерії та освіті. Мексиканські мігранти концентруються переважно у США, де вони зайняті в сільському господарстві, будівництві,

харчовій промисловості та сфері обслуговування. Китайські мігранти часто виступають у ролі студентів, науковців або підприємців, формуючи глобальну ділову мережу. Філіппінські мігранти спеціалізуються на роботі в медичній сфері, сфері догляду, морському транспорті, становлячи значну частку міжнародного ринку праці в цих галузях [138].

Українські громадяни, які перебувають за кордоном, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, у 2023 році найбільше концентрувалися в Польщі (1,6 мільйона), Німеччині (1,1 мільйона), Чехії (500 тисяч), а також в інших країнах Європейського Союзу [182]. Крім вимушених мігрантів, які залишили Україну після початку повномасштабного вторгнення, значна кількість українців працює за кордоном як трудові мігранти, зокрема в будівництві, сільському господарстві, сфері догляду та готельно-ресторанному бізнесі.[11]

Таблиця 1.1.3.

Основні показники міжнародної міграції

Показник	Значення
Кількість міжнародних мігрантів	281 млн (3,6% населення світу)
Найбільша країна-приймач	США (50,6 млн)
Найбільша країна-донор	Індія (18,1 млн)
Обсяг грошових переказів (загальний)	\$831 млрд
Частка країн з низьким/середнім доходом	\$669 млрд (80,5% від загального обсягу)
Частка трудових мігрантів у глобальній робочій силі	~4,9%
Кількість внутрішньо переміщених осіб	71+ млн осіб

Джерело: складено автором за даними [175, 185, 191]

Фінансові потоки, пов'язані з міграцією, становлять важливу складову світової економіки та відіграють значну роль у соціально-економічному розвитку країн походження мігрантів. Грошові перекази є однією з найбільш відчутних форм впливу міграції на економіку країн-донорів. За інформацією Світового банку, загальний обсяг грошових переказів у 2023 році сягнув 831

мільярда доларів США, з яких 669 мільярдів було спрямовано до країн із середнім та низьким рівнем доходу. Важливо підкреслити, що обсяг грошових переказів суттєво перевищує обсяги прямих іноземних інвестицій та офіційної допомоги на розвиток у більшості країн, що розвиваються.

Основними отримувачами грошових переказів виступають Індія (111 мільярдів доларів США), Мексика (63 мільярди), Китай (51 мільярд), Філіппіни (39 мільярдів) та Єгипет (28 мільярдів). Для багатьох країн грошові перекази мігрантів мають критичне значення для стабільності платіжного балансу та економічного розвитку. Зокрема, у Таджикистані вони становлять понад 32% валового внутрішнього продукту, у Киргизстані — 31%, у Непалі — 22%, а в Україні — близько 10,4%. [182]

Україна, зіткнувшись із безпрецедентними міграційними викликами внаслідок російської агресії, формує комплексну політику реагування на внутрішнє переміщення та зовнішню міграцію. Основу внутрішньої міграційної політики становить захист внутрішньо переміщених осіб, які станом на кінець 2023 року перевищили 5,3 мільйона. Для цього створено Єдиний реєстр ВПО, який дозволяє систематизувати інформацію про переселенців та забезпечити адресність допомоги. [162]

1.2. Історичні умови формування теорії міграції та міграційної політики

Розвиток теоретичних підходів до вивчення міграції має багатогранну історію, яка відображає зміну суспільних, економічних і політичних реалій. Класичні підходи до вивчення міграції виникли у XIX столітті й базувалися на спостереженнях за міграційними потоками. Є. Равенштейн сформулював "закони міграції", які визначали, що більшість мігрантів пересуваються на короткі відстані, а довгі переміщення зазвичай спрямовані до великих економічних центрів [60]. У своїх працях Равенштейн акцентував на

економічних і демографічних причинах міграції, підкреслюючи зв'язок між індустріалізацією та переміщенням населення. Його підходи стали основою для формування кількісних моделей міграції, які намагалися передбачити міграційні потоки на основі демографічних і географічних факторів. Ці ранні моделі, хоча і мали певні обмеження, надали базу для пізніших складніших підходів.

Неокласичні теорії, які з'явилися у ХХ столітті, фокусувалися на індивідуальних мотиваціях мігрантів. Вони розглядали міграцію як результат раціонального вибору, зумовленого різницею в рівнях заробітної плати та можливостях працевлаштування між регіонами. Вільям Льюїс, один із провідних теоретиків, запропонував модель подвійної економіки, яка пояснює, як надлишкова робоча сила з сільських районів мігрує до промислових центрів, стимулюючи економічний розвиток [114]. У 1960-х роках М. Тодаро розширив цю теорію, запровадивши концепцію очікуваного доходу, де рішення про міграцію базувалося на порівнянні потенційного доходу та витрат на переїзд. Це спонукало до дослідження факторів, що впливають на очікування, таких як рівень освіченості мігрантів, їхній доступ до інформації та наявність соціальних мереж [125].

Сучасний етап розвитку теорії міграції характеризується плюралізмом методологічних підходів, поглибленням міждисциплінарних зв'язків та формуванням національних наукових шкіл, які розвивають і адаптують теоретичні концепції відповідно до специфічних соціально-економічних умов різних регіонів та країн [27].

Вагоме значення для поглиблення розуміння сучасних міграційних процесів мають дослідження провідних західних науковців ХХІ століття, які розширили та модифікували класичні теоретичні концепції.

Фундаментальний вплив на оновлення методологічних підходів до вивчення міграції здійснили Керолайн Бреттелл та Джеймс Холліфілд, які запропонували міждисциплінарну парадигму міграційних досліджень. У праці "Migration Theory: Talking Across Disciplines" (2015) вони обґрунтували

необхідність інтеграції методологічних інструментів різних наукових дисциплін – економіки, соціології, антропології, демографії, політології та правознавства – для комплексного дослідження міграційних процесів. Особливу цінність становить запропонована ними концепція "дисциплінарних лінз", що дозволяє розглядати міграцію з різних епістемологічних позицій та формувати інтегральне бачення цього складного соціального феномена [28].

Йорген Карлінг та Френсіс Коллінз у праці "Aspiration, Desire and Drivers of Migration" (2018) розробили теоретичну модель, що концептуалізує міграцію як результат складної взаємодії між прагненнями, бажаннями та можливостями індивідів. Дослідники ввели у науковий обіг концепцію "здатності до міграції" (migration capability), яка визначається як здатність особи здійснювати географічну мобільність відповідно до власних прагнень. Ця модель дозволяє пояснити, чому люди з однаковими соціально-економічними характеристиками приймають різні рішення щодо міграції, та подолати спрощене розуміння міграції як механічної відповіді на економічні стимули [30].

Сучасне переосмислення класичних теорій міграції здійснили Стівен Каслз, Хайн де Хаас та Марк Міллер у монографії "The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World" (6-те видання, 2020). Науковці запропонували концепцію "міграційних систем", які формуються внаслідок взаємодії макро-, мезо- та мікрорівневих факторів. На макрорівні функціонують геополітичні, макроекономічні та інституційні структури; на мезорівні – соціальні мережі, діаспори та міграційна інфраструктура; на мікрорівні – індивідуальні ресурси, уподобання та цінності потенційних мігрантів. Особливу увагу дослідники приділяють трансформації міграційних процесів в умовах технологічних змін та глобалізації [39].

Хайн де Хаас у праці "Migration Theory: Quo Vadis?" (2021) здійснив ґрунтовний аналіз еволюції теоретичних підходів до вивчення міграції та запропонував концептуальну модель "соціальної трансформації" (social transformation), яка інтегрує структурні та агентні фактори міграційних процесів. Дослідник доводить, що міграція є невід'ємною складовою більш

широких процесів соціальних змін, а не просто реакцією на економічні або демографічні дисбаланси. Важливим теоретичним внеском де Хааса є концепція "міграційного переходу" (migration transition), що пояснює зміну міграційних паттернів на різних стадіях соціально-економічного розвитку суспільств. [41]

Томас Файст у дослідженні "The Crucial Meso-Level: Transnational Social Spaces and Social Transformation" (2022) розвинув теорію транснаціональних соціальних просторів, що формуються внаслідок міграційних процесів. На відміну від класичних теорій, що розглядали міграцію як одностороннє переміщення з країни походження до країни призначення, Файст обґрунтовує формування транснаціональних просторів, які характеризуються інтенсивними соціальними, економічними та культурними зв'язками між країнами та створюють нові форми соціальної організації. Дослідник виокремлює три типи транснаціональних соціальних просторів: 1) транснаціональні родинні групи, 2) транснаціональні кола та 3) транснаціональні спільноти, кожен з яких характеризується особливими механізмами солідарності та інтеграції [86].

Ніна Глік Шиллер та Ноель Салазар у праці "Regimes of Mobility Across the Globe" (2013) запропонували концепцію "режимів мобільності", що охоплює системи владних відносин, які регулюють та контролюють переміщення людей. Дослідники критикують "мобільну парадигму" в соціальних науках за невраховування нерівностей у доступі до мобільності та пропонують зосередитися на вивченні структурних обмежень, що визначають можливості переміщення для різних соціальних груп. Вони обґрунтовують необхідність аналізу нормативних, інституційних та дискурсивних механізмів, які сприяють мобільності одних категорій населення та обмежують переміщення інших [87].

Фундаментальне дослідження глобальних міграційних процесів здійснили Іян Голдін, Джеффри Камерон та Мера Баларадж у монографії "Exceptional People: How Migration Shaped Our World and Will Define Our Future" (2011). Автори розробили історичну періодизацію міграційних процесів,

виокремивши чотири ключові епохи: 1) архаїчну (до 1500 р.), 2) торгівельну (1500-1900 рр.), 3) промислову (1900-1970 рр.) та 4) глобальну (з 1970 р. до сьогодення). Особливу увагу дослідники приділяють аналізу економічних, демографічних та соціальних наслідків міграції, пропонуючи комплексну методологію їх оцінювання. Важливим теоретичним внеском є обґрунтування концепції "міграційного дивіденду" (migration dividend) – чистого позитивного ефекту від міграції для глобальної економіки [88].

Александра Гжимала-Казловська та Дженні Філімор у праці "Introduction: Rethinking Integration. New Perspectives on Adaptation and Settlement in the Era of Super-Diversity" (2018) розробили концепцію "соціального закріплення" (social anchoring), що пояснює механізми адаптації мігрантів у приймаючих суспільствах. На противагу традиційним теоріям інтеграції, дослідниці пропонують розглядати адаптацію як процес побудови множинних "соціальних якорів" – стабільних точок опори, що забезпечують мігрантам психологічну безпеку та соціальну стабільність. Ця концепція дозволяє пояснити, яким чином мігранти зберігають зв'язки з країною походження, одночасно інтегруючись у нове суспільство, і розробити ефективніші підходи до управління інтеграційними процесами [96].

Паралельно із західними теоретичними концепціями в Україні сформувалася власна національна школа досліджень міграційних процесів, яка адаптує універсальні теоретичні моделі до національних соціально-економічних реалій та розробляє оригінальні методологічні підходи.

Фундаментальний внесок у розвиток теоретичних засад вивчення демографічних процесів та трудової міграції здійснила академік Е.М. Лібанова. У монографії "Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки" (2012) представлено комплексне дослідження взаємозв'язку міграційних процесів із соціально-економічними трансформаціями суспільства. Е.М. Лібанова обґрунтовує, що міграція виступає індикатором розбалансованості соціально-економічної системи та формує додаткові ризики для демографічного розвитку держави.

Заслуговує на увагу запропонована дослідницею методологія оцінювання соціально-демографічних наслідків міграції, яка дозволяє враховувати як короткострокові, так і довгострокові ефекти для суспільства [8].

О.А. Малиновська розробила цілісну концепцію міграційної політики, виклавши її у монографії "Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії" (2018). Науковий доробок дослідниці полягає в теоретичному обґрунтуванні взаємозв'язків міграційної політики з іншими напрямками державного регулювання, визначенні її принципів, механізмів та інструментів імплементації. О.А. Малиновська пропонує класифікацію моделей міграційної політики, яка враховує специфічні національні умови та міжнародний контекст. Принципово важливим є висновок про необхідність інтеграції міграційної політики до стратегії національного розвитку [10].

Теоретико-методологічні засади дослідження людського капіталу в контексті міграційних процесів розроблені у працях О.А. Грішної. Дослідниця розглядає міграцію крізь призму теорії людського капіталу, розкриваючи механізми його формування, відтворення та використання. У монографії "Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку" (2011) О.А. Грішнова обґрунтовує методологічні підходи до оцінювання втрат людського капіталу внаслідок міграційних процесів та визначає напрями державної політики щодо їх мінімізації [2].

Т.О. Гнатюк здійснила порівняльний аналіз міграційних політик європейських країн та України, розкривши інституційно-правові механізми їх формування та реалізації. У роботі "Сучасні міграційні процеси: світові тенденції, європейські та українські особливості" (2017) обґрунтовано концептуальні засади гармонізації національної та європейської міграційних політик у контексті євроінтеграційних процесів [1].

І.М. Прибиткова зробила вагомий внесок у соціологічне дослідження міграції. У праці "Трудові мігранти в соціальній структурі українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя"

(2003) розроблено методологію соціологічного аналізу міграційних процесів, що поєднує кількісні та якісні методи дослідження. Принципово важливим є висновок про необхідність вивчення суб'єктивних чинників міграції, зокрема ціннісних орієнтацій та установок потенційних мігрантів [21].

Економетричні методи аналізу міграційних процесів розвинуто у працях О.В. Позняка. Дослідник розробив систему індикаторів для оцінки ефективності міграційної політики та прогнозування міграційних потоків. У монографії "Демографічні та економічні наслідки міграційних процесів в Україні" (2018) запропоновано методологію оцінювання впливу міграції на національний ринок праці, демографічну структуру населення та економічний розвиток [16].

І.П. Майданік здійснила ґрунтовне дослідження циркулярної міграції та розробила рекомендації щодо вдосконалення міграційної статистики. У роботі "Українська молодь на ринках праці зарубіжних держав" (2010) розкрито механізми функціонування транснаціональних соціальних мереж та їх вплив на формування міграційних потоків [9].

Д. Добровольський розвинув теоретичні положення щодо міграційної політики в умовах глобалізації, обґрунтувавши необхідність інтеграції національних підходів до управління міграцією в глобальну систему регулювання міграційних процесів [3].

О. Пищуліна та В. Юрчишин досліджують економічні аспекти міграції, зокрема її вплив на економічне зростання, інвестиційний клімат та фінансовий сектор. У спільній монографії "Соціально-економічний вимір еміграції з України" (2020) обґрунтовано взаємозв'язок між міграційними процесами та макроекономічними показниками [15].

В.О. Мандибура розробив теоретико-методологічні засади дослідження соціально-економічних наслідків міграції, запропонувавши інтегральний підхід до їх оцінювання з урахуванням як матеріальних, так і нематеріальних чинників [11].

Порівняльний аналіз західних та українських теоретичних підходів до

вивчення міграції дозволяє виявити як спільні риси, так і суттєві відмінності. Спільним для обох наукових шкіл є визнання багатовимірності міграційних процесів, необхідності їх комплексного дослідження з урахуванням економічних, соціальних, демографічних та політичних факторів. Водночас західні теорії зосереджують увагу на глобальних аспектах міграції, формуванні транснаціональних просторів та режимів мобільності, тоді як українські дослідники більшою мірою акцентують на національній специфіці міграційних процесів, їх впливі на демографічну ситуацію та соціально-економічний розвиток країни.

На відміну від західних теоретичних концепцій, українська школа міграційних досліджень більшою мірою акцентує увагу на прикладних аспектах регулювання міграційних процесів, враховуючи національну специфіку соціально-економічного розвитку. Нова економічна теорія трудової міграції (НЕТМ) зробила акцент на колективному характері міграційних рішень, вважаючи міграцію стратегією домогосподарств для мінімізації ризиків і доступу до ресурсів [165]. Цей підхід інтегрує культурний контекст, включаючи гендерні аспекти та міжпоколінний вплив на вибір мігрантів.

Розглянемо нову економічну теорію трудової міграції (НЕТМ) детальніше. Вона стала важливим інструментом для глибшого розуміння сучасних моделей міграції, пропонуючи комплексний підхід, у якому міграція розглядається як колективна стратегія домогосподарств для підвищення доходів, доступу до ресурсів і зменшення ризиків. Цей підхід дозволяє переосмислити міграцію з позиції взаємопов'язаних економічних і соціальних факторів, враховуючи колективний характер рішень, що приймаються домогосподарствами.

Модель максимізації очікуваного доходу розглядає міграцію як інвестицію в людський капітал. У цій моделі люди мігрують, прагнучи підвищити свої майбутні доходи, переміщуючись до регіонів, де їхня продуктивність буде найвищою. Перед прийняттям рішення вони оцінюють витрати та вигоди міграції, і тільки якщо очікувана дисконтована вигода перевищує витрати, міграція стає доцільною. Формула для цієї моделі виглядає

$$E(Y) = \sum_i (Y_i - C_i) * P_i$$

Де:

$E(Y)$ - Очікуваний дохід

Y_i - Дохід в регіоні i

C_i - Витрати на переїзд та проживання в регіоні i

P_i - Ймовірність успішного переїзду до регіону i

Модель альтруїстичної міграції додає до економічних міркувань компонент турботи про добробут членів домогосподарства, які залишаються в рідному регіоні. У цій моделі міграція розглядається не лише як засіб підвищення індивідуального доходу, але і як спосіб покращення добробуту родини через грошові перекази.

$$E(Y) = \sum_i (Y_i - C_i) * P_i + \beta * E(R_i)$$

Де:

$E(Y)$ - Очікуваний дохід

Y_i - Дохід в регіоні i

C_i - Витрати на переїзд та проживання в регіоні i

P_i - Ймовірність успішного переїзду до регіону i

β - Коефіцієнт альтруїзму

$E(R_i)$ - Очікувані грошові перекази з регіону i

Мережева модель міграції підкреслює важливість соціальних зв'язків та існуючих мігрантських мереж. Ці мережі сприяють зниженню ризиків і витрат для нових мігрантів, надаючи допомогу в пошуку роботи, житла та адаптації на новому місці. Формула моделі виглядає так:

$$M_i = \alpha * \sum_j W_{ij} * M_j$$

Де:

M_i - Міграційний потік з регіону i

α - Коефіцієнт впливу мережі

W_{ij} - Вага зв'язку між регіонами i та j

M_j - Міграційний потік з регіону j

Динамічна модель міграції враховує змінний характер міграційних потоків, підкреслюючи тимчасову, циркулярну та повторну міграцію. Вона базується на диференціальних рівняннях, що описують зміни міграційних потоків у відповідь на зміну економічних умов у регіонах походження та призначення [166].

Модель міграції в умовах невизначеності враховує ситуації, коли мігранти приймають рішення за умов неповної інформації про перспективи в місцях призначення, включаючи заробітну плату, вартість життя та доступність роботи. Для аналізу таких ситуацій використовуються методи стохастичного моделювання. На відміну від традиційних теорій, які акцентували увагу на індивідуальних мотиваціях, НЕТМ розглядає міграцію як стратегічний вибір домогосподарств, що ґрунтується на спільних зобов'язаннях, об'єднанні ресурсів і механізмах спільного страхування. Вона визнає, що домогосподарства в умовах нерозвинених ринків капіталу, кредитів і страхування використовують міграцію як інструмент зменшення ризиків, стабілізації доходів і подолання ресурсних обмежень.

Центральним постулатом НЕТМ є розуміння міграції як інструменту економічної диверсифікації та зменшення вразливості до економічних потрясінь. Грошові перекази мігрантів можуть забезпечити стабільність доходів домогосподарств, сприяти інвестиціям у людський капітал і виробничі ресурси, а також підтримувати економічну мобільність сімей.

Економічні кризи та війни завжди мали значний вплив на формування міграційної політики. Велика депресія 1930-х років спричинила суворі обмеження на імміграцію у багатьох країнах, зокрема у США [168]. У післявоєнний період економічне відновлення Західної Європи супроводжувалося активними програмами залучення трудових мігрантів, як-от "гастарбайтери" у Німеччині. Ці програми часто забезпечували економічний підйом у країнах-приймачах, проте створювали соціальні напруження через культурні відмінності та конкуренцію на ринку праці. Урядові ініціативи, такі як системи квот і міждержавні угоди, стали ключовими інструментами

регулювання. Водночас нафтова криза 1970-х років змусила багато країн запровадити обмежувальні міграційні політики, спрямовані на скорочення імміграції. Сучасні конфлікти, зокрема війна в Сирії та російська агресія проти України, призвели до безпрецедентних хвиль вимушеної міграції [35]. Це висвітлює важливість гуманітарного виміру міграційної політики, спрямованої на захист прав біженців і внутрішньо переміщених осіб. Крім того, глобальні економічні кризи, як-от фінансова криза 2008 року, впливали на міграційні потоки, посилюючи вимоги до регулювання ринку праці та інтеграції мігрантів. Політики багатьох країн зіштовхнулися з необхідністю балансувати між економічними вигодами від міграції та соціальними викликами, які вона спричиняє. Особливу увагу приділяли міграції висококваліфікованих працівників, що посилювало конкуренцію між державами за інтелектуальні ресурси.

Серед ключових викликів сучасності стала пандемія COVID-19, яка суттєво вплинула на міграційні потоки у всьому світі. Закриття кордонів, обмеження на пересування та економічна нестабільність зменшили обсяги міжнародної трудової міграції, водночас посиливши значення локальної зайнятості. Ці обставини змусили уряди багатьох країн переглянути свої підходи до управління міграцією, зосереджуючи увагу на гнучкості політик та інтеграції внутрішньо переміщених осіб [134]. Пандемія також стимулювала впровадження цифрових технологій для віддаленої роботи, що частково вплинуло на скорочення необхідності фізичної міграції для працевлаштування.

Глобалізація суттєво змінила характер міграційних процесів і сприяла розвитку нових теоретичних підходів. Поява світових систем (І. Валлерстайн) акцентувала увагу на структурних нерівностях між центром і периферією, що стимулюють міграцію з менш розвинених регіонів до економічних центрів [187]. Глобалізація сприяла зростанню значення тимчасових і циркулярних міграційних потоків, які забезпечують робочу силу для сезонних або тимчасових потреб. Розвиток інформаційних технологій полегшив зв'язок між мігрантами та їхніми країнами походження, стимулюючи обсяги грошових

переказів. Теорія транснаціоналізму підкреслює, що сучасна міграція вже не є одностороннім процесом; вона включає постійне підтримання зв'язків між країною походження та приймаючою державою. Крім того, глобалізація актуалізувала виклики управління міграцією на міжнародному рівні, включаючи координацію політик між державами, захист прав мігрантів і боротьбу з нелегальною міграцією [86]. Прийняття Глобального договору про міграцію у 2018 році стало важливим кроком до створення системного підходу до регулювання міграційних процесів. Важливо зазначити, що глобалізація також сприяла зміцненню ролі міжнародних організацій, таких як ООН, Міжнародна організація праці та Всесвітній банк, які активно беруть участь у розробці рекомендацій щодо міграційної політики [102]. Водночас зростання популізму в окремих країнах посилює антиімміграційні настрої, що додає нових викликів у регулюванні потоків мігрантів.

Історичний розвиток теорій міграції та міграційної політики демонструє складну динаміку впливів, що змінювали характер міграційних потоків і підходів до їхнього регулювання. Від класичних економічних моделей до сучасних багатовимірних концепцій, міграція залишається ключовим фактором соціально-економічного розвитку, що потребує гнучких і комплексних рішень у сфері політики. Важливо враховувати, що ефективна міграційна політика повинна враховувати потреби як країн-приймачів, так і країн-донорів, сприяючи економічному зростанню, соціальній інтеграції та захисту прав мігрантів.

1.3. Аналіз впливу міграції на приймаючі країни, транзитні країни та країни-донори

Міграційні процеси у 2024 році досягли безпрецедентного рівня: за оцінками Міжнародної організації з міграції, понад 281 мільйон осіб проживають за межами країни свого походження [104]. Це становить близько 3,6% світового населення і відображає зростаючу мобільність населення під

впливом воєн, економічної нестабільності, зміни клімату та глобалізації [175]. Найбільшими країнами-донорами мігрантів залишаються Індія, Мексика, Китай, Філіппіни, Україна, Сирія, Венесуела, Афганістан і Південний Судан. Серед країн-реципієнтів лідирують США (понад 51 млн мігрантів), Німеччина, Саудівська Аравія, Росія, ОАЕ, Велика Британія, Канада, Франція та Австралія. Для країн-донорів, особливо таких як Україна, Сирія, Афганістан і Венесуела, наслідки міграції надзвичайно гострі [80]. Втрата працездатного населення спричиняє зниження виробничого потенціалу, поглиблення демографічної кризи та уповільнення економічного розвитку. Наприклад, станом на 2024 рік понад 6,7 мільйона українців залишили країну з початку повномасштабного вторгнення держави агресора [182]. Подібна динаміка спостерігається в Сирії, де понад 7 мільйонів біженців перебувають за кордоном [179]. У багатьох країнах Африки та Південної Азії фіксується масовий «витік мізків»: до 40% кваліфікованих медиків, інженерів та IT-фахівців емігрують у пошуках кращих умов праці. Це призводить до нестачі спеціалістів, скорочення інноваційної активності та посилення залежності від зовнішніх гравців. Демографічна депопуляція сільських регіонів супроводжується деградацією інфраструктури та згортанням соціальних послуг [100].

Разом із тим, грошові перекази, які здійснюють мігранти, мають стабілізаційний ефект. У 2023 році за даними Світового банку обсяг переказів до країн із низьким і середнім рівнем доходу склав 647 мільярдів доларів [192]. Наприклад, у Непалі ці надходження перевищують 23% ВВП, у Лівані — близько 30%, у Таджикистані — понад 50% [191]. Ці кошти йдуть на базові потреби, навчання дітей, будівництво житла та розвиток малого бізнесу. Проте така залежність створює вразливість перед глобальними економічними коливаннями, змінами в політиці країн-реципієнтів та зниженням попиту на робочу силу. Приймаючі країни, зі свого боку, отримують вигоди від припливу робочої сили. У таких секторах, як будівництво, сільське господарство, логістика, догляд за літніми людьми та охорона здоров'я, мігранти часто становлять більшість робочої сили. Наприклад, у США на кінець 2023 року

17,4% медичних працівників були іноземного походження [12]. У Канаді в системі охорони здоров'я понад 37% лікарів і медсестер — мігранти [92], а в аграрному секторі Німеччини частка трудових мігрантів перевищує 25% [67]. Крім цього, міграція сприяє молодшому віковому профілю населення, підвищенню рівня народжуваності та збереженню пенсійних систем. Але ці переваги супроводжуються витратами: у 2022 році Європейський Союз витратив понад 38 мільярдів євро на заходи з інтеграції та управління міграцією [69]. У США витрати на контроль південного кордону та утримання мігрантів перевищили 26 мільярдів доларів.

Інтеграція новоприбулих — складний соціально-політичний процес. Низький рівень володіння мовою, дискримінація, відсутність доступу до житла, освіти та медицини створюють соціальні бар'єри. Наприклад, у Франції у 2023 році масові протести були спричинені інцидентами поліцейського насильства стосовно мігрантів, що викликало широкий суспільний резонанс. У Швеції сегрегація мігрантів у передмістях Стокгольма та Мальме сприяла зростанню злочинності й маргіналізації [73]. Водночас у Німеччині досвід прийому сирійських біженців продемонстрував, що при наявності довгострокової політики, мовних курсів, програм зайнятості та соціальної підтримки — інтеграція може бути успішною [72].

Культурний вплив міграції теж є суттєвим. У Лондоні понад 300 мов використовуються щоденно, у Нью-Йорку — понад 180 [85]. Міграція змінює гастрономію, моду, архітектуру, музику та культурні коди мегаполісів. У Канаді мультикультуралізм є офіційною державною політикою, що сприяє міжкультурному діалогу. Проте в інших країнах культурна напруга виникає у зв'язку з нездатністю забезпечити баланс між збереженням ідентичності мігрантів та соціальною інтеграцією. Глобалізація та технології значно вплинули на динаміку міграційних процесів. Цифрові платформи, онлайн-рекрутинг, електронні візи та системи моніторингу дозволяють ефективніше керувати потоками мігрантів. ІОМ розробила глобальну систему Flow Monitoring Registry [106], яка охоплює понад 100 країн і дозволяє в режимі

реального часу відстежувати рухи мігрантів. Проте країни з низьким доходом мають обмежений доступ до таких інструментів.

У підсумку, сучасна міграція є багатофакторним явищем, яке водночас приносить як вигоди, так і ризики. Для досягнення сталого розвитку необхідна цілісна політика, яка включає підтримку розвитку в країнах походження, забезпечення прав мігрантів, сприяння інтеграції, зменшення нерівності та розвиток міжнародного партнерства. Без цих умов міграція може залишатися джерелом конфліктів і соціальної нестабільності, замість того, щоб стати рушієм глобального розвитку.

Висновки до першого розділу

На основі систематизації наукових підходів до визначення сутності міграції обґрунтовано її типологію за просторовими, часовими та правовими ознаками. Встановлено, що внутрішня міграція характеризується переміщенням населення в межах однієї країни, тоді як міжнародна передбачає перетин державних кордонів. За часовою ознакою міграція поділяється на постійну, тимчасову та маятникову, кожна з яких має специфічні соціально-економічні наслідки для країн походження та призначення. Правовий статус мігранта визначає його права, можливості інтеграції та доступ до ринку праці й соціальних послуг у країні перебування. Аналіз чинників впливу на міграційні процеси демонструє домінування економічних детермінант, зокрема різниці в рівнях заробітної плати, можливостях працевлаштування та професійного розвитку. Соціальні чинники, такі як доступ до якісної освіти, медичних послуг та соціального захисту, також мають суттєвий вплив на формування міграційних потоків. Політичні детермінанти, включаючи уникнення переслідувань, конфліктів та дискримінації, визначають вимушений характер окремих міграційних рухів. Зростає значення екологічних чинників, пов'язаних із кліматичними змінами та природними катастрофами. Історичний аналіз формування теорії міграції засвідчив еволюцію наукових концепцій від ранніх моделей, що фокусувалися на описі "законів міграції" (Равенштейн), до

сучасних комплексних теорій, які інтегрують економічні, соціологічні, демографічні та політологічні підходи. Неокласична теорія міграції, розроблена Льюїсом, тлумачить міграцію як результат раціонального вибору індивіда, зумовленого максимізацією доходу. Нова економічна теорія трудової міграції розширила аналітичний фокус, розглядаючи міграцію як стратегію домогосподарств щодо диверсифікації ризиків та подолання недосконалостей ринків. Теорія мережевої міграції Массея та концепція транснаціональних просторів Файста збагатили розуміння соціальних механізмів, що підтримують міграційні потоки. Компаративний аналіз західних та українських теоретичних шкіл виявив спільність методологічних засад у визнанні багатовимірності міграційних процесів. Водночас західні концепції акцентують увагу на глобальних аспектах міграції та формуванні транснаціональних соціальних просторів, тоді як українські дослідники зосереджуються на прикладних аспектах регулювання міграційних процесів, їхньому впливі на соціально-економічний розвиток та демографічну ситуацію в Україні. Дослідження впливу міграції на різні типи країн дозволило виявити амбівалентний характер цього явища. Країни-донори зазнають демографічних та економічних втрат унаслідок зменшення людського капіталу. Особливо гострою проблемою є "відтік мізків", що призводить до дефіциту висококваліфікованих кадрів у критичних секторах економіки. Проте міграція також забезпечує валютні надходження через грошові перекази, сприяє трансферу знань та технологій через повернення мігрантів із набутим досвідом. Для країн-реципієнтів міграція допомагає вирішити проблеми дефіциту робочої сили та демографічного старіння, але створює виклики, пов'язані з інтеграцією мігрантів, забезпеченням соціального захисту та подоланням міжкультурних суперечностей. Теоретичні узагальнення щодо сутності, форм та чинників міграції, еволюції концептуальних підходів до її розуміння та механізмів впливу на соціально-економічний розвиток створюють методологічну основу для подальшого аналізу практики формування та реалізації міграційної політики в умовах глобалізації. Особливої актуальності набуває дослідження

ефективних механізмів регулювання міграційних процесів на національному та міжнародному рівнях з урахуванням сучасних викликів, зокрема військових конфліктів, екологічних криз та технологічних трансформацій.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Інституційно-правові засади формування міграційної політики країнами ЄС

Спільне формування міграційної політики ЄС відбувається через систему інституцій, у яких представлені всі держави-члени. Європейська рада, яка складається з глав держав або урядів країн-членів, визначає стратегічні напрями політики, тоді як Рада ЄС, що об'єднує профільних міністрів, бере участь у законодавчому процесі. Європейська комісія, яка представляє інтереси ЄС у цілому, розробляє законодавчі пропозиції та контролює імплементацію політики [47].

Європейський парламент, як єдиний безпосередньо обраний громадянами ЄС інститут, забезпечує демократичну легітимність процесу прийняття рішень через участь у звичайній законодавчій процедурі. Важливу роль у спільному формуванні міграційної політики відіграють до того ж консультативні органи, особливо Європейський економічний і соціальний комітет та Комітет регіонів, які представляють інтереси громадянського суспільства та місцевих громад. Крім того, до процесу долучаються різноманітні зацікавлені сторони, включаючи неурядові організації, академічні установи та бізнес-структури [61].

Міграційна політика ЄС базується на принципах солідарності та справедливого розподілу відповідальності, які закріплені у статті 80 Договору про функціонування Європейського Союзу [176]. Це означає, що держави-члени повинні надавати взаємну підтримку та допомогу у вирішенні міграційних викликів, особливо у кризових ситуаціях. Однак реалізація цих принципів на практиці часто стикається з труднощами через різні підходи країн до міграційних питань та нерівномірний розподіл міграційного тиску.

Нормативно-правова база міграційної політики ЄС має ієрархічну структуру, яка включає первинне законодавство, вторинне законодавство та інші правові

інструменти. Ця база забезпечує правову основу для функціонування спільної політики та визначає повноваження інституцій ЄС і держав-членів у цій сфері. Первинне законодавство, представлене установчими договорами, складає фундамент правової системи ЄС і визначає загальні принципи та цілі міграційної політики. Договір про Європейський Союз (ДЄС) встановлює загальні цілі Союзу, включаючи створення простору свободи, безпеки та правосуддя без внутрішніх кордонів, у якому забезпечується вільне пересування осіб у поєднанні з відповідними заходами щодо контролю зовнішніх кордонів, притулку, імміграції та запобігання злочинності (стаття 3, пункт 2) [175].

Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) містить детальніші положення щодо міграційної політики. Стаття 67 визначає, що ЄС формує спільну політику щодо притулку, імміграції та контролю зовнішніх кордонів, яка базується на солідарності між державами-членами та є справедливою щодо громадян третіх країн [176]. Статті 77-80 окреслюють компетенцію ЄС у сфері контролю кордонів, притулку та імміграції: стаття 77 стосується політики щодо кордонів, включаючи візову політику та інтегровану систему управління зовнішніми кордонами; стаття 78 присвячена спільній політиці щодо притулку, додаткового захисту та тимчасового захисту; стаття 79 охоплює спільну імміграційну політику, включаючи умови в'їзду та проживання, права громадян третіх країн, боротьбу з нелегальною імміграцією та угоди про реадмісію; стаття 80 закріплює принципи солідарності та справедливого розподілу відповідальності між державами-членами. Хартія основних прав ЄС, яка має таку ж юридичну силу, як і установчі договори, гарантує певні права, що стосуються мігрантів. Стаття 18 закріплює право на притулок відповідно до Женевської конвенції 1951 року, а стаття 19 забороняє колективне вислання та вислання особи до держави, де існує серйозний ризик смертної кари, катувань або іншого нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання [37].

Вторинне законодавство включає регламенти, директиви та рішення, які

розробляються інституціями ЄС на основі первинного законодавства. Ключовими правовими актами у сфері міграційної політики є Шенгенське *acquis* (сукупність правових норм) [171], що включає Шенгенський кодекс [36] про кордони (Регламент 2016/399), який встановлює правила перетину зовнішніх кордонів та відсутності контролю на внутрішніх кордонах; Візовий кодекс ЄС (Регламент 810/2009) [151], що регулює видачу короткострокових віз; та Регламент про Візову інформаційну систему (767/2008) [147]. Спільна європейська система притулку (CEAS) охоплює Регламент "Дублін III" (604/2013) [158], який визначає, яка держава-член відповідає за розгляд заяви про надання притулку; Директиву про процедури надання притулку (2013/32/EU) [153], яка встановлює спільні стандарти для процедур розгляду заяв; Директиву про умови прийому (2013/33/EU) [154], що визначає мінімальні стандарти для прийому шукачів притулку; Директиву про кваліфікацію (2011/95/EU), [155] яка гармонізує критерії для надання міжнародного захисту; а до того ж Регламент про Eurodac (603/2013) [156], що створює базу даних відбитків пальців шукачів притулку.

У сфері легальної міграції діють Директива про блакитну карту ЄС (2009/50/EC) [49], яка регулює в'їзд та проживання висококваліфікованих працівників із третіх країн; Директива про єдиний дозвіл (2011/98/EU) [51], що запроваджує спрощену процедуру для громадян третіх країн, які бажають проживати та працювати в ЄС; Директива про сезонних працівників (2014/36/EU) [55]; Директива про внутрішньокорпоративних переведених працівників (2014/66/EU) [56]; Директива про студентів та дослідників (2016/801/EU) [154]. Щодо нелегальної міграції ключовими актами є Директива про повернення (2008/115/EC) [57], яка встановлює спільні стандарти та процедури для повернення громадян третіх країн, які перебувають нелегально; Директива про санкції проти роботодавців (2009/52/EC) [49], що забороняє працевлаштування нелегальних мігрантів та встановлює санкції для роботодавців; а до того ж Директива про боротьбу з торгівлею людьми (2011/36/EU) [50]. Важливими правовими актами є до того ж Регламент про

Європейську агенцію прикордонної та берегової охорони (Frontex) (2019/1896) [154]; Регламент про Агентство ЄС з питань притулку (2021/2303) [154]; Регламент про Систему в'їзду/виїзду (EES) (2017/2226) [152]; та Регламент про Європейську систему інформації та авторизації подорожей (ETIAS) (2018/1240) [153]. До інших правових інструментів належать міжнародні угоди про реадмісію з третіми країнами, які регулюють повернення нелегальних мігрантів; угоди про спрощення візового режиму; та партнерства з мобільності з окремими країнами. Програмні документи охоплюють Європейський порядок денний з питань міграції (2015) [47]; Новий пакт про міграцію та притулок (2020) [61]; та стратегічні пріоритети в рамках багаторічних програм (Тампере, Гаага, Стокгольм, тощо). Фінансову підтримку забезпечують Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF); Фонд управління кордонами та візової політики (BMVI); та Надзвичайний цільовий фонд ЄС для Африки (EUTF for Africa) [130].

Інституційна структура міграційної політики ЄС включає основні інституції, спеціалізовані агентства та робочі органи, які відповідають за розробку, впровадження та моніторинг спільної політики у сфері міграції та притулку. Європейська комісія відіграє центральну роль у формуванні та реалізації міграційної політики ЄС. Як виконавчий орган ЄС, Комісія має виключне право законодавчої ініціативи, розробляючи пропозиції щодо нормативних актів у сфері міграції. Вона до того ж контролює виконання спільного законодавства всіма державами-членами та управляє фінансовими програмами ЄС у цій сфері.

У структурі Європейської комісії відповідальність за міграційну політику покладена на Генеральний директорат з питань міграції та внутрішніх справ (DG HOME). DG HOME розробляє та координує політику ЄС у таких сферах, як легальна та нелегальна міграція, притулок, управління кордонами, візова політика та інтеграція. Він до того ж забезпечує співпрацю з третіми країнами та міжнародними організаціями з питань міграції [61]. З 2019 року в Комісії існує посада Комісара з питань внутрішніх справ, до компетенції якого входять

питання міграції. Крім того, віце-президент Комісії з питань сприяння європейському способу життя координує роботу з міграційних питань на рівні Колегії комісарів.

Рада Європейського Союзу, яка складається з міністрів держав-членів, бере участь у законодавчому процесі разом з Європейським парламентом. У сфері міграції ключову роль відіграє Рада з питань юстиції та внутрішніх справ (JHA Council), яка об'єднує міністрів юстиції та внутрішніх справ держав-членів [47].

Рада JHA приймає рішення щодо законодавчих пропозицій Комісії, затверджує стратегічні документи та забезпечує координацію національних політик у сфері міграції. У структурі Ради працює низка підготовчих органів, особливо Комітет постійних представників (COREPER), який готує роботу Ради на рівні послів держав-членів; Стратегічний комітет з питань імміграції, кордонів та притулку (SCIFA), який забезпечує стратегічні настанови та координацію у сфері міграції; Робоча група з питань інтеграції, міграції та вислання (IMEX), яка розглядає законодавчі та політичні пропозиції щодо легальної міграції та інтеграції; Робоча група з питань притулку, яка займається питаннями спільної політики притулку; та Робоча група високого рівня з питань міграції (HLWG), яка зосереджується на зовнішньому вимірі міграційної політики.

Європейська рада, яка складається з глав держав або урядів країн-членів, визначає загальні політичні напрями та пріоритети Європейського Союзу. У контексті міграції Європейська рада приймає стратегічні рішення, особливо під час кризових ситуацій, та затверджує багаторічні програми у сфері свободи, безпеки та правосуддя (наприклад, Стокгольмська програма).

Європейський парламент є співзаконодавцем разом із Радою ЄС у більшості питань, пов'язаних з міграцією та притулком. У Парламенті ключову роль відіграє Комітет з громадянських свобод, юстиції та внутрішніх справ (LIBE), який розглядає законодавчі пропозиції у сфері міграції, проводить слухання та розробляє доповіді з міграційних питань. Європейський парламент

до того ж здійснює демократичний контроль за діяльністю агентств ЄС, таких як Frontex, через бюджетні повноваження та процедуру звітування.

19 червня 1990 року було прийнято Конвенцію про застосування Шенгенської угоди, яка деталізувала механізми контролю на зовнішніх кордонах, візової політики та співпраці правоохоронних органів. Конвенція набула чинності лише у 1995 році, коли сім держав-членів (до початкових п'яти приєдналися Іспанія та Португалія) почали її впровадження. Конвенція містила 142 статті, що регулювали широкий спектр питань: від стандартів перевірки документів на кордонах до процедур надання притулку та боротьби з транскордонною злочинністю. Вона запровадила концепцію "компенсаційних заходів", спрямованих на забезпечення безпеки у просторі без внутрішніх кордонів, особливо спільні стандарти контролю на зовнішніх кордонах, гармонізовану візову політику для громадян третіх країн, співпрацю між поліцейськими та судовими органами, створення Шенгенської інформаційної системи (SIS) [158] та розподіл відповідальності за розгляд заяв про надання притулку. Шенгенська інформаційна система (SIS), запроваджена в рамках конвенції, стала першою загальноєвропейською базою даних для обміну інформацією про осіб та предмети, що перебувають у розшуку. Ця система значно посилила можливості контролю за міграційними потоками та стала прообразом майбутніх інформаційних систем ЄС у сфері управління кордонами. SIS містила інформацію про осіб, які підлягають арешту для екстрадиції, іноземців, яким заборонено в'їзд на територію Шенгенського простору, зниклих осіб або осіб, які потребують тимчасового захисту, свідків та осіб, викликаних до суду, а до того ж транспортні засоби, документи та інші предмети, що перебувають у розшуку.

Маастрихтський договір, підписаний 7 лютого 1992 року (набув чинності 1 листопада 1993 року), став поворотним моментом у розвитку європейської інтеграції, перетворивши Європейське економічне співтовариство на Європейський Союз. У контексті міграційної політики Маастрихтський договір вперше включив питання міграції та надання притулку до сфери спільних

інтересів ЄС, хоча й як частину "третьої опори" [140] міжурядового співробітництва. Договір запровадив систему "трьох опор" ЄС: Європейські співтовариства (наднаціональна опора), Спільна зовнішня політика та політика безпеки, а до того ж Співпраця у сфері юстиції та внутрішніх справ (СІНА). Питання міграції, притулку, візової політики та співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ входили до третьої опори. Це передбачало міжурядове співробітництво, де рішення ухвалювалися одностайно, а не кваліфікованою більшістю, як у першій опорі. Така структура відображала суперечність між наднаціональними та міжурядовими підходами до управління міграцією та бажання держав-членів зберегти контроль у цій чутливій сфері.

Паралельно з розвитком Шенгенської системи та Маастрихтського договору відбувалося формування спільного підходу до питань притулку. 15 червня 1990 року було підписано Дублінську конвенцію (набула чинності 1 вересня 1997 року), яка визначила відповідальність держав за розгляд клопотань про надання притулку. Конвенція встановила принцип, згідно з яким заява про надання притулку має розглядатися тією країною ЄС, через яку біженець уперше прибув на територію Союзу.

Амстердамський договір, підписаний 2 жовтня 1997 року (набув чинності 1 травня 1999 року), став переломним моментом у формуванні спільної міграційної політики ЄС. Цей договір здійснив революційну зміну, перенісши питання міграції, притулку та прикордонного контролю з "третьої опори" до "першої опори" ЄС, а саме до сфери комунітарного права. Така трансформація означала застосування наднаціонального методу прийняття рішень, який передбачав законодавчу ініціативу Європейської комісії, залучення Європейського парламенту до законодавчого процесу та можливість прийняття рішень кваліфікованою більшістю голосів у Раді ЄС (щоправда, з певними обмеженнями протягом перехідного періоду). Не менш важливим було включення шенгенських *acquis* (правової бази) до договірної основи ЄС, що дозволило інтегрувати Шенгенські угоди, які раніше існували поза правовою системою ЄС, до законодавчої бази Союзу.

Передбачалося поетапне створення "простору свободи, безпеки та правосуддя" протягом п'яти років після набуття чинності Амстердамським договором. Стаття 63 договору надавала Раді ЄС повноваження приймати заходи щодо політики притулку, правил перетину зовнішніх кордонів, імміграційної політики та прав громадян третіх країн. Значимим нововведенням стало запровадження механізму "поглибленої співпраці" (enhanced cooperation), який дозволяв групі держав-членів прогресувати у певних сферах інтеграції, навіть якщо інші країни не були готові брати участь. Цей механізм став особливо важливим для розвитку міграційної політики, зважаючи на різні підходи держав-членів до цих питань.

Амстердамський договір до того ж уточнив статус Великої Британії, Ірландії та Данії щодо простору свободи, безпеки та правосуддя. Ці країни отримали право не брати участь у заходах, прийнятих у рамках Розділу IV договору (так звані opt-outs), з можливістю приєднатися до окремих ініціатив за власним бажанням (opt-ins). Така гнучкість дозволила зберегти особливі інтереси цих держав, не блокуючи поглиблення інтеграції для інших членів ЄС.

На саміті в Тампері (Фінляндія) 15-16 жовтня 1999 року було прийнято амбітну п'ятирічну програму створення "простору свободи, безпеки та правосуддя", яка стала дорожньою картою для реалізації положень Амстердамського договору. Програма Тампері визначила чотири стовпи міграційної політики ЄС: 1) партнерство з країнами походження мігрантів; 2) створення спільної європейської системи притулку; 3) справедливе поводження з громадянами третіх країн; 4) більш ефективне управління міграційними потоками. Програма відображала прагнення до комплексного підходу, який поєднував би внутрішній та зовнішній виміри, захист прав людини та безпекові аспекти міграційної політики. Період після Амстердамського договору характеризувався активним законотворчим процесом. У 2000 році було створено Європейський фонд для біженців із початковим бюджетом 216 мільйонів євро на період 2000-2004 років, який став першим цільовим фінансовим інструментом ЄС для підтримки заходів щодо прийому, інтеграції

та добровільного повернення біженців та осіб, які шукають притулку.

Згодом, у 2004 році, було засновано Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах (Frontex). Створення Frontex стало відповіддю на потребу в координації зусиль держав-членів щодо охорони зовнішніх кордонів ЄС. Агентство отримало повноваження координувати оперативне співробітництво між державами-членами, проводити аналіз ризиків, допомагати державам-членам у навчанні прикордонників та організувати спільні операції з повернення нелегальних мігрантів. Протягом 2003-2005 років було прийнято низку директив, що регулювали різні аспекти міграційної політики: Директива про воз'єднання сімей (2003/86/EC) [46], Директива про довгострокових резидентів (2003/109/EC), Директива про умови прийому шукачів притулку (2003/109/EC) [45]. Ці правові акти формували контури Спільної європейської системи притулку (CEAS), створюючи мінімальні стандарти для різних аспектів міграційної політики. Однак їхня ефективність обмежувалася значними розбіжностями в імплементації директив на національному рівні, що призводило до суттєвих відмінностей у практиці надання притулку та поводження з мігрантами у різних державах-членах.

У 2008 році був прийнятий Європейський пакт про імміграцію та притулок, який, хоча й не мав обов'язкової юридичної сили, визначив п'ять політичних зобов'язань: 1) організація легальної імміграції з урахуванням пріоритетів, потреб та можливостей прийому кожної держави-члена; 2) боротьба з нелегальною імміграцією, особливо через забезпечення повернення нелегальних мігрантів до країн походження або транзиту; 3) підвищення ефективності прикордонного контролю; 4) побудова "Європи притулку"; 5) створення глобального партнерства з країнами походження та транзиту.

Лісабонський договір, який набув чинності 1 грудня 2009 року, посилив наднаціональний характер міграційної політики ЄС, розширивши застосування голосування кваліфікованою більшістю на більшість питань, пов'язаних із міграцією. Договір до того ж надав юридично обов'язковий статус Хартії основних прав ЄС, яка гарантує право на притулок та захист у разі видворення

або екстрадиції. Особливо важливим нововведенням Лісабонського договору стала ліквідація структури "опор", що існувала з часів Маастрихтського договору. Колишня третя опора (Співпраця у сфері юстиції та внутрішніх справ) була інтегрована до договірної основи ЄС, і простір свободи, безпеки та правосуддя перетворився на повноцінну сферу спільної компетенції ЄС та держав-членів.

Стокгольмська програма до того ж сприяла розвитку "Глобального підходу до міграції та мобільності" (GAMM), який у 2011 році замінив попередній "Глобальний підхід до міграції". GAMM став концептуальною рамкою зовнішньої міграційної політики ЄС та базувався на чотирьох рівнозначних опорах: 1) організація легальної міграції та мобільності; 2) запобігання та боротьба з нелегальною міграцією та торгівлею людьми; 3) сприяння міжнародному захисту та посилення зовнішнього виміру політики притулку; 4) максимізація впливу міграції та мобільності на розвиток.

У рамках GAMM ЄС [64] уклав "партнерства з мобільності" з низкою країн, включаючи Молдову (2008), Грузію (2009), Вірменію (2011), Марокко (2013) та Туніс (2014). Ці партнерства представляли собою гнучкі рамки для співпраці з третіми країнами у питаннях міграції та мобільності, які поєднували заходи щодо легальної міграції, боротьби з нелегальною міграцією, розвитку та міжнародного захисту. Одним із найважливіших досягнень цього періоду стало завершення першого етапу створення Спільної європейської системи притулку (CEAS).

Переглянута Директива про процедури надання притулку (2013/32/EU) запровадила спільні стандарти для процедур розгляду заяв про надання притулку в ЄС. Вона встановила максимальний термін для прийняття рішення у стандартних випадках (6 місяців), гарантувала доступ до безкоштовної правової допомоги, запровадила спеціальні процедури для вразливих заявників та визначила "прискорені процедури" для заяв, які вважаються необґрунтованими. Директива до того ж гармонізувала застосування концепцій "безпечної країни походження" та "безпечної третьої країни", які дозволяють

державам-членам прискорювати розгляд заяв із країн, що вважаються безпечними.

Європейська комісія, як виконавчий орган Європейського Союзу, несе відповідальність за ініціювання нових законодавчих актів у сфері міграції. Її основною метою є забезпечення гармонізації підходів до управління міграційними потоками, які можуть істотно відрізнятись між окремими країнами-членами через їхні національні особливості, географічне положення чи економічний стан. У 2015 році, коли Європа стикнулася з міграційною кризою через наплив біженців із Сирії, Афганістану та інших країн, Європейська комісія представила Європейську програму дій у сфері міграції. Ця програма стала основою для розробки короткострокових і довгострокових заходів, спрямованих на розв'язання гуманітарних і адміністративних проблем, викликаних кризою. Європейська комісія до того ж виконує роль контролера, забезпечуючи виконання спільного законодавства у сфері міграції всіма країнами-членами. Вона стежить за дотриманням Дублінської системи, яка визначає правила обробки заяв на отримання притулку, та Шенгенської угоди, що регулює питання відкритих кордонів усередині ЄС. Крім того, Комісія працює над створенням нових підходів до боротьби з нелегальною міграцією, таких як використання сучасних технологій для посилення контролю на зовнішніх кордонах ЄС. Фінансова підтримка з боку Європейської комісії до того ж є важливим елементом у реалізації міграційної політики

Через Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF) ЄС надає значні кошти для будівництва центрів тимчасового розміщення біженців, організації мовних курсів, програм професійного навчання та адаптації мігрантів. Ці фінансові ресурси спрямовані не лише на країни-члени, а й на співпрацю з третіми країнами для вирішення проблем нелегальної міграції на ранніх етапах. Рада Європейського Союзу, яка складається з міністрів країн-членів, є законодавчим органом, що ухвалює рішення та законодавчі акти, запропоновані Європейською комісією.

Основні документи Європейського Союзу, такі як Дублінські угоди,

Шенгенські правила та стратегічна концепція Спільної міграційної політики, є основоположними для регулювання міграційних процесів у межах союзу. Вони забезпечують правову базу для узгодження дій між країнами-членами, визначають механізми співпраці та зобов'язання держав у сфері управління міграцією. Ці документи формують спільну правову основу, яка дозволяє ЄС реагувати на виклики, пов'язані з міграцією, уніфікувати підходи до вирішення проблем нелегальної міграції, забезпечення притулку, інтеграції мігрантів та підтримки зовнішніх кордонів.

Однак реалізація цього принципу виявилася складною, особливо під час міграційної кризи 2015 року, коли країни на зовнішніх кордонах ЄС, такі як Греція та Італія, зіткнулися з непропорційним навантаженням через масовий наплив мігрантів. Це викликало гостру критику та заклики до реформування системи, яка не враховувала рівень підготовленості або ресурсів кожної окремої країни для обробки великої кількості заяв. У рамках Нового пакту про міграцію та притулок, представленого Європейською комісією у 2020 році, було запропоновано замінити Дублінську систему більш справедливим механізмом розподілу мігрантів між країнами-членами на основі принципів солідарності та відповідальності. Шенгенські правила, зі свого боку, забезпечують функціонування простору вільного пересування в Європейському Союзі. Шенгенська зона охоплює більшість країн-членів ЄС, а до того ж декілька держав, які не входять до Союзу, таких як Норвегія та Швейцарія. Ці правила скасовують контроль на внутрішніх кордонах, сприяючи економічному, соціальному та культурному обміну між країнами. Однак разом із свободою пересування Шенгенська угода накладає на країни-учасниці обов'язок забезпечувати належний контроль зовнішніх кордонів, запобігати нелегальній міграції та зміцнювати співпрацю у сфері безпеки. Для цього було створено Європейську агенцію з охорони кордонів та берегової охорони (Frontex), яка підтримує країни-члени в охороні зовнішніх кордонів. Шенгенські правила продемонстрували свою ефективність, проте стикаються із викликами, особливо під час міграційної кризи чи пандемії COVID-19, коли

деякі країни-члени були змушені тимчасово відновити контроль на внутрішніх кордонах, що поставило під загрозу принципи вільного пересування.

Незважаючи на численні зусилля центральних інституцій ЄС, таких як Європейська комісія та Рада ЄС, спрямовані на створення гармонізованої системи управління міграційними потоками, глибокі розбіжності між державами-членами часто ускладнюють реалізацію спільних ініціатив. Проблеми та виклики координації проявляються як у сфері притулку, так і у трудовій міграції, де різні економічні, соціальні, політичні й культурні фактори формують нерівномірний підхід до міграційної політики.

Однією з найбільш складних проблем є нерівномірний розподіл відповідальності між країнами-членами у сфері надання притулку. Чинні Дублінські угоди передбачають, що держава, через яку шукач притулку вперше потрапляє на територію ЄС, несе основну відповідальність за розгляд його заяви. Такий підхід створює надмірне навантаження на країни, що знаходяться на зовнішніх кордонах ЄС, особливо Грецію, Італію, Іспанію, а до того ж країни Балканського регіону. У цих державах спостерігається перевантаження адміністративних та соціальних систем через великий потік біженців, що не лише ставить під загрозу ефективність їхньої роботи, але й створює соціальну напруженість. Інші країни-члени, особливо Центральна та Східна Європа, часто відмовляються брати на себе зобов'язання щодо прийому біженців, аргументуючи це необхідністю захисту національних інтересів і збереження культурної ідентичності.

Спроби реформувати систему притулку в межах Нового пакту про міграцію та притулок, запропонованого Європейською комісією, зіткнулися з опором з боку окремих держав. Зокрема, запропоновані механізми обов'язкового розподілу шукачів притулку викликали значну критику з боку Польщі, Угорщини та інших країн Вишеградської групи. Ці держави виступають проти будь-яких заходів, які могли б призвести до втрати контролю над їхніми національними міграційними політиками. Відсутність консенсусу серед країн-членів щодо системи притулку не лише підриває солідарність у

межах ЄС, але й сприяє поглибленню розколу між Сходом і Заходом Союзу. У сфері трудової міграції виклики координації пов'язані з різним рівнем економічного розвитку та демографічною ситуацією в країнах-членах. Держави Західної Європи, такі як Німеччина, Франція та Нідерланди, активно залучають трудових мігрантів для заповнення вакансій у сферах, які потребують низької чи середньої кваліфікації, наприклад, у сільському господарстві, будівництві чи сфері догляду. Водночас країни Східної Європи, такі як Болгарія, Румунія, Україна (яка є ключовим партнером для ЄС у питанні трудової міграції), страждають від відтоку кваліфікованих працівників, що спричиняє загострення демографічної кризи та економічного спаду.

Аналізуючи міграційні тенденції в ЄС, варто зазначити, що європейська політика міграції стикається з безпрецедентними викликами, особливо у контексті глобального зростання чисельності примусово переміщених осіб. За даними УВКБ ООН, станом на середину 2024 року кількість таких осіб у світі сягнула 122,6 мільйонів, що відображає зростання на 11,5% порівняно з 2023 роком. Два мільярди людей живуть у регіонах, охоплених конфліктами, а площа таких територій з 2021 року збільшилася на 65%, причому найбільше зростання спостерігається в країнах Субсахарської Африки.

Аналізуючи міграційні тенденції в ЄС, варто зазначити, що європейська політика міграції стикається з безпрецедентними викликами, особливо у контексті глобального зростання чисельності примусово переміщених осіб. За даними УВКБ ООН, станом на середину 2024 року кількість таких осіб у світі сягнула 122,6 мільйонів, що відображає зростання на 11,5% порівняно з 2023 роком. Два мільярди людей живуть у регіонах, охоплених конфліктами, а площа таких територій з 2021 року збільшилася на 65%, причому найбільше зростання спостерігається в країнах Субсахарської Африки.

Дані Frontex демонструють суттєві зміни у структурі та інтенсивності міграційних потоків до ЄС. У 2024 році відбулося значне зменшення загальної кількості виявлень нерегулярних перетинів кордону – до 239,000 випадків, що на 38% менше порівняно з 2023 роком. Особливо значне зниження

спостерігалось на Центрально-Середземноморському маршруті (зменшення на 59%, до 66,766 випадків) та Західно-Балканському маршруті (зменшення на 78%, до 21,520 випадків). Натомість зросла кількість виявлень на Східно-Середземноморському маршруті (на 14%, до 69,436 випадків), Західно-Африканському маршруті (на 18%, до 46,877 випадків) та Східному сухопутному маршруті (на 192%, до 17,001 випадків).

Таблиця 2.1.1

Динаміка виявлення нерегулярних перетинів кордону ЄС (2020-2024 рр.).

Рік	Західно-Балканський маршрут	Центрально-Середземноморський маршрут	Східно-Середземноморський маршрут	Західно-Африканський маршрут	Східний сухопутний маршрут	Загальна кількість
2020	27,000	35,000	20,000	23,000	5,000	124,000
2021	60,000	65,000	20,000	22,000	8,000	196,000
2022	145,000	100,000	42,000	15,000	6,000	330,000
2023	98,000	152,000	60,000	45,000	5,800	386,000
2024	21,520	66,766	69,436	46,877	17,001	239,000

Джерело: складено автором за даними [88]

Протягом останніх років ЄС мав позитивний досвід укладання угод із сусідніми державами, що підкреслюють економічне співробітництво та дозволяють обережне відкриття можливостей трудової міграції на додаток до контролю за міграцією. Вплив зміненої риторики та політики США на європейські дебати може поставити під загрозу цей підхід, заснований на партнерстві, особливо якщо новий уряд США досягне успіху у здійсненні масштабних вислань, як це було оголошено.

Дані Eurostat свідчать про важливі зміни у структурі заяв про надання притулку в ЄС. У перші 10 місяців 2024 року було подано загалом 841,472 заяви, що на 9.6% менше, ніж за аналогічний період 2023 року. Сирійці

залишалися найбільшою групою заявників (130,397 заяв, 13.0% від загальної кількості), хоча їх кількість зменшилася на 11.9%. Заяви від афганців скоротилися ще більше - на 28.1%, до 67,757. Натомість зросла кількість заяв від венесуельців (на 5.6%), бангладешців (на 11.6%), перуанців (на 17.9%) та особливо українців (на 88.0%), відображаючи різну динаміку конфліктів та економічних факторів у країнах походження.

Таблиця 2.1.2

Кількість заяв про надання притулку в ЄС за громадянством (2022-2024 рр.)

Країна походження	2022	2023	2024 (перші 10 місяців)	Зміна 2023-2024 (%)
Сирія	132,000	148,000	130,397	-11.9%
Афганістан	129,000	94,275	67,757	-28.1%
Венесуела	51,000	56,760	59,938	+5.6%
Туреччина	55,000	73,104	45,623	-37.6%
Колумбія	43,000	53,161	43,643	-17.9%
Бангладеш	20,000	33,355	37,224	+11.6%
Перу	16,000	19,431	22,907	+17.9%
Україна	14,000	11,087	20,844	+88.0%
Єгипет	11,000	22,706	20,614	-9.2%
Марокко	17,000	25,330	20,515	-19.2%
Інші	167,000	292,756	372,010	-
Загалом	655,000	930,465	841,472	-9.6%

Джерело: складено автором за даними [78]

У 2025 році ЄС та його держави-члени зосередяться на впровадженні нового Пакту про міграцію та притулок. Проте вже у попередніх роках виникли побоювання, що новий законодавчий пакет мав певні недоліки, що вимагають додаткових заходів для вирішення проблеми нерегулярних прибуттів. Це призвело до формування концепції "інноваційних рішень", які передусім зосереджені на екстерналізації процедур надання притулку, але також, як новий акцент, на створенні "центрів повернення" у третіх країнах.

Досвід моделей екстерналізації, таких як меморандум Італія-Албанія, виявив низку юридичних, операційних та політичних викликів. Враховуючи ще більші виклики, з якими стикатимуться центри повернення, залишається відкритим питання, чи можуть такі центри бути створені та введені в експлуатацію до 2025 року. Однак ця концепція залишатиметься політичним пріоритетом, з юридичними поправками, такими як припинення дії "критерію зв'язку", що створює необхідну політичну та правову основу.

Заяви про надання притулку в ЄС подаються дуже нерівномірно, зосереджуючись у невеликій кількості держав-членів. У 2024 році 93.2% усіх заяв було подано в 10 країнах, причому чотири провідні країни (Німеччина, Іспанія, Італія та Франція) прийняли 73.9% усіх заяв. Така концентрація створює значні диспропорції у розподілі відповідальності та ресурсів між державами-членами, ускладнюючи впровадження принципу солідарності, закріпленого в Договорі про функціонування ЄС.

Таблиця 2.1.3

Основні країни призначення для шукачів притулку в ЄС (2024 р.)

Країна	Кількість заяв	% від загальної кількості
Німеччина	213,440	25.4%
Іспанія	139,680	16.6%
Італія	136,109	16.2%
Франція	131,791	15.7%
Греція	58,505	7.0%
Бельгія	32,680	3.9%
Нідерланди	28,740	3.4%
Австрія	21,250	2.5%
Ірландія	16,643	2.0%
Польща	13,490	1.6%
Інші	49,144	5.7%
Загалом	841,472	100%

Джерело: складено автором за даними [79]

Хоча публічні дебати часто зосереджуються на питаннях нерегулярної міграції та притулку, тенденція зростання важливості трудової міграції продовжується, як з точки зору абсолютних показників, так і з погляду її ролі в міграційній дипломатії. У 2024 році кількість дозволів на роботу, наданих громадянам країн, що не входять до ЄС, зросла на 8,9%, дозволів на сезонну роботу — на 22,6%, а кількість Блакитних карт ЄС — на 8,8%. Через демографічні зміни ця тенденція, ймовірно, збережеться у 2025 році, навіть за умови потенційного економічного спаду в ЄС. Зростання попиту на робочу силу, як очікується, випереджатиме пропозицію.

Водночас елементи трудової міграції та партнерства у сфері навичок стали невід'ємною частиною міграційної дипломатії ЄС та відповідних угод з неєвропейськими партнерами. Складність цієї сфери політики також залишається незмінною. Нещодавнє картографування виявило майже 300 різних шляхів трудової міграції в ЄС-27. З огляду на посилення глобальної конкуренції за таланти, ця фрагментація залишатиметься конкурентним недоліком у 2025 році та в подальшому.

2.2. Міжнародний досвід формування міграційної політики

Європейський Союз виступає одним із найактивніших регіонів у сфері формулювання та впровадження міграційної політики. З 2015 року, коли Європа зіткнулася з масштабною міграційною кризою внаслідок конфліктів у Сирії, Афганістані та інших країнах Близького Сходу й Північної Африки, інституції ЄС докладають значних зусиль для гармонізації підходів до імміграції та створення спільної європейської системи притулку [67]. Ключовим інструментом залучення висококваліфікованих спеціалістів із-за меж ЄС стала Європейська система Blue Card, яка надає право на проживання та працевлаштування в країнах-членах ЄС для фахівців із вищою освітою та значним досвідом роботи. Згідно з даними Євростату, у 2023 році загальна кількість виданих Blue Card сягнула майже 100 тисяч, найбільше у Німеччині

(57 тисяч), Франції (13 тисяч) та Нідерландах (9 тисяч). Основними отримувачами Blue Card стали громадяни Індії, Китаю, Туреччини та України. Система Blue Card довела свою ефективність у залученні дефіцитних спеціалістів, особливо у сфері інформаційних технологій, медицини, інженерії та біотехнологій [75].

Важливу роль у захисті зовнішніх кордонів ЄС відіграє агенція Frontex, яка координує спільні операції з протидії нелегальній міграції, рятувальні операції в Середземному морі, а також надає технічну та експертну підтримку країнам-членам у кризових зонах. Бюджет Frontex у 2023 році становив 754 мільйони євро, а штат перевищував 2000 осіб, включаючи прикордонників, аналітиків та технічних експертів. Агенція використовує сучасні технології, такі як дрони, супутниковий моніторинг та системи штучного інтелекту, для виявлення та запобігання нелегальному перетину кордонів. Інтеграційні програми для мігрантів у країнах ЄС охоплюють широкий спектр заходів, спрямованих на полегшення адаптації новоприбулих до нового соціокультурного середовища [80]. Ці програми включають мовну підтримку (безкоштовні або субсидовані курси офіційної мови країни перебування), професійне навчання та перекваліфікацію, курси громадянської освіти з вивчення місцевих законів, традицій та соціальних норм. У деяких країнах, таких як Німеччина, Швеція та Нідерланди, впроваджено індивідуальні плани інтеграції, які враховують освіту, професійний досвід та потреби конкретного мігранта [73].

Особлива увага в Європейському Союзі приділяється біженцям з України, які отримали тимчасовий захист після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації. У 2023 році понад 4,2 мільйона українців мали статус тимчасового захисту в країнах ЄС, що включає право на проживання, працевлаштування, освіти, медичне обслуговування та соціальну допомогу. Для українських біженців розроблено спеціальні програми мовної підготовки, професійної інтеграції, психологічної підтримки та допомоги у пошуку житла. Крім того, запроваджено спрощену процедуру визнання

українських дипломів та професійних кваліфікацій, що суттєво полегшує доступ до ринку праці [74].

Таблиця 2.2.1.

Основні елементи міграційної політики вибраних країн (2023)

Країна	Основні елементи політики	Кількість мігрантів у 2023
ЄС	Blue Card, інтеграція, розподіл біженців, Frontex	~37 млн
Канада	Express Entry, провінційні програми, мовна інтеграція	~8,3 млн
США	H1-B, Diversity Visa, прикордонний контроль, притулок	~50,6 млн
Україна	Захист ВПО, тимчасовий захист за кордоном, реінтеграція переселенців	~6,5 млн за кордоном; 5,3 млн ВПО

Джерело: складено автором за даними [80,192, 127, 182]

Таким чином, управління міграційними процесами потребує інтеграції зусиль держав, міжнародних інституцій та місцевих громад. Ефективна політика дозволяє зменшити негативні наслідки, захистити права мігрантів, а також використати міграцію як інструмент розвитку людського капіталу і зростання національної економіки.

Канада реалізує одну з найпрогресивніших імміграційних систем у світі, яка базується на чітких критеріях відбору та довгостроковому плануванні. Центральним елементом канадської імміграційної політики є система Express Entry, яка оцінює кандидатів за бальною системою відповідно до таких критеріїв, як вік, освіта, знання офіційних мов (англійської та французької), досвід роботи, наявність пропозиції працевлаштування та адаптаційний потенціал. Кандидати з найвищими балами отримують запрошення подати заяву на постійне проживання.

У 2023 році Канада встановила новий рекорд у залученні іммігрантів—

465 тисяч нових постійних жителів, що перевищило попередній план на 15 тисяч осіб. За офіційними планами уряду, кількість нових постійних жителів має зрости до 485 тисяч у 2024 році та 500 тисяч щорічно до 2025 року. Такі амбітні цілі зумовлені демографічними викликами (старіння населення, низька народжуваність) та економічними потребами (дефіцит робочої сили в ключових секторах). Окремо діють провінційні імміграційні програми (Provincial Nominee Program), які дають змогу провінціям та територіям Канади самостійно обирати потрібних спеціалістів відповідно до локальних потреб ринку праці. Наприклад, Альберта зосереджується на залученні фахівців у нафтогазовій галузі, Британська Колумбія — у сфері технологій та туризму, Квебек — у франкомовних спеціалістах та креативних індустріях. Провінційні програми дозволяють диверсифікувати географічний розподіл іммігрантів, зменшуючи концентрацію в найбільших містах (Торонто, Ванкувер, Монреаль) та сприяючи розвитку менш густонаселених регіонів [93].

Канада також підтримує сімейну імміграцію, що дозволяє постійним жителям та громадянам спонсорувати переїзд близьких родичів: подружжя, дітей, батьків та дідусів/бабусь. У 2023 році за програмою сімейного спонсорства було прийнято понад 105 тисяч осіб. Крім того, Канада надає притулок біженцям та впроваджує спеціальні гуманітарні програми для вразливих груп. Зокрема, у 2022-2024 роках діяли спеціальні програми для афганців (після захоплення влади талібами) та українців (після російського вторгнення), які передбачали прискорені процедури в'їзду та розширену підтримку після прибуття [92].

Для пришвидшення адаптації новоприбулих у Канаді функціонує розгалужена мережа інтеграційних центрів, які надають інформаційні, консультаційні та навчальні послуги. Держава фінансує безкоштовні мовні курси різного рівня (LINC — Language Instruction for Newcomers to Canada), програми оцінки та визнання іноземних кваліфікацій, тренінги з працевлаштування та підприємництва. Важливу роль відіграють також неурядові організації, етнічні спільноти та волонтерські ініціативи, які

допомагають іммігрантам у повсякденних питаннях: пошуку житла, відкритті банківського рахунку, влаштуванні дітей до школи тощо.

Протягом своєї історії США були одним із головних центрів світової імміграції, приймаючи мільйони людей із різних куточків світу, які шукали тут кращого життя. Міграція не лише забезпечила швидкий демографічний ріст, але й сприяла економічному розвитку, формуванню культурного розмаїття та зміцненню позицій США як провідної світової держави. Політика міграції в США формувалася під впливом численних факторів. На ранніх етапах країна слугувала «магнітом» для тих, хто шукав свободи, землі, роботи чи порятунку від політичного або релігійного переслідування. Водночас, із розвитком економіки, посиленням індустріалізації та демографічних змін, міграційна політика почала пристосовуватися до викликів часу. Кожен історичний період у США відображав певні акценти міграційної політики: від повної відкритості для іммігрантів до введення строгих квот і обмежень. Розуміння американського досвіду формування міграційної політики має велике значення для аналізу сучасних глобальних тенденцій. США стали однією з перших країн, яка системно врегулювала питання міграції через спеціальні закони та інститути. У цьому контексті американський підхід до формування міграційної політики демонструє цікаві приклади, які можуть бути корисними для інших держав, що стикаються з подібними викликами. Міграція вплинула не лише на внутрішню структуру країни, а й на її міжнародний імідж. США сприймаються як країна можливостей, де будь-хто, незалежно від походження, може досягти успіху. Цей ідеал зробив міграцію центральним елементом американської ідентичності, але водночас спричинив низку викликів, пов'язаних із інтеграцією, культурними суперечностями, безпекою та соціальною справедливістю. Політика «відкритих дверей» є однією з ключових особливостей ранньої історії Сполучених Штатів Америки. Цей період охоплює кінець XVIII століття і триває до середини XIX століття, коли імміграційна система була найбільш ліберальною та спрямованою на залучення іммігрантів з усього світу. Така політика ґрунтувалася на економічних,

соціальних і геополітичних потребах новоствореної держави, що перебувала у процесі активного розширення та інституційного становлення [169].

На початкових етапах існування США уряд свідомо заохочував імміграцію як засіб заселення нових територій і розвитку економіки. Міграція стала основним джерелом демографічного зростання, оскільки населення, яке складалося переважно з переселенців із Європи, потребувало робочої сили для освоєння земель, побудови інфраструктури та підтримки зростаючої промисловості. США позиціонували себе як країна можливостей, де кожен мав право на самореалізацію та свободу. Ця ідея була втілена у тексті Декларації незалежності (1776) і стала одним із головних чинників, що приваблювали мігрантів. Люди з усього світу шукали можливості уникнути соціального, релігійного та економічного гноблення, що панувало в їхніх країнах, і бачили в США ідеальне місце для нового початку. Політика «відкритих дверей» не обмежувалася залученням мігрантів із Європи. У цей період Америка приймала переселенців із Китаю, Канади, Мексики та інших регіонів, хоча європейці становили переважну більшість. Масова імміграція сприяла швидкому заселенню західних територій, що було критично важливим для розширення меж країни та її геополітичного впливу [41].

Економічний розвиток США значною мірою залежав від робочої сили, яку забезпечували іммігранти. У сільському господарстві, промисловості, будівництві залізниць та інших галузях потреба в працівниках постійно зростала. Іммігранти, часто готові працювати за меншу платню, виконували найтяжчу роботу, що дозволило країні швидко модернізуватися. Соціально-економічні умови того часу були сприятливими для мігрантів. Земельні ресурси були доступними завдяки законам, які дозволяли переселенцям отримувати землю на пільгових умовах. Наприклад, закон Гомстед 1862 року забезпечив можливість кожному бажаючому отримати до 160 акрів землі за умови, що він буде її обробляти протягом п'яти років. Втім, період «відкритих дверей» мав свої виклики. Масова імміграція призвела до культурної мозаїки, що стало причиною певних соціальних напружень між етнічними групами. Різниця у

мові, релігії та традиціях вимагала значних зусиль для створення інтегрованого суспільства. Крім того, до середини XIX століття почали виникати перші прояви антиміграційних настроїв, спричинених економічною конкуренцією та страхом перед «чужими».

Швидкий приплив іммігрантів із різних країн світу, особливо з Європи та Азії, забезпечував дешеву робочу силу, необхідну для розбудови американської економіки. Однак із часом така ситуація викликала побоювання серед місцевого населення. Робітники, особливо у промислових регіонах, почали висловлювати невдоволення, звинувачуючи іммігрантів у демпінгу заробітної плати та конкуренції за робочі місця. Уряд був змушений реагувати, щоб зберегти соціальну стабільність. Значну роль відіграла і зміна характеру імміграції. Якщо в ранній період іммігранти походили переважно з північної та західної Європи, то у другій половині XIX століття основними потоками стали вихідці зі Східної та Південної Європи, а також Азії. Вони часто були менш освіченими, біднішими і викликали занепокоєння серед американців щодо культурної асиміляції та соціальної інтеграції. Поява значної кількості іммігрантів з інших культурних і релігійних традицій спричинила побоювання серед місцевого населення щодо збереження американської ідентичності. Наприклад, католики, євреї та буддисти, які масово прибували до США, стали об'єктами дискримінації через упередження та стереотипи. Особливо це стосувалося китайських іммігрантів, які почали осідати у Каліфорнії та інших західних штатах, працюючи на залізницях і у сільському господарстві. Антикитайські настрої у суспільстві спричинили прийняття Китайського закону про виключення (Chinese Exclusion Act) [112] у 1882 році. Це був перший значний закон, спрямований на обмеження імміграції певної етнічної групи. Закон забороняв в'їзд китайським робітникам і обмежував їхні права на отримання громадянства. Хоча закон спочатку був розрахований на 10 років, його дія продовжувалася і зберігалася до 1943 року, коли США переглянули свою політику під час Другої світової війни. Одним із перших значущих законів, спрямованих на регулювання імміграції загалом, став Закон про

імміграцію 1875 року (Page Act) [42]. Цей закон забороняв в'їзд до США жінкам, які підозрювалися у проституції, та китайським робітникам, які прибували за контрактом. Це був початок введення квот і обмежень, спрямованих на певні соціальні або етнічні групи. У 1891 році був прийнятий перший Закон про імміграцію, який створив базові правила для контролю за іммігрантами. Згідно із законом, до США заборонялося в'їжджати людям із певними хворобами, кримінальним минулим або тим, хто міг стати "суспільним тягарем". Крім того, цей закон передбачав створення Бюро імміграції, яке стало першим органом, що займався питаннями міграційної політики. У 1921 році був прийнятий Закон про екстрену квоту (Emergency Quota Act), який запровадив перші кількісні обмеження на в'їзд іммігрантів. Він встановлював квоти для кожної країни, виходячи з відсоткового співвідношення до чисельності її населення, яке вже проживало в США. Цей підхід віддавав перевагу іммігрантам із північної та західної Європи. У 1924 році цей закон був розширений Законом про національні квоти (National Origins Act), який ще більше обмежував імміграцію з країн Східної та Південної Європи. Введення обмежень мало як позитивні, так і негативні наслідки [96]. З одного боку, це дозволило уряду більш ефективно контролювати імміграційні потоки, запобігати перенаселенню та забезпечувати соціальну стабільність. З іншого боку, такі заходи посилювали дискримінацію та нерівність, особливо щодо етнічних меншин.

Політика обмежень також вплинула на економіку. Хоча вона зменшила конкуренцію за низькооплачувані робочі місця, багато галузей, особливо сільське господарство та промисловість, почали відчувати нестачу робочої сили. Крім того, обмеження на в'їзд сприяли розвитку нелегальної імміграції, що стало серйозним викликом для міграційної політики США в майбутньому. Квотна система ХХ століття стала одним із найважливіших і найсуперечливіших етапів у формуванні міграційної політики США. Вона відобразила складний комплекс політичних, соціальних і економічних мотивів, які вплинули на підходи до імміграції в цей період. Основна ідея квотної системи полягала в тому, щоб обмежити потоки іммігрантів з певних регіонів

світу, зокрема з Південної та Східної Європи, і зберегти домінуючий демографічний вплив вихідців із Північної та Західної Європи. У першій половині ХХ століття Сполучені Штати зіткнулися зі значним збільшенням імміграційних потоків. Багато іммігрантів, які прибували в цей період, були вихідцями з Італії, Польщі, Греції та інших країн Південної та Східної Європи. Вони мали іншу мову, культуру та релігію порівняно з попередніми хвилями мігрантів, що склалися переважно з англосаксів і протестантів. Крім того, у цей період в американському суспільстві зростала популярність євгенічних ідей, які підживлювали побоювання про "розмивання" національної ідентичності через імміграцію. На хвилі цих суспільних настроїв американський уряд прийняв Закон про екстрену квоту 1921 року]. Цей закон запровадив перші обмеження, встановивши квоти на основі 3% від чисельності представників певної національності, які проживали в США за даними перепису 1910 року. Хоча закон офіційно пояснювався економічними потребами, його реальна мета полягала у зменшенні потоків іммігрантів із Південної та Східної Європи. Наступним значним кроком став Закон про національні квоти 1924 року. Цей закон ще більше знизив квоти до 2% і базувався на перепису населення 1890 року, коли кількість іммігрантів із Південної та Східної Європи була значно меншою. У той же час він фактично заблокував імміграцію з Азії, оскільки для більшості азійських країн квоти були або надзвичайно низькими, або взагалі відсутніми. Закон також запровадив систему попереднього візового контролю, яка вимагала від іммігрантів отримання візи ще до їх прибуття до США [97]. Введення квотної системи мало значний вплив на соціальний і економічний розвиток США. З одного боку, ці обмеження зменшили конкуренцію на ринку праці, що особливо важливо у періоди економічних сповільнень, таких як Велика депресія. З іншого боку, вони призвели до значного скорочення імміграції, що вплинуло на темпи економічного зростання, особливо в галузях, які залежали від дешевої робочої сили, таких як сільське господарство і будівництво.

Соціально квотна система зміцнила расові й етнічні стереотипи.

Наприклад, законодавство відкрито дискримінувало неєвропейців, створюючи бар'єри для інтеграції азійських, африканських і латиноамериканських громад. Це призвело до ізоляції багатьох етнічних груп і закріплення сегрегації в американському суспільстві. У політичному контексті квотна система сприяла ізоляціонізму, який домінував у США в міжвоєнний період. Вона посилила внутрішній контроль і обмежила зовнішні контакти. Проте вже в середині ХХ століття стало зрозуміло, що така система більше не відповідає потребам країни. У 1965 році, в рамках реформ, спрямованих на подолання расової дискримінації, був прийнятий Закон Гарт-Селлера. Цей закон скасував національні квоти, замінивши їх системою пріоритетів, яка враховувала сімейні зв'язки, професійні навички та гуманітарні потреби. Ця реформа стала важливим кроком у відновленні рівності в імміграційній політиці та заклала основу для сучасної системи [110].

Після завершення Другої світової війни Сполучені Штати Америки опинилися в новій глобальній реальності, яка суттєво змінила підходи до міграційної політики. Гуманітарні катастрофи, спричинені війною, створили серйозний виклик для міжнародної спільноти, включаючи США, щодо розв'язання проблем переміщених осіб, біженців та репатріантів. Саме в цей період почала формуватися концепція гуманітарного підходу до імміграції, який став важливим аспектом американської міграційної політики в другій половині ХХ століття. Однією з перших і найважливіших реформ цього періоду стало прийняття у 1948 році Закону про переселенців (Displaced Persons Act). Цей закон був прямою відповіддю на кризу переміщених осіб у Європі, де мільйони людей опинилися без домівок через війну та репресії тоталітарних режимів. Закон дозволив переселити до США приблизно 400 тисяч осіб протягом кількох років. Попри гуманітарну спрямованість, закон мав свої обмеження: він встановлював квоти, що дискримінували біженців з країн Східної Європи, а також тих, хто не міг підтвердити свою політичну лояльність. Водночас він заклав основи для майбутніх гуманітарних програм, що базувалися на принципах захисту та інтеграції. У 1950-х роках, у контексті

Холодної війни, гуманітарний підхід до міграційної політики США отримав додатковий стимул. Ще одним ключовим моментом гуманітарного підходу стало прийняття в 1965 році Закону Гарт-Селлера (Immigration and Nationality Act of 1965). Хоча основна мета закону полягала у скасуванні расово-дискримінаційної квотної системи, він також зробив вагомий внесок у розширення можливостей для переселення біженців. Закон уперше запровадив принцип сімейного возз'єднання як ключовий критерій для імміграції, а також включив положення про надання притулку тим, хто зазнає політичних переслідувань. Завдяки цій реформі США стали активніше приймати біженців з В'єтнаму, Куби та інших країн, охоплених військовими конфліктами або політичними кризами [113].

В'єтнамська війна стала черговим випробуванням для гуманітарної політики США. У 1970-х роках американський уряд запровадив програми, спрямовані на переселення сотень тисяч біженців з Південно-Східної Азії, включаючи в'єтнамців, лаосців і камбоджійців. Ці програми супроводжувалися масштабними ініціативами з інтеграції, такими як освітні та мовні курси, а також допомога в працевлаштуванні. Попри певний спротив з боку частини американського суспільства, ці заходи підкреслили здатність країни відповідати на глобальні гуманітарні виклики. Наприкінці ХХ століття важливим етапом стало прийняття Закону про реформу біженців 1980 року (Refugee Act of 1980). Цей закон вперше визначив юридичну категорію "біженець" відповідно до міжнародного права та Женевської конвенції 1951 року. Він також створив постійний механізм для надання притулку, включаючи щорічне встановлення квот на переселення біженців у залежності від поточної ситуації у світі. Закон закріпив гуманітарний підхід у системі американської імміграційної політики та зробив США одним із провідних гравців у міжнародній системі захисту біженців. Нелегальна міграція стала однією з ключових проблем американського суспільства у ХХ і ХХІ століттях, оскільки вона впливає на економіку, національну безпеку, демографію та взаємини між соціальними групами. Основною причиною нелегальної міграції до США є

пошук економічних можливостей. Сполучені Штати, як одна з найбільших економік світу, приваблюють значну кількість людей із країн Латинської Америки, Азії та інших регіонів, які прагнуть покращити свій рівень життя. Через жорсткі обмеження в імміграційній політиці багато з цих людей не мають можливості легально в'їхати до країни, тому вони обирають нелегальні шляхи перетину кордону або перевищують терміни дії віз. Згідно з останніми даними, близько 11 мільйонів людей у США перебувають без легального статусу, що створює значне навантаження на соціальну та правову системи країни.

Економічний вплив нелегальної міграції викликає багато суперечок. З одного боку, нелегальні мігранти роблять значний внесок у низькооплачувані сектори економіки, такі як сільське господарство, будівництво, догляд за літніми людьми та іншими вразливими категоріями населення. Їхня праця сприяє утриманню низьких цін на продукти та послуги, що вигідно для споживачів. З іншого боку, існує думка, що нелегальні мігранти створюють конкуренцію для місцевих працівників, знижуючи заробітну плату та забираючи робочі місця, хоча емпіричні дослідження часто заперечують це твердження. Соціальний аспект нелегальної міграції включає інтеграцію таких осіб у суспільство. Нелегальні мігранти часто стикаються з дискримінацією, обмеженим доступом до освіти, медицини та інших послуг. Незважаючи на це, багато з них успішно інтегруються в місцеві громади, сприяючи культурному розмаїттю та збагачуючи американське суспільство. Однак їхнє становище залишається вразливим через відсутність правового захисту та ризик депортації.

Правовий аспект проблеми нелегальної міграції зосереджений навколо політики депортації, посилення контролю на кордонах і реформ імміграційного законодавства. США вкладають мільярди доларів у посилення охорони кордону з Мексикою, включаючи будівництво стін і найм прикордонників. Проте ці заходи не змогли повністю зупинити нелегальну міграцію, оскільки багато людей знаходять альтернативні шляхи або користуються допомогою злочинних організацій, які займаються контрабандою людей. Водночас

критики вказують, що такі підходи посилюють гуманітарні проблеми, зокрема через випадки смерті мігрантів під час небезпечних перетинів кордону. Політичний вимір нелегальної міграції став особливо актуальним у XXI столітті. Це питання розділяє американське суспільство на два табори: одні вимагають жорстких заходів щодо депортації нелегальних мігрантів і подальшого посилення імміграційної політики, тоді як інші виступають за надання амністії тим, хто давно живе в країні, та створення програм для легалізації їхнього статусу. Уряду США доводиться балансувати між забезпеченням безпеки та гуманітарною допомогою, що часто створює додаткові виклики. Сучасний стан міграційної політики США характеризується високим рівнем напруги та складності, що зумовлено низкою внутрішніх і зовнішніх факторів. Нелегальна міграція, гуманітарні кризи, геополітична нестабільність у Латинській Америці, а також зміни в політичному ландшафті США — усе це формує контекст, у якому відбувається сучасне реформування підходів до міграції. Зміна адміністрації у 2016 році і прихід до влади Дональда Трампа стали вододілом у підходах до імміграції, зумовивши перехід до більш жорстких, націоналістично орієнтованих заходів.

Адміністрація Трампа запровадила політику «нульової толерантності» щодо нелегального перетину кордону, яка включала кримінальне переслідування всіх осіб, які перетинали кордон без дозволу. Одним з найбільш суперечливих наслідків цієї політики стало примусове розділення родин, що викликало широку критику як у самих США, так і з боку міжнародної спільноти. Крім того, було запроваджено заборону на в'їзд для громадян кількох країн з переважно мусульманським населенням, що отримала назву «мусульманський бан». Будівництво стіни на кордоні з Мексикою — ще один символ жорсткого курсу адміністрації Трампа — отримало фінансування за рахунок як бюджетних коштів, так і переорієнтації витрат Міністерства оборони. Згідно з даними Pew Research Center, у 2021 [142] році кількість нелегальних мігрантів у США становила приблизно 10,5 мільйонів осіб, що еквівалентно 3,2% від усього населення країни. У 2021 році, після завершення

найбільш жорстких карантинних заходів, кількість затриманих при спробі незаконного перетину кордону перевищила 1,7 мільйона осіб, що стало рекордом за останні десятиліття. У 2022 та 2023 роках ця цифра перевищила 2 мільйони на рік, згідно зі звітами U.S. Customs and Border Protection [169]. Основну частину нових мігрантів складають громадяни країн Центральної Америки — Гватемали, Гондурасу та Сальвадору, а також Венесуели та Нікарагуа, що страждають від авторитаризму, бідності та насильства. Незважаючи на жорсткий підхід, федеральна політика щодо мігрантів продовжує залишатися політичною ареною для запеклих дебатів [140]. Прихильники консервативного підходу наголошують на важливості національної безпеки, економічної стабільності та збереження американської ідентичності. Натомість ліберальні сили закликають до гуманного підходу, легалізації «dreamers» (молоді мігранти, які прибули в дитинстві), та впровадження прозорої та справедливої процедури надання притулку [139].

У результаті, жодна сторона досі не запропонувала ефективну, довготривалу реформу, яка б отримала широку підтримку Конгресу. Таким чином, сучасна імміграційна система демонструє напружену динаміку між безпековими та гуманітарними імперативами. Політика Дональда Трампа стала поворотним моментом, який активізував публічні дебати, показав межі жорстких заходів і стимулював нову хвилю реформістських пропозицій, що продовжують формуватися в умовах постійної соціальної та політичної поляризації. Зі зміною адміністрації у 2021 році та приходом до влади Джо Байдена, політика в галузі міграції зазнала певного коригування [1]. Адміністрація Байдена оголосила про відмову від найбільш суперечливих ініціатив Трампа, включаючи припинення політики розділення родин та скасування «мусульманської заборони». Також було припинено будівництво нових ділянок прикордонної стіни, хоча частина проектів була завершена через раніше виділене фінансування. Водночас, адміністрація Байдена зіткнулася з рекордним зростанням міграційного тиску на південному кордоні, що змусило уряд до тимчасового відновлення деяких обмежувальних практик, зокрема

повернення до застосування положень Title 42 — нормативного акту, що дозволяє швидке видворення мігрантів під приводом загрози для громадського здоров'я. У 2023 році адміністрація запропонувала нову стратегію, яка включає створення центрів обробки заяв на притулок за межами США — зокрема в Колумбії та Гватемалі — а також запровадження електронного бронювання для подачі заявки через застосунок CBP One. Ці кроки спрямовані на зменшення хаотичного напливу на кордон і впорядкування процесу в'їзду. За офіційними даними, понад 1,3 мільйона осіб скористались новими цифровими каналами упродовж 2021 року [141]. Незважаючи на це, критики звинувачують адміністрацію у непослідовності та недостатній ефективності у забезпеченні контролю за кордоном. Ситуація ускладнюється також політичною поляризацією в Конгресі, що не дозволяє реалізувати повноцінну міграційну реформу. У 2023–2024 роках адміністрація Байдена намагалася досягти компромісу з Республіканською партією щодо реформи системи надання притулку та посилення прикордонного контролю, однак переговори не принесли результатів. Таким чином, адміністрація Байдена опинилася у ситуації, коли вона змушена балансувати між гуманітарними зобов'язаннями, очікуваннями електорату та політичним тиском опозиції. У підсумку, перехід від політики жорсткого обмеження до прагнення до гуманності не забезпечив бажаного результату. Міграційне питання залишається однією з найгостріших тем у внутрішній політиці США, і ймовірно стане ключовим фактором у майбутніх виборчих кампаніях. У 2025 році Дональд Трамп повернувся до влади, що ознаменувало новий етап у міграційній політиці США. Адміністрація Трампа з перших днів другого терміну активізувала зусилля з відновлення і розширення жорсткого підходу до контролю за імміграцією. Було поновлено будівництво прикордонної стіни з Мексикою, зокрема на тих ділянках, які залишалися відкритими під час попередньої адміністрації. Одним з ключових рішень стало запровадження так званої «імміграційної доктрини безпеки», яка передбачає депортацію нелегальних мігрантів у прискореному режимі, посилення кримінальної відповідальності за повторний нелегальний перетин

кордону та розширення повноважень імміграційних судів.

У сфері законодавчих ініціатив нова адміністрація Трампа запропонувала масштабну реформу, яка передбачає чітке розділення між легальною та нелегальною імміграцією, скорочення кількості гуманітарних віз, а також перегляд програм тимчасового притулку. Крім того, активізовано співпрацю з урядами країн Центральної Америки для розміщення мігрантів у транзитних таборах поза межами США. Згідно з даними U.S. Immigration and Customs Enforcement (ICE), у першому кварталі 2025 року кількість депортацій зросла на 48% порівняно з аналогічним періодом попереднього року. У тих штатах, де місцева влада співпрацює з федеральними службами, були створені спільні оперативні центри з виявлення та затримання осіб без легального статусу. Адміністрація також відновила програму 'Remain in Mexico', яка передбачає, що прохачі притулку очікують на розгляд заяв не в США, а на території Мексики, або у країнах транзиту. Ці дії викликали як підтримку з боку прихильників жорсткого контролю, так і критику з боку правозахисників та гуманітарних організацій. Попри це, адміністрація Трампа другого терміну декларує намір реалізувати принципове відновлення американського суверенітету в питаннях контролю за кордонами, підкреслюючи, що безпека та правопорядок стоять вище за міжнародні очікування та політичну коректність. Для підтвердження ефективності або проблемності сучасної міграційної політики США доцільно звернутись до конкретних статистичних даних та законодавчих актів. У 2022 році, згідно з даними U.S. Customs and Border Protection (CBP), було здійснено понад 2,3 мільйона затримань нелегальних мігрантів на південному кордоні — це найвищий показник за всю історію. У 2023 році показник залишився на високому рівні — понад 2,1 мільйона затримань. Це свідчить про збереження високого тиску на прикордонну систему США, попри зміну адміністрацій. У відповідь на ці виклики, Конгрес США обговорював декілька законодавчих ініціатив. У січні 2023 року Палата представників схвалила законопроект 'Secure the Border Act of 2023' (H.R. 2), який передбачає завершення будівництва стіни, посилення прикордонного контролю та обмеження права на надання

притулку. Хоча законопроект не був схвалений Сенатом, він став відправною точкою для обговорення нової міграційної стратегії. Ще однією важливою ініціативою стала програма 'CHNV Parole Program', оголошена адміністрацією Байдена в 2023 році. Вона дозволила громадянам Куби, Гаїті, Нікарагуа та Венесуели подавати заявки на в'їзд до США з території третіх країн через електронну систему CBP One. Програма має на меті зменшення нелегальних перетинів кордону. За перші 9 місяців її дії близько 240 000 осіб отримали дозвіл на в'їзд цим шляхом. Водночас, у 2024 році адміністрація Байдена, реагуючи на зростання міграційного навантаження, тимчасово обмежила право на притулок для осіб, які незаконно перетинають кордон, посилаючись на президентські повноваження у сфері надзвичайної безпеки. Цей крок викликав широкий резонанс та став предметом судових позовів з боку правозахисних організацій. Таким чином, законодавчі ініціативи останніх років демонструють пошук балансу між безпекою, міжнародними зобов'язаннями та гуманітарними принципами. Проте висока поляризація в Конгресі ускладнює ухвалення комплексної імміграційної реформи, яка могла б забезпечити стабільність і передбачуваність у цій сфері. Розгляд американського досвіду у сфері імміграційної політики є важливим для розуміння глобальних викликів міграції. США, як одна з ключових країн-реципієнтів мігрантів, мають унікальну історію та модель управління міграційними процесами, які поєднують економічні, безпекові та гуманітарні аспекти. Цей розділ досліджує еволюцію підходів до імміграції в США, з урахуванням історичного контексту, змін політичного курсу, впливу президентських адміністрацій та сучасних законодавчих ініціатив.

2024 рік відзначився глобальною тенденцією до посилення обмежувальної міграційної політики. Численні країни призначення для переміщених осіб та потоків нерегулярної міграції впроваджували заходи, спрямовані на перешкоджання фізичному доступу до своїх територій або на спрощення репатріації недокументованого населення. Фінляндія та Польща розширили паркани та стіни на своїх кордонах, так само як Іран і Туреччина,

тоді як нова адміністрація США планує відновити будівництво стіни вздовж кордону з Мексикою. Алжир, Лівія, Туніс, Колумбія, Панама, Іран і Пакистан здійснювали масштабні програми вислання у 2024 році та мають намір продовжувати цю політику у 2025 році.

Особливої уваги заслуговує трансатлантичний вимір впливу на міграційну політику ЄС, зокрема через призму другого президентства Дональда Трампа. Його кампанія базувалася на обіцянках щодо посилення прикордонних реформ, внутрішнього правозастосування, збільшення депортацій та припинення програм гуманітарного захисту і регуляризації. Такий підхід формує новий вектор геополітичного впливу на міграційну сферу та має потенціал для відхилення міграційних потоків від Сполучених Штатів до Європи та інших регіонів. Крім того, він впливатиме на дебати щодо міграційної політики в Європі, надаючи додатковий імпульс прихильникам суворішого виконання заходів щодо вислання та посилюючи політичний тиск на країни походження та транзиту з боку європейських держав.

Сучасна міграційна ситуація у США характеризується кількома ключовими аспектами, які суттєво впливають як на економічний розвиток країни, так і на соціально-політичну ситуацію.

Іммігранти є важливою складовою американської економіки, забезпечуючи значний внесок у ВВП, податкові надходження та інноваційний розвиток.

Таблиця 2.2.2.

Економічний внесок іммігрантів в економіку США (2023 р.)

Показник	Значення
Сукупний дохід домогосподарств іммігрантів	\$2,4 трлн
Загальні податкові відрахування	\$651,9 млрд
Федеральні податки	\$419,8 млрд
Податки на рівні штатів і місцевих органів влади	\$232,1 млрд
Купівельна спроможність іммігрантів	\$1,7 трлн
Внески в систему соціального забезпечення	\$215,8 млрд
Внески в Medicare	\$58,7 млрд

Джерело: складено автором за даними

Особливо помітний внесок іммігрантів у підприємництво. Близько 3,85 мільйона підприємців у США народилися за кордоном, що становить 23,6% від загальної кількості підприємців у країні. Їхній сукупний бізнес-дохід перевищує 116,2 мільярда доларів. Примітно також, що 230 компаній зі списку Fortune 500 були засновані іммігрантами або їхніми дітьми, що свідчить про значний вплив іммігрантів на формування найбільших корпорацій США.

Демографічна структура іммігрантського населення має важливе значення для американського ринку праці. Більшість іммігрантів (77,1%) перебуває у працездатному віці (16-64 роки), порівняно з 60,9% корінного населення США.

Таблиця 2.2.3.

Вікова структура іммігрантів порівняно з місцевим населенням (%)

Вікова група	Іммігранти	Місьцеве населення
0-15 років	4,9%	21,4%
16-64 роки	77,1%	60,9%
65+ років	18,0%	17,7%

Джерело: складено автором за даними [24]

Така вікова структура означає, що іммігранти з більшою ймовірністю є активними учасниками ринку праці, що особливо цінно в контексті старіння населення США.

У робочій силі країни іммігранти становлять 17,7% (близько 30,68 мільйона працівників). При цьому вони представлені у всіх секторах економіки, але особливо помітні в окремих галузях.

Таблиця 2.2.4.

Галузі з найбільшою часткою працівників-іммігрантів

Галузь	Частка іммігрантів серед працівників
Сільське господарство	26,1%
Будівництво	25,7%
Транспорт і складське господарство	22,4%
Загальні послуги	21,5%
Професійні, наукові та адміністративні послуги	20,6%

Джерело: складено автором за даними [24]

Серед професій з найбільшою часткою працівників-іммігрантів виділяються майстри манікюру та педикюру (74,1%), сортувальники сільськогосподарської продукції (64,7%), монтажники гіпсокартону та стельових плиток (61,0%), штукатурки (57,7%) та водії таксі (56,5%). Важливо зазначити, що іммігранти займають як висококваліфіковані, так і низькокваліфіковані посади, заповнюючи критичні прогалини на ринку праці.

Наприклад, 23,6% працівників у галузях науки, технологій, інженерії та математики (STEM) народилися за межами США. У сфері охорони здоров'я 15,9% медсестер і 28,4% помічників з догляду за хворими є іммігрантами.

Географічний розподіл іммігрантів у США відображає історичні, економічні та політичні зв'язки країни.

Таблиця 2.2.5.

Основні країни походження іммігрантів у США

Країна	Частка від усіх іммігрантів
Мексика	22,8%
Індія	6,1%
Китай	4,6%
Філіппіни	4,3%

Джерело: складено автором за даними [24]

Ця картина суттєво відрізняється від міграційних потоків минулих десятиліть, коли домінували європейські країни. Сучасні міграційні тенденції характеризуються збільшенням частки вихідців з Азії та Латинської Америки, що відображає глобальні геополітичні та економічні зміни.

Сучасна міграційна система США включає різні категорії іммігрантів з різним правовим статусом.

Таблиця 2.2.6.

Розподіл іммігрантів за правовим статусом

Категорія	Чисельність	Частка серед іммігрантів
Натуралізовані громадяни	23,68 млн	49,5%
Недокументовані (нелегальні) іммігранти	11,81 млн	24,7%
Біженці та особи, які отримали притулок	2,20 млн	4,6%
Отримувачі тимчасового захищеного статусу (TPS)	0,70 млн	1,5%
Учасники програми DACA	0,54 млн	1,1%
Інші легальні іммігранти	8,87 млн	18,6%

Джерело: складено автором за даними [24]

Питання недокументованої імміграції залишається одним із найбільш політично суперечливих аспектів міграційної політики США. Незважаючи на відсутність легального статусу, недокументовані іммігранти роблять значний внесок в економіку.

Таблиця 2.2.7.

Економічний внесок недокументованих іммігрантів

Показник	Значення
Сукупний дохід домогосподарств	\$388,8 млрд
Загальні податкові відрахування	\$89,8 млрд
Федеральні податки	\$55,8 млрд
Податки на рівні штатів і місцевих органів влади	\$33,9 млрд
Купівельна спроможність	\$299,0 млрд
Частка серед усіх працівників	4,9%
Кількість підприємців	1,12 млн

Джерело: складено автором за даними [24]

Важливо зазначити, що близько 9,12 мільйона громадян США проживають з принаймні одним недокументованим членом родини, включаючи 5,21 мільйона дітей-громадян США, що свідчить про складне переплетіння імміграційного статусу всередині родин.

Рівень інтеграції іммігрантів в американське суспільство можна оцінити за різними показниками. Близько 74% іммігрантів володіють англійською мовою на достатньому рівні, що сприяє їхній професійній та соціальній адаптації. Освітній рівень іммігрантів дуже різноманітний.

Таблиця 2.2.8.

Освітній рівень іммігрантів у порівнянні з місцевим населенням

Рівень освіти	Іммігранти	Місьцеве населення
Нижче середньої	24,7%	7,0%
Середня освіта та неповна вища	40,2%	56,5%
Ступінь бакалавра	19,2%	22,4%
Післядипломна освіта	15,9%	14,1%
Частка працівників з вищою освітою, зайнятих на посадах, що не вимагають такої кваліфікації	31,3%	28,1%

Джерело: складено автором за даними, [24]

Ці дані відображають двоїстий характер імміграції до США: з одного боку, країна приваблює висококваліфікованих фахівців (особливо з Азії), з іншого — менш освічених працівників (переважно з Латинської Америки), які заповнюють ніші в секторах, що потребують фізичної праці.

Іммігранти відіграють значну роль у житловому секторі США. Близько 11,62 мільйона іммігрантів є домовласниками, а сукупна вартість нерухомості, що їм належить, оцінюється в 6,6 трильйона доларів.

Таблиця 2.2.9.

Участь іммігрантів у житловому секторі

Показник	Значення
Кількість іммігрантів-домовласників	11,62 млн
Вартість нерухомості, що належить іммігрантам	\$6,6 трлн
Частка серед нещодавніх покупців житла	15,4%
Сума орендних платежів від домогосподарств іммігрантів (на рік)	\$167,2 млрд

Джерело: складено автором за даними, [24]

З мірою збільшення кількості натуралізованих іммігрантів зростає і їхній політичний вплив. Близько 22,81 мільйона іммігрантів мають право голосу на виборах, і ця цифра лише зростатиме в найближчі роки, оскільки ще 7,35 мільйона іммігрантів мають право на натуралізацію. У деяких штатах, особливо тих, де спостерігається гостра політична конкуренція, голоси іммігрантів можуть мати вирішальне значення для результату виборів.

США мають давню традицію надання притулку та переселення біженців. Внесок біженців в американську економіку значний.

Таблиця 2.2.10.

Економічний внесок біженців у США

Показник	Значення
Кількість біженців	2,20 млн
Рівень зайнятості серед біженців	96,5%
Частка натуралізованих громадян серед біженців	85,5%
Сукупний дохід домогосподарств біженців	\$115,0 млрд

Джерело: складено автором за даними, [24]

У 2023 фінансовому році до США було переселено 100 034 біженці, переважно з Демократичної Республіки Конго (19,9%), Афганістану (14,7%), Венесуели (12,9%), Сирії (11,3%) та М'янми (7,3%).

Міжнародні студенти представляють особливу категорію тимчасових мігрантів, які роблять значний внесок в економіку США та систему вищої освіти. Їхня кількість становить 1 126 690 осіб, а економічний внесок оцінюється в 43,8 мільярда доларів. Завдяки їхній присутності підтримується 378 175 робочих місць.

Попри очевидні економічні та соціальні переваги імміграції, міграційна політика США продовжує стикатися з серйозними викликами. Політична поляризація з питань імміграції, особливо щодо недокументованих мігрантів і системи надання притулку, перешкоджає всеосяжній реформі міграційного законодавства.

2.3. Проблеми та виклики міграційної політики в умовах глобалізації

Однією з головних причин нерегульованої міграції є значна економічна нерівність між країнами. Люди в країнах із низьким рівнем розвитку часто стикаються з бідністю, безробіттям і обмеженим доступом до освіти та медичних послуг. Для багатьох з них розвинені країни стають уособленням можливості кращого життя, навіть якщо шлях до них нелегальний і небезпечний. Ідея отримання вищого доходу та забезпечення кращого майбутнього для своїх дітей змушує багатьох людей ризикувати своїм життям, намагаючись потрапити до країн із вищим рівнем життя.

Політична нестабільність також є вагомим чинником, що стимулює нерегульовану міграцію. Конфлікти, війни, порушення прав людини та переслідування за політичними, релігійними чи етнічними мотивами змушують людей залишати свої домівки. У таких випадках мігранти часто опиняються перед вибором: залишатися в небезпечних умовах або ризикувати нелегальним переходом кордону. Відсутність безпечних і легальних механізмів для отримання притулку або статусу біженця змушує їх звертатися до нелегальних шляхів [9].

Відсутність доступу до легальних шляхів міграції є ще однією причиною, що підштовхує людей до нелегального перетину кордонів. Багато країн вводять жорсткі обмеження на видачу віз, робочих дозволів або статусу біженця. Ці процедури часто є тривалими, складними та дорогими, що робить їх недоступними для значної частини потенційних мігрантів. У результаті люди, які перебувають у критичних умовах, обирають нелегальні способи перетину кордону, навіть усвідомлюючи ризики, пов'язані з цим.

Діяльність злочинних мереж, які займаються контрабандою людей, відіграє значну роль у підтримці нерегульованої міграції. Ці організації експлуатують вразливість людей, які шукають кращого життя. Злочинці часто обіцяють мігрантам безпечний шлях, але на практиці це призводить до серйозних

ризиків, таких як експлуатація, насильство, а іноді й смерть. Контрабандисти також сприяють подальшій криміналізації міграційних процесів, що ускладнює міжнародні зусилля з управління міграційними потоками.

Кліматичні зміни стають дедалі вагомішим фактором, що змушує людей залишати свої домівки. Посухи, повені, підвищення рівня моря та інші екологічні катастрофи роблять життя у певних регіонах неможливим. Люди змушені шукати нові місця проживання, часто не маючи офіційного статусу чи визнання своїх прав. Через відсутність міжнародно визнаного статусу «кліматичного біженця» багато таких осіб вдаються до нелегальних шляхів міграції, що додає складності у вирішенні цієї проблеми. Соціальні причини також відіграють важливу роль. Висока народжуваність у країнах із низьким рівнем економічного розвитку створює додатковий тиск на ринки праці та системи соціального забезпечення. Молоді люди, які не бачать перспектив для розвитку у своїй країні, шукають можливостей за кордоном. Однак через обмеження на легальну міграцію вони часто стають нелегальними мігрантами.

Інформаційна доступність і глобалізація також сприяють нерегульованій міграції. Соціальні мережі, медіа та інтернет створюють уявлення про розвинені країни як про «землю обітовану». Міграція стає більш досяжною у свідомості людей, які отримують доступ до інформації про можливості за кордоном, навіть якщо реальні умови можуть бути значно складнішими.

Культурні та сімейні зв'язки також відіграють свою роль. Міграційні мережі, утворені діаспорами у країнах призначення, створюють додаткові стимули для нелегальної міграції. Родичі або знайомі часто допомагають новоприбулим адаптуватися, навіть якщо вони потрапили до країни нелегально. Бар'єри для адаптації мігрантів залишаються однією з найбільших проблем, з якими стикаються сучасні суспільства у світі глобальної міграції. Ці бар'єри охоплюють різні аспекти — мовні, соціокультурні, економічні, житлові, юридичні та психологічні — і серйозно ускладнюють інтеграцію мігрантів у приймаючі країни. Їхній вплив відчувається не лише мігрантами, але й місцевими громадами, що часто спричиняє соціальну напругу. Однією з

найсуттєвіших проблем є мовний бар'єр, який впливає на всі аспекти життя мігрантів. Мова є ключовим інструментом для інтеграції, проте багато мігрантів не володіють мовою країни, до якої вони прибувають, що ускладнює їхній доступ до ринку праці, освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг. У Німеччині українські біженці активно беруть участь в інтеграційних курсах: у 2022 році вони подали 59,1% заявок на участь, а у 2023 році — 46,2%. Проте, значна частина мігрантів все ще залишається без необхідної мовної підтримки, що може призводити до соціальної ізоляції та обмежених можливостей взаємодії з місцевим населенням.

Соціокультурні бар'єри також відіграють значну роль. Культурні відмінності часто призводять до упереджень, дискримінації та конфліктів. У Франції 29% місцевого населення демонструють упереджене ставлення до мігрантів із мусульманських країн, що ускладнює їхню інтеграцію. Такі настрої часто підсилюються політиками й медіа, які формують образ мігрантів як загрози національній культурі та економіці.

Економічні труднощі є ще однією значною перешкодою. Незважаючи на те, що багато мігрантів мають високий рівень освіти та професійні навички, вони часто стикаються з дискримінацією на ринку праці або змушені працювати на низькооплачуваних некваліфікованих роботах. У Німеччині, лише 20% біженців з України мають роботу, що є нижчим показником порівняно з біженцями з інших країн. Житлові проблеми також є важливим аспектом. Через дискримінацію на ринку оренди багато мігрантів стикаються з труднощами у пошуку житла. У Німеччині існують різні програми та курси для іммігрантів, спрямовані на вивчення мови та інтеграцію в німецьке суспільство. Однак, попри ці зусилля, багато мігрантів все ще стикаються з труднощами у пошуку належного житла, що може призводити до їхньої соціальної ізоляції.

Юридичні перешкоди також є серйозною проблемою. Багато мігрантів стикаються з труднощами в отриманні легального статусу, що позбавляє їх доступу до медичних послуг, освіти та соціального захисту. Згідно з даними, значна частина мігрантів у ЄС не мають належного правового статусу, що

створює серйозні соціальні та психологічні наслідки. Психологічні виклики також мають серйозний вплив на адаптацію мігрантів. Багато з них страждають від посттравматичного стресового розладу, депресії та тривожності, викликаних як умовами міграції, так і труднощами інтеграції. Дослідження показують, що значна частина біженців у країнах ЄС демонструють симптоми посттравматичного стресового розладу, проте лише половина з них отримує необхідну підтримку через брак ресурсів і спеціалістів. Одним із найбільш помітних наслідків міграції для країн-донорів є втрата людського капіталу. Так званий "відтік мізків" часто зачіпає висококваліфікованих працівників, які залишають свої країни в пошуках кращих умов праці та вищих зарплат за кордоном. Для країн-донорів це означає зменшення кількості професіоналів у критичних секторах, таких як медицина, освіта та інженерія, що може сповільнювати розвиток і підірвати національні стратегії економічного зростання. У країнах Східної Європи, таких як Румунія, значна частина медичних працівників емігрує до Західної Європи, що призводить до дефіциту кваліфікованого персоналу в медичній сфері. Ще одним суттєвим наслідком є демографічні зміни. Еміграція, особливо молодого і працездатного населення, спричиняє старіння населення в країнах-донорах. Це явище ускладнює підтримку економічної активності, оскільки на кожного працюючого припадатиме більше пенсіонерів.

Грошові перекази від мігрантів є ще одним ключовим аспектом, який впливає на країни-донори. У багатьох випадках вони є життєво важливим джерелом доходу для родин, які залишилися вдома, а також значним внеском у національну економіку. Міграція також впливає на соціальні відносини та структури в країнах-донорах. Залишені сім'ї часто стикаються з соціальними труднощами, такими як розрив родинних зв'язків, відсутність батьківського впливу на дітей та збільшення рівня стресу серед тих, хто залишається. Діти мігрантів, які виростають без належного нагляду, можуть стикатися з проблемами в освіті та соціалізації. Крім того, еміграція часто спричиняє зростання нерівності між родинами, які отримують перекази, і тими, хто

залишився без підтримки. Політичні наслідки міграції також є значними. Держави-донори можуть втрачати активних громадян, які могли б брати участь у політичному житті, сприяти реформам і впроваджувати зміни. У деяких випадках еміграція призводить до послаблення суспільної довіри та зростання популістських настроїв серед населення, яке залишається. Відтік молоді з України до країн ЄС призводить до значних демографічних і економічних змін, що може впливати на внутрішню стабільність держави.

З іншого боку, міграція також відкриває можливості для країн-донорів. Багато мігрантів повертаються на батьківщину з новими навичками, досвідом і капіталом, які вони можуть інвестувати в економіку та розвиток своїх громад. Це явище, відоме як "циркулярна міграція", сприяє створенню робочих місць, модернізації інфраструктури та розвитку бізнесу. Держави, які активно залучають мігрантів до повернення, як-от Польща, демонструють успішні приклади використання цього ресурсу.

Висновки до другого розділу

Дослідження інституційно-правових основ міграційної політики виявило еволюцію підходів до регулювання міграційних процесів від національно-центрованих моделей до багаторівневих систем управління, що поєднують національні, регіональні та глобальні механізми. Прогрес у розвитку міжнародного міграційного права відображає зростаюче визнання необхідності спільних рішень для управління складними міграційними процесами. Глобальний договір про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію, прийнятий у 2018 році, став важливим кроком у формуванні міжнародних норм щодо міграції, хоча його імплементація залишається нерівномірною та залежить від політичної волі держав. Аналіз міжнародного досвіду формування міграційної політики засвідчив багатоманітність національних підходів та стратегій регулювання міграційних потоків. Селективні моделі міграційної політики, що застосовуються в Канаді, Австралії, Новій Зеландії та інших країнах, демонструють свою ефективність у залученні висококваліфікованих

фахівців. Канадська система Express Entry запроваджує комплексну оцінку потенційних іммігрантів за критеріями освіти, професійного досвіду, знання мов, адаптаційного потенціалу та наявності пропозиції працевлаштування. Це дозволяє цілеспрямовано залучати мігрантів, які найбільш відповідають потребам ринку праці та мають високі шанси на успішну інтеграцію.

Американська модель міграційної політики пройшла складну історичну трансформацію від політики "відкритих дверей" у XIX столітті до системи квот у 1920-х роках і сучасної комплексної системи, що поєднує різні категорії віз, програми для висококваліфікованих фахівців (H1-B) та лотерею диверсифікації (Diversity Visa Program). Дослідження засвідчило, що американська міграційна система ефективно забезпечує залучення талантів у ключові сфери економіки, зокрема IT-сектор, медицину, науку та інженерію. Водночас проблеми нелегальної міграції залишаються гострими, що спонукає до постійного пошуку балансу між економічними потребами, безпековими міркуваннями та гуманітарними цінностями. У контексті інноваційних підходів до регулювання міграції особливої уваги заслуговують децентралізовані моделі, які надають суттєві повноваження регіональним та місцевим органам влади. Провінційні номінаційні програми в Канаді дозволяють провінціям самостійно відбирати іммігрантів відповідно до локальних потреб ринку праці, демографічної ситуації та стратегій регіонального розвитку. Австралійська система регіональних віз стимулює розселення мігрантів у менш популярних регіонах країни, сприяючи їхньому розвитку та зменшуючи демографічний тиск на великі міста. Порівняльний аналіз політики інтеграції мігрантів у різних країнах виявив значні відмінності в підходах – від асиміляційних моделей (Франція) до мультикультуралізму (Канада, Австралія) та функціональної інтеграції (країни Північної Європи). Встановлено, що найбільш успішними є комплексні підходи, які поєднують мовну підготовку, професійне навчання та перекваліфікацію, визнання іноземних дипломів, соціальний супровід та залучення до місцевих громад. Інтеграційні програми Швеції, Канади та Нової

Зеландії демонструють ефективність персоналізованого підходу, що враховує індивідуальні потреби, освіту, досвід та соціокультурні особливості мігрантів.

Дослідження інноваційних практик у сфері управління циркулярною міграцією виявило перспективність двосторонніх та багатосторонніх угод, що регулюють тимчасову трудову міграцію. Приклади таких угод між Філіппінами та Японією, Мексикою та Канадою, Молдовою та країнами ЄС показують можливість створення упорядкованих, безпечних та взаємовигідних схем тимчасової міграції. Важливими елементами успішних програм циркулярної міграції є гарантії трудових прав, соціального захисту, доступу до медичних послуг та освіти для мігрантів та їхніх сімей, а також механізми підтримки їхнього повернення та реінтеграції в країни походження. Аналіз проблем та викликів міграційної політики в умовах глобалізації виявив низку структурних протиріч та нових тенденцій. Нерегульована міграція залишається одним із найскладніших викликів для міжнародної спільноти, зумовлений глибинними чинниками економічної нерівності, політичної нестабільності, збройних конфліктів та обмеженості легальних шляхів міграції. Дослідження підтверджує, що жорсткість міграційних обмежень не завжди веде до зменшення нелегальної міграції, а часто лише змінює маршрути та способи переміщення, при цьому підвищуючи ризики для мігрантів та посилюючи залежність від контрабандистів. Зростає значення екологічних та кліматичних змін як факторів міграції. За даними Міжнародної організації з міграції, до 2050 року кількість екологічних мігрантів може сягнути 200 мільйонів осіб. Відсутність міжнародно-правового визнання статусу "кліматичних біженців" створює правові прогалини та ускладнює розробку адекватних механізмів захисту прав цієї категорії мігрантів. Окремі країни, зокрема Нова Зеландія та Фіджі, вже запроваджують інноваційні підходи до вирішення цієї проблеми, розробляючи спеціальні програми для переселення осіб із територій, що зазнають незворотних кліматичних змін.

Дослідження бар'єрів для інтеграції мігрантів виявило їхній комплексний характер, що охоплює мовні, культурні, економічні, адміністративні та

психологічні аспекти. Особливо гострими є проблеми визнання кваліфікацій та попереднього досвіду, що призводить до "марнування мізків" – ситуації, коли висококваліфіковані мігранти змушені працювати на посадах, що не відповідають їхньому рівню освіти та фахової підготовки. Інноваційні підходи до вирішення цієї проблеми включають створення прозорих систем визнання іноземних дипломів, програми підтвердження кваліфікації через практичну оцінку навичок, а також підтримку підприємництва серед мігрантів. Аналіз соціокультурних аспектів міграції виявив складну динаміку взаємодії між мігрантами та приймаючими суспільствами. Дослідження підтверджують, що успішна інтеграція залежить не лише від державної політики, але й від відкритості місцевих громад та активності самих мігрантів. Соціальні напруження, пов'язані з міграцією, часто виникають через недостатнє розуміння, стереотипи та обмежений міжкультурний діалог. Позитивний досвід таких країн, як Канада та Нова Зеландія, демонструє ефективність програм, спрямованих на міжкультурну освіту, залучення мігрантів до місцевих ініціатив та створення платформ для діалогу. Технологічні трансформації створюють як нові можливості, так і виклики для управління міграцією. Цифрові технології, зокрема біометрична ідентифікація, блокчейн для верифікації документів, штучний інтелект для аналізу даних та мобільні застосунки для надання послуг мігрантам, стають важливими інструментами сучасної міграційної політики. Водночас існують ризики порушення приватності, дискримінації та цифрового розриву, що можуть обмежувати доступ певних категорій мігрантів до послуг та можливостей. Глобалізація трансформувала міграційні процеси, зробивши їх більш інтенсивними, різноманітними та складними для регулювання. Формування транснаціональних соціальних мереж, розвиток діаспор та нові форми мобільності, такі як циркулярна міграція, віддалена робота та освіта, переосмислюють традиційне розуміння міграції як переміщення з однієї країни до іншої. Ці зміни вимагають нових концептуальних підходів та практичних інструментів міграційної політики.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1. Вплив міграції на соціально-економічний розвиток України

Масова міграція, спричинена війною в Україні, стала однією з найбільших гуманітарних і економічних криз сучасності, яка має суттєві наслідки для країни-донорки населення. Наслідки міграції виходять далеко за межі суто демографічних змін і охоплюють широке коло економічних проблем, які впливають на внутрішнє відновлення та розвиток держави.

Втрата населення через еміграції безпосередньо впливає на споживання і рівень економічної активності. За оцінками ООН, станом на грудень 2024 року майже 7 мільйонів українців залишили країну[179]. У Євросоюзі на листопад 2024 року знаходяться майже 4.2 мільйони тимчасов біженців за України, більшість із них — жінки (45%), діти (34%) та дорослі чоловіки (21%) [<https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241108-2>]

Це зменшення чисельності населення призвело до зниження попиту на внутрішньому ринку, що особливо відчутно в секторах роздрібної торгівлі, послуг і житлового будівництва. Крім того, виїзд людей, які часто були основою домогосподарств, зменшив надходження до місцевих бюджетів через падіння споживання та зниження економічної активності. У багатьох регіонах, особливо в сільській місцевості, це призвело до скорочення фінансування соціальних і комунальних програм, погіршуючи якість життя тих, хто залишився.

Відтік населення також посилив залежність від міжнародної допомоги. Україна змушена компенсувати нестачу фінансових ресурсів шляхом залучення іноземних грантів та кредитів, які забезпечують стабільність соціальних виплат і підтримку переселенців. Зокрема, у 2024 році Міністерство фінансів України залучило близько 9 мільярдів доларів США пільгового фінансування від міжнародних партнерів. [128]

Міграція також створила нові виклики для системи соціального захисту. У зв'язку з тим, що значна частина працездатного населення залишила країну, в Україні зросло навантаження на пенсійну систему та інші соціальні фонди. Згідно з оцінками Світового банку, у 2023 році рівень дефіциту Пенсійного фонду досяг рекордних 200 мільярдів гривень, що викликає серйозні ризики для фінансової стійкості. Повернення мігрантів, яке можливе після стабілізації ситуації, також стане викликом для економіки. Водночас міграція відкриває і певні можливості для економічного розвитку. Повернення громадян із досвідом життя в інших країнах може сприяти залученню інвестицій, передачі знань та інтеграції міжнародних стандартів у різні сектори економіки. Наприклад, досвід Польщі свідчить про те, що повернення мігрантів сприяло розвитку малого бізнесу, технологій і освіти.

Україна також має можливість використовувати підтримку міжнародних організацій для створення умов, які стимулюють повернення громадян. Це може включати програми з відновлення житла, створення робочих місць і підтримки підприємництва. Падіння рівня народжуваності стало ще одним серйозним наслідком. Згідно з даними Міністерства юстиції України [17], у 2023 році в Україні народилося 187 387 дітей, що на 32% менше порівняно з 2021 роком, коли народилося 273 772 немовляти. Війна, невизначеність майбутнього та міграція жінок репродуктивного віку за кордон є ключовими факторами цього зменшення. Це створює додаткове навантаження на демографічну ситуацію, посилюючи депопуляційні процеси. Старіння населення України є ще одним важливим викликом. З враховують поточні демографічні тенденції, включаючи низький рівень народжуваності, високий рівень смертності та міграційні процеси. Зокрема, рівень народжуваності в Україні знизився з 1,5 дитини на одну жінку у 2012 році до 1,0 у 2023 році, що значно нижче показника 2,2, необхідного для простого відтворення населення. Крім того, середня очікувана тривалість життя також зменшилася: у 2020 році вона становила 66,4 року для чоловіків та 76,2 року для жінок, а наразі знизилася до 57,3 року для чоловіків та 70,9 року для жінок. Війна в Україні

також суттєво вплинула на демографічну ситуацію. За даними ООН, близько 6,3 мільйона осіб виїхали з країни, а ще 3,6 мільйона стали внутрішньо переміщеними особами. Важливо враховувати і зворотний вплив, який може мати повернення мігрантів. Досвід інших країн, таких як Польща, показує, що значна частина емігрантів повертається після стабілізації ситуації в країні. Проте для стимулювання такого повернення Україна має створити сприятливі умови, включаючи економічну стабільність, доступ до якісних послуг і соціальну підтримку.

Швидка інтеграція українських мігрантів у країнах прийому стала одним із визначальних аспектів сучасної міграційної динаміки, особливо після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році. Країни Європейського Союзу, а також Канада, США та інші держави надали значну підтримку українським біженцям, що дозволило багатьом з них інтегруватися у приймаючі суспільства з безпрецедентною швидкістю. Цей процес має далекосяжні наслідки як для України, так і для країн прийому.

Значна кількість українських біженців отримала тимчасовий захист у ЄС, який передбачає доступ до ринку праці, системи освіти та медичного забезпечення. За даними Євростату, станом на середину 2024 року понад 4,2 мільйона українців були зареєстровані в ЄС як отримувачі тимчасового захисту[72]. У Німеччині рівень зайнятості серед українських біженців досяг 27 %[98], у Польщі — 48%. Ця швидка інтеграція позитивно сприймається урядами країн прийому, які отримують кваліфіковану робочу силу, але для України це створює нові виклики.

Освітня інтеграція також відбувається інтенсивними темпами. У 2024 році у школах та університетах Європи навчалася понад 800 тисяч дітей та молодих людей з України[74]. Високий рівень залученості до системи освіти сприяє довгостроковій інтеграції, оскільки діти швидко адаптуються до мовного та культурного середовища, а молодь отримує можливість здобути конкурентоспроможну освіту, яка підвищує їхні шанси залишитися в країнах прийому. Проте це також може зменшити ймовірність їхнього повернення в

Україну після закінчення війни.

Одним із ключових наслідків швидкої інтеграції є формування емігрантських громад, які активно взаємодіють із приймаючими суспільствами. Багато українців, які виїхали за кордон, вже на шляху до отримання постійного місця проживання або громадянства. У Польщі, наприклад, українці, які прожили три роки під статусом тимчасового захисту вже пройшли більшу частину вимог, встановлених 5 років для отримання громадянства. У Німеччині схожі умови дозволяють українцям залишатися у країні на постійній основі вже через 2 роки. Це викликає побоювання щодо так званої "міграційної пастки", коли українці, інтегрувавшись у нові суспільства, віддаватимуть перевагу залишитися за кордоном навіть після завершення війни.

3.2. Організаційно-економічні засади реформування міграційної політики в контексті післявоєнної відбудови країни

Держава насамперед зосередилася на забезпеченні правової та документальної підтримки громадян за кордоном. У співпраці з МЗС було спрощено процедури оформлення та поновлення паспортів через дипломатичні представництва без необхідності фізичного повернення в Україну. Розвиток електронних сервісів через застосунок "Дія" дозволив отримувати різні документи в цифровому форматі. Варто зазначити, що у певний період виникли проблеми з документами для чоловіків призовного віку. Уряд запровадив обмеження на видачу закордонних паспортів чоловікам без військово-облікових документів, що викликало негативну реакцію серед українців за кордоном і стало додатковим бар'єром для повернення. Хоча пізніше ці обмеження були пом'якшені, все ж певні складнощі з отриманням документів для чоловіків призовного віку залишаються, що продовжує впливати на рішення щодо повернення. В економічній сфері було запроваджено кілька програм для тих, хто повертається або планує повернення. У 2022-2023 роках реалізовано програми мікрогрантів у межах ініціативи "єРобота", де повертenci могли отримати фінансову підтримку для відкриття чи розширення бізнесу за

умови створення нових робочих місць. Проте масштаб цих програм залишається обмеженим порівняно з потребами. Після руйнувань житлового фонду внаслідок бойових дій було впроваджено програму "єВідновлення" для компенсації втраченого житла. Програма передбачала надання фінансової допомоги на відбудову або ремонт пошкодженого житла. Також поступово розвивалися механізми пільгового кредитування під низький відсоток для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які повернулися. Однак, обсяги фінансування цих програм не відповідають масштабу проблеми, і багато постраждалих досі не отримали компенсацій. На соціальному рівні було спрощено порядок зарахування дітей до навчальних закладів без повного пакету документів. На рівні місцевого самоврядування впроваджувалися програми соціального супроводу сімей, що повернулися, з наданням консультаційної, психологічної та матеріальної підтримки, хоча якість цих послуг суттєво варіюється залежно від регіону. У сфері високих технологій було створено правовий режим Diia.City, який пропонує лояльніші умови оподаткування для ІТ-компаній. Це певною мірою сприяло готовності компаній залучати українських фахівців, включаючи тих, хто розглядає можливість повернення. Держава також проводила інформаційні кампанії під егідою МЗС та Українського інституту для підтримки зв'язку із закордонними громадами та інформування про можливості в Україні, хоча їх ефективність залишається дискусійною.

Питання повернення українських громадян, які вимушено покинули країну внаслідок повномасштабного вторгнення, стало об'єктом детального вивчення провідними міжнародними організаціями. Дослідження Міжнародної організації з міграції, оприлюднене у грудні 2023 року під назвою "Ukraine Response: Displacement and Returns Report", виявило, що фактор безпеки залишається ключовою передумовою для прийняття рішення про повернення. Відсутність гарантій захисту від повторного переміщення та наявність побоювань щодо мобілізації становлять суттєві перешкоди для репатріації. Формування довіри до державних інституцій та їхньої здатності забезпечувати

фундаментальні права громадян постає першорядним завданням у контексті стимулювання повернення. Європейський банк реконструкції та розвитку у аналітичному звіті "Ukraine: Private Sector Recovery and Return of People" (2023) акцентує увагу на необхідності структурних економічних трансформацій замість короткострокових фінансових стимулів. Запропонована стратегія передбачає комплексну підтримку малого підприємництва, реформування податкової системи та формування регіональних економічних кластерів. Дослідники наголошують, що гуманітарна допомога у формі одноразових грошових виплат виконує тимчасову стабілізаційну функцію, проте стратегічно важливим є забезпечення системної підтримки у сферах працевлаштування, професійної перекваліфікації, житлового забезпечення та охорони здоров'я. У лютому 2024 року Світовий банк спільно з урядом України представив третю редакцію звіту "Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment" (RDNA3), який виявив, що відсутність житла та зруйнована інфраструктура є критичними факторами для понад половини потенційних репатріантів. Експертні рекомендації спрямовані на розробку та впровадження локалізованих програм реконструкції із залученням безпосередніх учасників процесу повернення через механізми пільгового кредитування, іпотечних програм та співвласності при відновленні житлового фонду.

Також було зроблено опитування українців, які наразі перебувають за кордоном, демонструють комплексну картину їхніх настроїв, інтеграційних процесів та чинників, що можуть вплинути на рішення про повернення до України. Дослідження охоплює демографічні характеристики, зв'язки з Україною, оцінку факторів потенційного повернення та ефективність можливих державних ініціатив, усі результати знаходяться у ДОДАТКУ А. Демографічний аналіз вказує на те, що середній вік опитаних становить приблизно 30,7 років, що відображає найбільш мобільну та економічно активну частину населення. Гендерний розподіл характеризується значним переважанням чоловіків (72%) над жінками (26%). За сімейним статусом переважають неодружені особи (70%), що потенційно спрощує прийняття

рішень щодо зміни країни проживання та реінтеграції. Незважаючи на перебування за кордоном, респонденти зберігають суттєві зв'язки з Україною. Більшість підтримує регулярні контакти з рідними та слідкує за новинами в Україні, що свідчить про збереження емоційних та практичних зв'язків з батьківщиною. Ці чинники можуть розглядатися як потенційні мотиваційні фактори для повернення за умови створення сприятливого середовища. Ієрархія факторів, що впливають на рішення про повернення, демонструє пріоритетність економічної стабільності та зменшення податкового й регуляторного тиску (90%). Безпека залишається критично важливим фактором (86%), що відображає вплив безпекових загроз на міграційні наміри. Медичне обслуговування також має значний вплив (62%), тоді як соціальна підтримка (32%), житлові питання (28%) та освіта дітей (10%) мають менший, хоча й помітний вплив. Така структура пріоритетів вказує на раціональний підхід до оцінки перспектив повернення, де економічні та безпекові фактори домінують над соціальними. Аналіз потенційної ефективності економічних стимулів демонструє, що найбільший вплив могли б мати тимчасове звільнення від податків для підприємців та працевлаштованих осіб (84,4%), створення особливих економічних умов у регіонах України (77,8%) та впровадження програм фінансової підтримки для бізнесу (73,4%). Доступна іпотека з низькими відсотками має дещо менший вплив (57,8%), а одноразова грошова допомога на облаштування після повернення виявляється найменш привабливим стимулом (33,3%). Такий розподіл преференцій свідчить про орієнтацію респондентів на довгострокові системні зміни та створення умов для економічної діяльності, а не на тимчасові фінансові заохочення. Рівень інтеграції респондентів у суспільство країни перебування оцінюється в середньому на 6,4 бала за 10-бальною шкалою, що відображає досить високий ступінь адаптації. Показово, що 75,5% опитаних бачать своє майбутнє за межами України, і лише 4,4% планують повернення на постійній основі. Значна частка (76%) планує отримати громадянство країни перебування або в іншій країні перебування, що свідчить про серйозні наміри щодо довгострокової

інтеграції. Особливу увагу привертає надзвичайно висока зацікавленість (74%) у можливості збереження певних прав та статусу в країні теперішнього перебування при поверненні в Україну. Загалом позитивне ставлення до такої можливості виявляють 88,9% опитаних. Це спостереження може свідчити про прагнення зберегти "запасний вихід" та небажання повністю відмовлятися від набутих прав, що є важливим психологічним аспектом прийняття рішення про повернення. Розрахунковий аналіз ефективності комбінованих заходів із стимулювання повернення дозволяє прогнозувати, що за умови впровадження найбільш привабливих для респондентів ініціатив, потенційна ефективність може досягти приблизно 29,7%, що вдвічі перевищує поточну ймовірність повернення. Це вказує на наявність суттєвого потенціалу для збільшення репатріації за умови реалізації комплексної та цілеспрямованої державної політики. Розглядаючи політики котрі би стимулювали шанс повернення населення опитування виявило що саме економічні ініціативи більш привабливі. Впровадження податкових канікул маються 52% того що можуть значно підвищити шанс на повернення. Гранти на відкриття бізнесу та створення спеціальних зон де діють спрощені умови ведення бізнесу мають 48% дуже позитивних відкликів. Але респондентів не дуже зацікавила можливість отримати земельну ділянку, наявність курсів та програм для дітей які виростили за кордоном та отримання пільгової іпотеки.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок про низьку ймовірність масового спонтанного повернення українців, які наразі перебувають за кордоном. Процеси інтеграції в країнах перебування прогресують, і значна частина опитаних бачить своє майбутнє поза межами України. Водночас існує потенціал для суттєвого збільшення схильності до повернення за умови створення сприятливого економічного середовища, забезпечення безпеки та впровадження інноваційних підходів до збереження міжнародної мобільності.

Базуючись на результатах опитування варто розглянути інші підходи але не можна розглядати лише виїхавше українське населення як єдиний варіант

підвищення демографії, потрібно ще орієнтуватися на висококваліфікованих мігрантів які мають бажання змінити місце свого проживання з перспективи ведення бізнесу та праці. Тобто варто розглядати міграцію як конкурентне середовище. Цей підхід розглядає міграцію не просто як переміщення населення з однієї країни до іншої, а як динамічний процес, що формує конкурентну боротьбу між державами за людський капітал. Сьогодні країни прагнуть залучити найбільш кваліфікованих, освічених і перспективних мігрантів, які можуть зробити вагомий внесок у розвиток економіки, науки, технологій і культури. Україна також має враховувати цю тенденцію, розробляючи свою міграційну політику в умовах післявоєнної відбудови. Глобальна конкуренція за таланти обумовлена кількома факторами. По-перше, світовий ринок праці стає дедалі більш спеціалізованим, і країни з розвинутою економікою потребують висококваліфікованих працівників у таких галузях, як ІТ, медицина, інженерія та науки. По-друге, демографічний спад у багатьох країнах, зокрема у Європі, викликає необхідність компенсувати зменшення кількості працездатного населення за рахунок мігрантів. По-третє, інновації та наукові відкриття вимагають залучення найкращих світових фахівців, і країни готові створювати привабливі умови для їхнього переселення.

Україна, яка переживає складні демографічні та економічні виклики через війну, повинна розглядати міграцію як ключовий інструмент відбудови країни. Однак для цього необхідно створити конкурентоспроможне середовище, яке приваблюватиме як українців, які виїхали за кордон, так і іноземних спеціалістів. Для досягнення цієї мети є кілька важливих аспектів.

По-перше, Україна має зробити англійську мову обов'язковою складовою освіти та офіційного ділового середовища, за даними інституту міграційних політик 74% [126]. Мова для таких спеціалістів є дуже вагомим фактором та досвід таких країн, як Сингапур і Об'єднані Арабські Емірати, показує, що інтеграція англійської мови сприяє залученню міжнародних фахівців і компаній. Наприклад, Сингапур, де англійська є офіційною мовою,

став глобальним центром для фінансів, технологій і логістики, приваблюючи таланти з усього світу. В першу це орієнтовано на

По-друге, Україна має розробити спеціальні програми для залучення висококваліфікованих спеціалістів. Це може включати податкові пільги для працівників, швидку процедуру отримання дозволу на роботу та проживання, а також створення умов для сімейної інтеграції, таких як доступ до якісної освіти та медицини.

По-третє, розвиток українського ринку праці має стати пріоритетом. Це передбачає залучення міжнародних компаній, які створюватимуть нові робочі місця та підвищуватимуть рівень конкуренції на ринку праці. Польща, наприклад, активно працює над залученням іноземних інвесторів, надаючи їм вигідні умови для розвитку бізнесу, що стимулює зайнятість і підвищує кваліфікацію місцевих кадрів. Сучасна мовна політика України потребує переосмислення з урахуванням глобалізаційних процесів та завдань інноваційного розвитку. Згідно з аналітичними даними Інституту міграційних політик, для 74% висококваліфікованих спеціалістів можливість інтеграції в англomовне професійне середовище є визначальним фактором при виборі країни працевлаштування. Англійська мова сьогодні функціонує як інструмент економічного розвитку та інтеграції в глобальні виробничі ланцюги, що зумовлює необхідність її впровадження як обов'язкової складової освітньої системи та ділового середовища.

Досвід країн Південно-Східної Азії та Перської затоки демонструє ефективність стратегічного позиціонування англійської мови як фактора економічного зростання. Сингапур, попри обмеженість територіальних та природних ресурсів, трансформувався у глобальний фінансовий та технологічний центр значною мірою завдяки послідовній мовній політиці. Надання англійській мові статусу офіційної та її обов'язкове використання в державному управлінні, освіті та комерційній діяльності забезпечило безперешкодну інтеграцію міжнародних фахівців та інвесторів у сингапурську економіку.

Аналогічним шляхом пішли Об'єднані Арабські Емірати, де англійська мова фактично стала *lingua franca* для сфер бізнесу, освіти та туризму. Результатом такої політики стала трансформація економіки ОАЕ з нафтозалежної моноструктури на диверсифікований центр інновацій, фінансових послуг та логістики.

Імплементація англійської мови в освітню систему України має мати комплексний характер, охоплюючи всі рівні освіти. На етапі дошкільної та початкової освіти доцільним є запровадження методик раннього мовного занурення, що забезпечують формування природних навичок білінгвізму. У системі середньої та вищої освіти актуальним є впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL – Content and Language Integrated Learning), за якого частина дисциплін викладається англійською мовою, особливо у сферах природничих наук, технологій, інженерії та математики (STEM).

У сфері вищої освіти стратегічним завданням є збільшення кількості англійськомовних бакалаврських та магістерських програм, що сприятиме інтернаціоналізації українських університетів та підвищенню їх конкурентоспроможності на глобальному освітньому ринку. Естонський досвід імплементації англійськомовних магістерських програм є прикладом ефективної трансформації національної системи вищої освіти на регіональний освітній центр.

У контексті державного управління та бізнесу необхідним є створення нормативно-правової бази для функціонування англійської мови як другої робочої мови. Забезпечення доступності державних сервісів, нормативно-правових актів та офіційної документації англійською мовою підвищить рівень прозорості українського регуляторного середовища для міжнародних суб'єктів.

Другим ключовим елементом підвищення міграційної конкурентоспроможності України є розробка та впровадження спеціальних програм для залучення висококваліфікованих спеціалістів. Сучасні демографічні тенденції, зокрема скорочення чисельності населення

працездатного віку та відтік кваліфікованих кадрів унаслідок військових дій, зумовлюють необхідність активної політики залучення людського капіталу.

Ефективна стратегія залучення висококваліфікованих фахівців має включати фіскальні, регуляторні та соціальні інструменти. Досвід країн, що досягли успіху в цій сфері, демонструє ефективність податкових преференцій як механізму стимулювання міграційної привабливості. Зокрема, доцільним є запровадження диференційованого режиму оподаткування для висококваліфікованих спеціалістів, що передбачає знижену ставку податку на доходи фізичних осіб у перші роки професійної діяльності в Україні.

Нідерландська програма "30% правило" (30% ruling) є прикладом ефективного фіскального інструменту, згідно з яким кваліфіковані іноземні працівники отримують податкову знижку в розмірі 30% від заробітної плати протягом п'яти років. Аналогічний механізм функціонує в Данії, де запроваджено фіксовану ставку податку 27% для іноземних фахівців замість стандартної прогресивної шкали, яка може сягати 55% [93].

Для України оптимальною моделлю є запровадження градаційної шкали податкових преференцій, де обсяг фіскальних пільг корелює з рівнем кваліфікації, дефіцитністю спеціальності та потенційним економічним ефектом від діяльності фахівця. Такий підхід забезпечить цільове залучення спеціалістів, найбільш потрібних для післявоєнної реконструкції та структурної модернізації економіки.

Спрощення адміністративних процедур для висококваліфікованих спеціалістів є критично важливим компонентом міграційної політики. Складність та тривалість процесу отримання дозволів на проживання та працевлаштування становлять суттєвий бар'єр для залучення іноземних фахівців. У цьому контексті доцільним є запровадження системи "блакитної карти" для висококваліфікованих працівників за аналогією з практикою Європейського Союзу.

Система має передбачати диференційований підхід до оцінки кваліфікації та затребуваності спеціалістів. Для фахівців у сферах із критичним

дефіцитом кадрів (охорона здоров'я, інженерні спеціальності, інформаційні технології) доцільним є запровадження максимально спрощеної процедури з мінімальними вимогами та прискореним розглядом заяв.

Створення сприятливих умов для сімейної інтеграції є визначальним фактором для залучення висококваліфікованих кадрів на довгостроковій основі. Емпіричні дослідження свідчать, що наявність якісної освіти, медичного обслуговування та можливостей для працевлаштування членів родини часто стає вирішальним чинником при прийнятті рішення про міграцію. Відповідно, доцільним є забезпечення автоматичного надання дозволу на роботу для подружжя висококваліфікованих спеціалістів, доступу до міжнародних освітніх закладів для їхніх дітей, а також впровадження інтеграційних програм, що включають мовні курси та соціокультурну адаптацію.

Канадська система Express Entry є прикладом комплексного підходу до питань сімейної інтеграції мігрантів. Критерії оцінювання потенційних мігрантів включають не лише індивідуальні характеристики (освіта, досвід, мовні навички), але й фактори сімейної інтеграції: наявність родичів, які вже проживають у Канаді, освітній рівень та мовні компетенції подружжя. Такий підхід сприяє формуванню стабільних міграційних потоків та довгостроковій інтеграції іммігрантів у суспільство [91].

Розвиток українського ринку праці як пріоритет міграційної політики передбачає створення структурних умов, за яких Україна стане привабливою територією для професійної самореалізації. Це вимагає комплексного підходу, що охоплює залучення міжнародних корпорацій, стимулювання інноваційного підприємництва та формування конкурентоспроможного соціально-економічного середовища.

Залучення міжнародних компаній має стратегічне значення для створення якісних робочих місць та інтеграції України у глобальні ланцюги доданої вартості. Транснаціональні корпорації не лише генерують безпосередні можливості для працевлаштування, але й забезпечують трансфер технологій,

управлінських практик та організаційної культури. Вони формують екосистему постачальників, субпідрядників та сервісних підприємств, створюючи мультиплікативний ефект для ринку праці.

Для залучення міжнародних компаній необхідним є формування сприятливого інвестиційного клімату, що включає стабільне правове поле, захист прав інтелектуальної власності та прозоре регуляторне середовище. Особливу увагу слід приділити розвитку виробничої та логістичної інфраструктури, енергетичних мереж та цифрових комунікацій, що є базовими передумовами для функціонування сучасних підприємств.

Ключовим елементом польської інвестиційної стратегії стала програма "Польська інвестиційна зона", яка передбачає податкові пільги в розмірі 10-50% від вартості інвестицій залежно від регіону та сектора економіки. Додаткові преференції надаються компаніям, що створюють робочі місця для висококваліфікованих спеціалістів та інвестують у науково-дослідну діяльність. Така диференційована система стимулів сприяє не лише кількісному, але й якісному розвитку ринку праці [146].

Стимулювання інноваційного підприємництва є другим стратегічним напрямом розвитку ринку праці. Україна має значний потенціал у сфері інформаційних технологій, який може стати основою для формування конкурентоспроможної інноваційної екосистеми. Для реалізації цього потенціалу необхідним є створення інституційних умов для розвитку стартапів, забезпечення доступу до венчурного капіталу та дерегуляція інноваційної діяльності.

Ізраїльська модель розвитку інноваційної економіки є прикладом успішної трансформації викликів у можливості. Програма Yozma, запроваджена урядом Ізраїлю в 1993 році, передбачала співфінансування венчурних фондів на паритетних засадах державно-приватного партнерства. Це стимулювало розвиток індустрії венчурного капіталу та становлення Ізраїлю як глобального інноваційного центру. Сьогодні країна має найвищу у світі

концентрацію стартапів на душу населення та один із найвищих показників інвестицій у науково-дослідні розробки (4,3% ВВП) [107].

Для України доцільним є запровадження подібної програми, адаптованої до національних умов. Зокрема, необхідним є забезпечення бюджетного співфінансування венчурних фондів, що інвестують у високотехнологічні стартапи; створення мережі акселераторів та бізнес-інкубаторів; запровадження податкових стимулів для інвесторів, які вкладають кошти в інноваційні проєкти.

Формування конкурентоспроможного соціально-економічного середовища є базовою передумовою розвитку ринку праці. Якість життя, доступність якісної освіти, медичного обслуговування, культурної інфраструктури та рівень безпеки є визначальними чинниками, що впливають на рішення висококваліфікованих фахівців щодо вибору місця проживання та професійної діяльності. Відповідно, інвестиції в розвиток соціальної інфраструктури мають розглядатися як стратегічний пріоритет для підвищення конкурентоспроможності України на глобальному ринку талантів.

Особливу увагу слід приділити розвитку "креативних міст" – урбаністичних центрів, що поєднують інноваційну економіку, культурний плюралізм та високу якість життя. Барселона, Берлін, Копенгаген стали центрами тяжіння для висококваліфікованих фахівців завдяки синергії економічних можливостей та привабливого міського середовища. Україна має потенціал для формування аналогічних креативних хабів, особливо у великих містах.

Польща після вступу до Європейського Союзу у 2004 році активно впроваджувала реформи, спрямовані на дерегулювання бізнесу, зниження податків та спрощення адміністративних процедур. Ці заходи значно поліпшили бізнес-середовище, що підтверджується рейтингами Doing Business. У 2020 році Польща посіла 40-е місце у світі за легкістю ведення бізнесу, що є значним успіхом для пострадянської країни. Одним із ключових елементів реформ стало зниження податків. Польща впровадила одну з найнижчих ставок

корпоративного податку в Європі – 19%. Для малого бізнесу були введені додаткові пільги, зокрема можливість сплачувати єдиний податок (так званий "лінійний податок") замість складних систем оподаткування. Це стимулювало створення нових компаній та залучення інвестицій.

Крім того, Польща значно скоротила час і витрати на реєстрацію бізнесу. Завдяки системі "єдиного вікна" відкрити компанію можна було всього за кілька днів. Це стало важливим фактором для повернення емігрантів, які бажали розпочати власну справу на батьківщині. Уряд також активно інвестував у розвиток інноваційної економіки. Були створені бізнес-інкубатори, технопарки та фонди підтримки стартапів. Наприклад, програма Polish Startups надавала фінансування та консультації для молодих підприємців. Це приваблювало молодих поляків, які працювали за кордоном у сфері ІТ та інновацій. Завдяки поліпшенню економічних умов Польща почала спостерігати зворотну тенденцію у міграції. Одним із найяскравіших прикладів успіху став ІТ-сектор. Польща перетворилася на одного з лідерів у Центральній Європі у сфері інформаційних технологій. Завдяки низьким податкам, доступній кваліфікованій робочій силі та підтримці стартапів, багато польських ІТ-фахівців, які працювали у Великій Британії чи Німеччині, почали повертатися до Польщі. Це було особливо важливо для економіки, оскільки ІТ-сектор став одним із найдинамічніших і найприбутковіших у країні. Крім того, польський уряд активно підтримував малий та середній бізнес (МСБ) через програми кредитування та грантів. Наприклад, програма "Start в Польщі" надавала фінансування для нових бізнесів, що дозволяло емігрантам повертатися та відкривати власні справи. Це особливо важливо для регіонів, які найбільше постраждали від еміграції, таких як Східна Польща. Уряд також інвестував мільярди євро у розвиток інфраструктури, включаючи дороги, залізниці та аеропорти. Це не лише покращило якість життя, але й зробило країну більш привабливою для бізнесу. Наприклад, відкриття нового аеропорту у Варшаві у 2020 році сприяло зростанню туризму та бізнес-активності.

Успішні приклади Польщі можуть бути адаптовані до українських реалій із врахуванням специфіки післявоєнної ситуації. Україна має зосередитися на створенні умов, які сприяють швидкому та прозорому відкриттю бізнесу. Для цього можна запровадити систему «єдиного вікна» для підприємців, яка дозволить реєструвати бізнес за лічені години через цифрові платформи. Замість складних процедур, що вимагали б численних візитів до державних установ, можна інтегрувати всі необхідні послуги в онлайн-формат через уже існуючу платформу «Дія». Наприклад, у системі можна реалізувати автоматизоване підтвердження документів, що зменшить людський фактор і корупційні ризики. Це забезпечить підприємцям швидкий доступ до всіх необхідних дозволів і ліцензій. Податкова політика також має стати одним із центральних інструментів економічного стимулювання. Україна може запровадити зниження податкового навантаження для малого та середнього бізнесу, який є основою економіки та головним джерелом створення робочих місць. Наприклад, ставка єдиного податку для підприємців першої та другої групи може бути знижена, а новостворені бізнеси отримають податкові канікули на перші кілька років діяльності. Це допоможе повернутися мігрантам, які планують започаткувати власну справу, уникнути фінансових труднощів на початкових етапах. Особливу увагу слід приділити створенню спеціальних економічних зон (СЕЗ) у регіонах, що найбільше постраждали від бойових дій. У цих зонах можуть діяти податкові пільги для підприємств, які займаються відновленням інфраструктури, будівництвом, виробництвом і сферою послуг. Наприклад, компанії, що працевлаштовують ветеранів чи переселенців, могли б отримувати податкові знижки або грантову підтримку. Такий підхід не лише прискорить економічне відновлення постраждалих регіонів, але й сприятиме поверненню громадян до цих територій. Варто також стимулювати інвестиції у ключові галузі, такі як будівництво, ІТ, зелена енергетика та сільське господарство. Це може включати надання податкових знижок для іноземних та вітчизняних інвесторів, які готові вкладати кошти у відновлення. Наприклад, зниження податків на капітал або прибуток для

компаній, що створюють нові робочі місця, стане важливим сигналом для бізнесу. Такий підхід допоможе не лише залучити фінансування, але й закласти основу для створення високоякісних робочих місць, що мотивуватимуть мігрантів повернутися.

Повернення громадян до України також залежатиме від доступності фінансування для започаткування бізнесу. Банки часто неохоче надають кредити без застави чи з високими відсотковими ставками, що стає перешкодою для підприємців. Україна може запровадити державні програми гарантування кредитів для малого бізнесу, де частину ризиків бере на себе держава. Також варто розглянути створення фондів підтримки, які надаватимуть гранти чи пільгові кредити підприємцям, що бажають інвестувати у власний бізнес. Ці програми повинні бути максимально простими у доступі, щоб уникнути бюрократії та сприяти швидкому отриманню коштів. Зниження податкового навантаження на фонд оплати праці стане ще одним важливим стимулом для бізнесу. Зменшення соціальних внесків і податку на доходи фізичних осіб для підприємств, які наймають працівників серед повернутих мігрантів, сприятиме створенню нових робочих місць і зниженню рівня безробіття. Це також стане ефективним інструментом для інтеграції громадян у трудовий ринок після їхнього повернення.

3.3. Інноваційні підходи до регулювання міграції та повернення населення в Україну

Після повернення значної кількості людей до України виникне потреба у швидкій та сучасній системі реєстрації громадян. Традиційні бюрократичні процедури, які базуються на паперовій документації, будуть неспроможні ефективно впоратися з великими обсягами запитів. Цифровізація цього процесу стане ключовим рішенням. Пропонується створити єдину інтегровану базу даних, яка об'єднає інформацію з таких державних органів, як МВС, Держпраці, МОЗ та інших. Це дозволить автоматизувати обробку даних, зменшити час

очікування та уникнути дублювання документів. Використання системи «єдиного вікна» забезпечить швидкий доступ громадян до послуг завдяки унікальному цифровому ідентифікатору, що дозволить виконувати необхідні операції онлайн. Ця система має стати не просто базою для реєстрації, а багатофункціональним інструментом. Вона може інтегрувати послуги, такі як подача документів для отримання соціальної допомоги, запис до медичних установ, інформація про можливості працевлаштування та освіти. Ефективна інтеграція таких функцій забезпечить прозорість процесів та спростить адаптацію для повернутих громадян.

Естонія є прикладом успішного впровадження цифрових рішень у державному управлінні. Їхня електронна резидентська програма дозволяє громадянам і нерезидентам отримувати доступ до послуг незалежно від фізичного місця перебування. Україна може адаптувати цей досвід, створивши систему, яка відповідатиме викликам повоєнного відновлення та специфічним потребам громадян, що повертаються. Для полегшення адаптації повернутих мігрантів можна розробити спеціалізований мобільний застосунок, що стане основним джерелом інформації. У ньому мають бути зібрані інструменти для пошуку послуг, інтерактивна карта центрів обслуговування, поради щодо реєстрації та консультації щодо адаптації. Важливим аспектом буде інтеграція онлайн-чату, де фахівці зможуть у реальному часі відповідати на запитання громадян.

Застосунок також може містити персоналізовані рекомендації залежно від потреб конкретної людини. Якщо громадянин шукає роботу, додаток запропонує вакансії та курси перекваліфікації, доступні в його регіоні. Якщо ж потребується медична допомога, система може підказати найближчі медичні заклади, способи запису на прийом чи перелік необхідних документів для доступу до послуги. Німеччина має успішний досвід створення мобільного застосунку *Ankommen*, що допомагає новоприбулим мігрантам інтегруватися в суспільство. Україна могла б розробити подібний застосунок, але адаптований до умов повоєнного відновлення. Додаток може включати розділи з

інформацією про відновлювальні роботи в регіонах, можливості для участі у програмах відбудови чи ініціативи соціальної взаємодії. Ще одним важливим напрямом є забезпечення доступу до соціальних послуг через онлайн-платформи. Замість відвідування державних установ, повернені громадяни зможуть подавати заявки, реєструватися на медичні огляди, отримувати соціальну допомогу або шукати роботу за кілька кліків. Така платформа може бути інтегрована з Дією, щоб забезпечити користувачам єдине цифрове середовище.

Одним із ключових викликів, з якими стикнеться Україна після повернення мігрантів, стане масштабність інтеграційних заходів, що потребуватимуть швидкого реагування, комплексного підходу та значної координації. Створення сприятливих умов для повернення має базуватися на комплексі дій, що поєднують практики працевлаштування, соціального захисту, інфраструктурного розвитку та цифровізації послуг. Особливу увагу варто приділити соціальній адаптації, яка включає створення зрозумілих та доступних механізмів доступу до соціальних послуг. Міграція часто супроводжується стресом, тому впровадження цифрових платформ та мобільних застосунків, які надають інтеграційну підтримку, стане важливим елементом. Такі платформи повинні включати інтерактивні карти із центрами обслуговування, доступ до мовних курсів, онлайн-інструменти для пошуку роботи, а також консультаційні сервіси для юридичних чи медичних питань. Успішна інтеграція вимагає значних інвестицій у професійне навчання та перекваліфікацію, особливо у стратегічних для України галузях, таких як ІТ, енергетика, агропромисловий сектор чи будівництво. Організація партнерств із міжнародними фондами, освітніми установами та компаніями може значно розширити можливості для професійного зростання. Не менш важливим аспектом є розвиток житлової інфраструктури. Польський досвід показує, що підтримка у придбанні чи оренді житла, а також створення умов для співфінансування будівництва, може суттєво стимулювати мігрантів до повернення. В Україні це може бути реалізовано через державні програми

будівництва соціального житла чи субсидування кредитів для молодих сімей.

Україні необхідно враховувати регіональні особливості, забезпечуючи рівномірний розвиток та інтеграцію. Сільські території, які часто залишаються поза увагою, потребують спеціальних заходів для залучення інвестицій, створення нових підприємств та покращення інфраструктури.

Висновки до третього розділу

Отже, у дослідженні шляхів та перспектив розвитку міграційної політики України в умовах глобалізації, здійснене у третьому розділі, засвідчило необхідність фундаментальної трансформації підходів до управління міграційними процесами відповідно до викликів післявоєнної відбудови та глобальної конкуренції за людський капітал. Аналіз впливу міграції на соціально-економічний розвиток України виявив її подвійну природу – з одного боку, масштабний виїзд населення спричинив падіння споживчого попиту, скорочення економічної активності та загострення демографічної кризи, з іншого – грошові перекази мігрантів, що перевищили 10% ВВП, стали важливим джерелом валютних надходжень та підтримки платіжного балансу. Дослідження процесів інтеграції українців за кордоном засвідчило високу швидкість їхньої адаптації до нового середовища, що створює ризик тривалого закріплення у країнах перебування, особливо серед молоді та висококваліфікованих фахівців. Водночас формування стійких транснаціональних зв'язків відкриває можливості для трансферу знань, технологій та ділових практик, що можуть стати ресурсом модернізації України. Розроблені інноваційні підходи до регулювання міграції базуються на концепції міграції як конкурентного середовища та включають комплекс взаємопов'язаних заходів – від лінгвістичної політики, спрямованої на інтеграцію англійської мови в діловий та освітній простір, до фіскальних стимулів для поверненців та створення сприятливого регуляторного середовища для підприємництва. Емпіричне дослідження намірів українців за

кордоном виявило пріоритетність безпекових, економічних та регуляторних чинників при прийнятті рішення про повернення, а також високу зацікавленість у моделі "гнучкої мобільності", що дозволяє зберігати певні права у країні перебування. Запропонована регіонально диференційована міграційна політика враховує неоднорідність впливу війни на різні території України та передбачає специфічні механізми стимулювання повернення населення для деокупованих, прифронтових та відносно безпечних регіонів. Розроблений комплекс цифрових рішень для підтримки реінтеграції, включаючи єдину інформаційну платформу та спеціалізовані мобільні застосунки, спрямований на мінімізацію транзакційних витрат процесу повернення. Таким чином, сформульовані рекомендації щодо реформування міграційної політики України створюють підґрунтя для перетворення міграційного виклику на можливість якісної трансформації соціально-економічної системи відповідно до стандартів глобальної конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

Міграційні процеси у сучасному світі набули безпрецедентних масштабів та інтенсивності, перетворившись на один із визначальних чинників глобального розвитку. Стрімке збільшення мобільності населення, формування транснаціональних соціальних мереж, диверсифікація міграційних потоків та виникнення нових форм переміщення вимагають переосмислення традиційних підходів до формування міграційної політики. Особливої актуальності ці питання набувають для України, яка внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації зіткнулася з наймасштабнішим міграційним викликом у своїй новітній історії.

Проведене дослідження економічної природи, сутності та факторів впливу на міграцію дозволило встановити її багатоаспектний характер як соціально-економічного явища, що охоплює всі сфери суспільного життя. Міграція виходить далеко за межі простого переміщення населення, впливаючи на структуру ринку праці, демографічний баланс, фіскальну стійкість, соціокультурне середовище та політичні процеси як у країнах походження, так і в країнах призначення. Глобальна статистика засвідчує неупинне зростання міграційних потоків – кількість міжнародних мігрантів сягнула 281 мільйона осіб, що становить 3,6% світового населення. Порівняно з 2000 роком цей показник зріс на 62%, що відображає фундаментальні зміни у глобальній мобільності.

Ретельний аналіз детермінант міграції виявив складну систему взаємопов'язаних чинників, серед яких домінують економічні мотиви. Різниця у рівнях заробітної плати залишається потужним стимулом для міграції – наприклад, у 2023 році середньомісячна заробітна плата в Ірландії становила 4120 євро, тоді як в Україні – лише 420 євро. Така десятикратна диспропорція створює потужний міграційний потенціал, особливо серед молоді та кваліфікованих фахівців. Водночас зростає значення неекономічних чинників – якість освіти, доступність медичних послуг, екологічна безпека стають вагомими мотивами при прийнятті рішення про міграцію. Дослідження,

проведені серед українських біженців у Німеччині та Польщі, показали, що для 55% респондентів якість шкільної освіти стала ключовим фактором вибору країни перебування. [81]

Особливо помітним стає вплив безпекових та політичних чинників. За даними УВКБ ООН, у 2023 році кількість примусово переміщених осіб сягнула рекордних 117 мільйонів, причому основними регіонами походження стали Україна, Сирія, Афганістан, Венесуела, М'янма та Ефіопія. Понад 6,5 мільйона українців були вимушені шукати притулку за кордоном внаслідок російської агресії, що стало найбільшим міграційним переміщенням в Європі з часів Другої світової війни.

Дослідження еволюції теоретичних підходів до міграції засвідчило поступальний розвиток наукового розуміння цього феномену – від емпіричних "законів міграції" Равенштейна до комплексних міждисциплінарних теорій сучасності. Ранні концепції фокусувалися на спостереженні фізичних переміщень населення, тоді як сучасні теорії розглядають міграцію як складний соціальний процес, що охоплює не лише саме переміщення, але й підготовчий етап, адаптацію на новому місці та підтримання зв'язків з країною походження. Неокласична модель економічного розвитку Уільяма Артура Льюїса, що розглядає міграцію як результат раціонального економічного вибору індивіда, базованого на порівнянні потенційних вигод та витрат, залишається впливовою попри певні спрощення. Нова економічна теорія трудової міграції трансформувала розуміння мотивації мігрантів, представивши міграцію як стратегію домогосподарств щодо диверсифікації ризиків та подолання недосконалостей ринків. Цей підхід дозволяє пояснити, чому міграція продовжується навіть при зменшенні розриву в заробітних платах між країнами.

Особливо вагомий внесок у сучасне розуміння міграції здійснили концепції соціальних мереж Дугласа Массея та транснаціоналізму Томаса Файста. Вони обґрунтували ключову роль соціальних зв'язків, які знижують ризики та витрати міграції, створюючи ефект "кумулятивної причинності" –

коли кожен новий мігрант зменшує бар'єри для наступних. Ця теоретична рамка пояснює формування стійких міграційних коридорів та діаспорних спільнот, які трансформують як країни походження, так і країни призначення. Порівняння західних та українських теоретичних шкіл виявило як спільність методологічних засад, так і суттєві відмінності. Українські дослідники, зокрема Е.М. Лібанова, О.А. Малиновська, О.А. Грішнова, О.В. Позняк, приділяють особливу увагу прикладним аспектам регулювання міграційних процесів, аналізу соціально-економічних наслідків еміграції для України та розробці механізмів взаємодії з діаспорою. Їхні праці формують теоретичне підґрунтя для національної міграційної політики, адаптованої до специфічних викликів країни з високим міграційним потенціалом.

У контексті України особливу увагу привертають соціально-економічні наслідки масштабного переміщення населення внаслідок військової агресії Росії. За даними ООН, станом на грудень 2024 року близько 7 мільйонів українців залишили країну, а ще 5,3 мільйона стали внутрішньо переміщеними особами. Ця безпрецедентна міграційна криза спричинила глибокі демографічні деформації – різке скорочення народжуваності (на 32% порівняно з 2021 роком), зростання частки осіб похилого віку, гендерний дисбаланс через переважання жінок серед біженців.

Економічні наслідки цього переміщення включають скорочення споживчого попиту, падіння економічної активності в багатьох регіонах, особливо у прифронтових та деокупованих територіях, дефіцит кваліфікованих кадрів у стратегічних секторах. Водночас грошові перекази від мігрантів (18,5 млрд доларів у 2023 році) стали важливим джерелом валютних надходжень, забезпечуючи 10,4% ВВП та підтримуючи платіжний баланс в умовах воєнних викликів.

Особливе занепокоєння викликає високий ступінь інтеграції українців у країнах перебування – 27% працевлаштованих у Німеччині, 48% у Польщі, активне залучення дітей до шкільного навчання (понад 800 тисяч у школах Європи). Це створює ризики тривалого закріплення за кордоном, особливо

серед молоді та висококваліфікованих фахівців. Водночас формування мережі українських громад відкриває можливості для розвитку транснаціональних зв'язків, які можуть бути використані для залучення інвестицій, трансферу знань та підтримки євроінтеграційних процесів.

На основі аналізу міжнародного досвіду та внутрішніх реалій України запропоновано інноваційні підходи до регулювання міграції та повернення населення, що базуються на концепції міграції як конкурентного середовища, де країни змагаються за людський капітал. Розроблена комплексна стратегія підвищення міграційної привабливості України включає три взаємопов'язані складові. Лінгвістична політика передбачає впровадження англійської мови як обов'язкової складової освіти та ділового середовища за прикладом Сингапуру та ОАЕ, що значно підвищить інтеграцію України у глобальне економічне та інноваційне середовище та посилить її привабливість для міжнародних фахівців і репатріантів.

Фіскально-регуляторні стимули включають податкові канікули на 2-5 років для поверненців, які відкривають бізнес або працевлаштовуються в Україні, спрощення процедур реєстрації підприємств через систему "єдиного вікна", зниження адміністративних бар'єрів для ведення бізнесу та створення спеціальних економічних зон у постраждалих регіонах. Ці заходи відображають успішний досвід Польщі, де подібні реформи сприяли частковому поверненню емігрантів та залученню іноземних фахівців.

Інфраструктурний компонент охоплює програми доступного житла, розвиток транспортних комунікацій, створення креативних хабів та інноваційних центрів, що сформує привабливе середовище для життя та професійної самореалізації. Особливий акцент зроблено на розвитку "креативних міст" – урбаністичних центрів, що поєднують інноваційну економіку, культурне розмаїття та високу якість життя.

Емпіричне дослідження намірів українців за кордоном виявило пріоритетність економічних чинників (90%), безпеки (86%) та якості медичного обслуговування (62%) при прийнятті рішення про повернення. Особливо

цікавим є високий рівень зацікавленості (74%) у збереженні певних прав у країні перебування при поверненні в Україну. Це обґрунтовує перспективність моделі "гнучкої мобільності", яка передбачає можливість підтримки легального статусу в країні тимчасового перебування навіть після репатріації, що значно знижує психологічні бар'єри для повернення.

На основі дослідження розроблено організаційно-економічні засади реформування міграційної політики України в контексті післявоєнної відбудови. Запропоновано регіонально диференційовану міграційну політику, що враховує неоднорідність впливу війни на різні території країни. Для деокупованих регіонів передбачено спеціальний режим економічної діяльності з максимальними податковими та регуляторними преференціями, програми житлового будівництва та відновлення інфраструктури. Для прифронтових зон розроблено механізми підтримки критичних послуг та збереження людського потенціалу. Для відносно безпечних регіонів запропоновано стратегії перетворення на центри інновацій та креативних індустрій.

Ключовим елементом реформування міграційної політики є створення цифрової інфраструктури підтримки реінтеграції. Єдина інформаційна платформа за естонською моделлю забезпечить цифровізацію адміністративних послуг – від реєстрації до отримання документів та соціальної допомоги. Спеціалізовані мобільні застосунки надаватимуть персоналізовану підтримку залежно від потреб конкретної особи – інформацію про можливості працевлаштування, доступне житло, освітні програми, медичні послуги. Програми соціального супроводу забезпечать психологічну підтримку та допомогу в адаптації після повернення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатюк Т.О. Сучасні міграційні процеси: світові тенденції, європейські та українські особливості. Київ: НІСД, 2017. 265 с.
2. Грішнова О.А. Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку: монографія. Київ: НАН України, 2011. 360 с.
3. Добровольський Д. Міграційна політика України в умовах глобалізації: виклики та перспективи. Економіка України. 2019. № 8. С. 45-58.
4. Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства". (2012).
5. Закон України «Про імміграцію». (2001).
6. Закон України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні". (2004)
7. Конституція України (1996).
8. Лібанова Е.М. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: монографія. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. 412 с.
9. Майданік І.П. Українська молодь на ринках праці зарубіжних держав: монографія. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 176 с.
10. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, (2018). 472 с.
11. Мандибура В.О. Соціально-економічні наслідки міграції: комплексний підхід до оцінювання. Економіка України. 2021. № 3. С. 82-97.
12. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти: довідник / У.Я. Садова, Р.Т. Теслюк, М.М. Біль, О.Т. Риндзак, О.П. Мульська та ін.; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2018. 226 с.
13. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти: довідник. 2-ге видання – доповнене і перероблене / У.Я. Садова, Р.Т. Теслюк, М.М. Біль, О.Т. Риндзак, О.П. Мульська та ін.; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». Львів, (2018). 226 с.
14. Наказ Міністерства внутрішніх справ України "Про затвердження Тимчасового порядку розгляду заяв для оформлення посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання". (2014).

15. Пищуліна О., Юрчишин В. Соціально-економічний вимір еміграції з України: монографія. Київ: Заповіт, 2020. 264 с.
16. Позняк О.В. Демографічні та економічні наслідки міграційних процесів в Україні: монографія. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2018. 295 с.
17. Міністерство юстиції України. – 2024. – 26 січня. UR, <https://minjust.gov.ua/news/ministry/v-ukraini-narodilosya-ponad-187-tisyach-nemovlyatu-2023-rotsi>
18. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків". (2002).
19. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру". (2016).
20. Прибиткова І. Трудові мігранти в соціальній структурі українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, №1, (2003).
21. Прибиткова І.М. Трудові мігранти в соціальній структурі українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2003. № 1. С. 109-124.
22. Ровенчак О. Визначення та класифікація міграцій: наближення до операційних понять. Політичний менеджмент. 2006. № 2. С. 127-139.
23. Т. І. Артемової, А. А. Гриценка, зазначені С. І. Архієреєв, Є. А. Гриценко, В. В. Дементьєв. Інституціональна архітектура та динаміка економічних перетворень. НАН України. Харків: Форт, (2008). 928 с.
24. American Immigration Council. Immigrants in The United States 2025. URL <https://map.americanimmigrationcouncil.org/locations/national/>
25. Amsterdam Treaty. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union. Brussels: European Union, 1997. 110 p.
26. Bericht zur Integrationskursgeschäftsstatistik für das Jahr 2023. URL <https://map.americanimmigrationcouncil.org/locations/national/>
27. Black, R., Adger, W. N., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes, A., & Thomas, D. (2011). The Effect of Environmental Change on Human Migration. *Global Environmental Change*.
28. Borjas, G. J. (2014). *Immigration Economics*. Harvard University Press.

29. Brettell C.B., Hollifield J.F. *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. 3rd ed. New York: Routledge, 2015. 356 p.
30. Carling J., Collins F. *Aspiration, Desire and Drivers of Migration*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2018. Vol. 44, № 6. P. 909-926.
31. Carrera, S., & Geddes, A. (2021). *The European Migration Crisis: A Two-Level State of Emergency*. Springer. <https://link.springer.com> (дата звернення: 16.04.2025)
32. Carrera, S., & Guild, E. (2016). "EU-Turkey Plan for Handling Refugees: Legal and Policy Considerations," *CEPS Policy Insights*.
33. Castles S., de Haas H., Miller M.J. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 6th ed. London: Red Globe Press, 2020. 446 p.
34. Castles S., Miller M. *The age of migration: international population movements in the modern world*. London: Macmillan, (1993). 306 p.
35. Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2020). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Red Globe Press.
36. *Charter of Fundamental Rights of the European Union*. Official Journal of the European Union. 2012/C 326/02. Brussels: EU Publications. 2012. 13 p.
37. *Convention Implementing the Schengen Agreement*. Signed 19 June 1990. Brussels: Council of the European Union. 1990. 142 p.
38. Council of the European Union. (2016). *EU-Turkey statement, 18 March 2016*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> (дата звернення: 16.04.2025)
39. Council of the European Union. (2021). *Migration: Member states agree on stronger crisis response*. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/eu-migration-asylum-reform-pact/migration-crisis/> (дата звернення: 16.04.2025)
40. Czaika M., de Haas H. *The Globalization of Migration: Has the World Become More Migratory?* *International Migration Review*. 2014. Vol. 48, № 2. P. 283-323.
41. Daniels, R. (2002). *Coming to America: A History of Immigration and Ethnicity in American Life*. HarperCollins.
42. Daniels, R. (2004). *Guarding the Golden Door: American Immigration Policy and Immigrants since 1882*.
43. Danish Tax Agency. *Tax scheme for researchers and highly paid employees*
44. de Haas H. *Migration Theory: Quo Vadis?* *International Migration Institute Working Papers*. 2021. № 100. P. 1-39.
45. *Directive 2003/109/EC of the Council. Long-term Residents Directive*. Brussels: European Union, 2003. 12 p.

46. Directive 2003/86/EC of the Council. Family Reunification Directive. Brussels: European Union, 2003. 14 p.
47. Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council. Return Directive. Brussels: European Union, 2008. 12 p.
48. Directive 2009/50/EC of the Council. EU Blue Card Directive. Brussels: European Union, 2009. 15 p.
49. Directive 2009/52/EC of the European Parliament and of the Council. Employer Sanctions Directive. Brussels: European Union, 2009. 9 p.
50. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council. Anti-Trafficking Directive. Brussels: European Union, 2011. 14 p.
51. Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council. Qualification Directive. Brussels: European Union, 2011. 38 p.
52. Directive 2011/98/EU of the European Parliament and of the Council. Single Permit Directive. Brussels: European Union, 2011. 20 p.
53. Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council. Asylum Procedures Directive. Brussels: European Union, 2013. 43 p.
54. Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council. Reception Conditions Directive. Brussels: European Union, 2013. 24 p.
55. Directive 2014/36/EU of the European Parliament and of the Council. Seasonal Workers Directive. Brussels: European Union, 2014. 22 p.
56. Directive 2014/66/EU of the European Parliament and of the Council. Intra-Corporate Transferees Directive. Brussels: European Union, 2014. 25 p.
57. Directive 2016/801/EU of the European Parliament and of the Council. Students and Researchers Directive. Brussels: European Union, 2016. 40 p.
58. Douglas Massey et al. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 1993.
59. EBRD. Ukraine: Private Sector Recovery and Return of People. – 2023
60. Ernst Georg Ravenstein. The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London, 1885.
61. European Agenda on Migration 2015 https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/international-affairs_en?prefLang=nl
62. European Commission. Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF). Brussels: Directorate-General for Migration and Home Affairs, 2021. 20 p.
63. European Commission. Border Management and Visa Instrument (BMVI). Brussels: Directorate-General for Migration and Home Affairs, 2021. 22 p.

64. European Commission. Communication on a Global Approach to Migration and Mobility. Brussels: European Commission, 2011. 18 p.
65. European Commission. EU Blue Card
66. European Commission. European Agenda on Migration. Brussels: European Commission, 2015. 23 p.
67. European Commission. Migration in Europe: Trends and Challenges. – Brussels: European Commission, 2021.
68. European Commission. Migration in Europe: Trends and Challenges. Brussels: EC, 2023.
69. European Commission. Migration Management: Welcoming refugees from Ukraine. –
70. European Commission. New Pact on Migration and Asylum. Brussels: European Commission, 2020. 46 p.
71. European Council. (2018). External Aspects of Migration: Cooperation with Third Countries. <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/working-party-on-external-aspects-of-asylum-and-migration/>
72. European Migration Network (EMN). Annual Report on Migration and Asylum. Brussels: European Commission, various years.
73. European Parliament. (2021). Integration of refugees and migrants. <https://rm.coe.int/integration-of-migrants-and-refugees-benefits-for-all-parties-involved/1680aa9038>
74. European Union Agency for Asylum (EASO). Ukraine Temporary Protection Report 2024. – Brussels: EASO, 2024.
75. European Union. The EU Blue Card Directive. – Brussels: EU Publications, 2021.
76. European Union. The EU Blue Card Directive. Brussels: EU Publications, (2021).
77. Eurostat, Asylum applicants by type, citizenship, age and sex – annual aggregated data, accessed 2 January 2025, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
78. Eurostat, Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data, accessed 2 January 2025, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
79. Eurostat, Decisions granting temporary protection by citizenship, age and sex – monthly data, accessed 2 January 2025, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
80. Eurostat, Third country nationals returned following an order to leave – annual data (rounded), accessed 2 January 2025, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> Eurostat. Migration and asylum data. Luxembourg: Eurostat, 2023.
81. Eurostat. Average Annual Gross Adjusted Salary per Full-Time Employee, 2023. – Luxembourg: Eurostat, 2024.

82. EU-Turkey Statement, 18 March 2016 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> (дата звернення: 16.04.2025)
83. EU–Turkey Statement. 18 March 2016. Brussels: European Council. 4 p.
84. Everett Lee. A Theory of Migration. Demography, 1966.
85. EWL Group & Центр східноєвропейських досліджень Варшавського університету. Біженці з України – професійна активізація в Польщі та Німеччині. – Варшава: Нова Польща, 2022.
86. Faist T. The Crucial Meso-Level: Transnational Social Spaces and Social Transformation. European Journal of Social Theory. 2022. Vol. 25, № 1. P. 3-25.
87. Fargues, P. (2011). International Migration and the Demographic Transition: A Two-Way Interaction. International Migration Review.
88. Frontex. Annual Report 2023. Warsaw: European Border and Coast Guard Agency, 2024.
89. Gibney, M. J. (2004). The Ethics and Politics of Asylum: Liberal Democracy and the Response to Refugees. Cambridge University Press.
90. Glick Schiller N., Salazar N.B. Regimes of Mobility Across the Globe. Journal of Ethnic and Migration Studies. 2013. Vol. 39, № 2. P. 183-200.
91. Goldin I., Cameron G., Balarajan M. Exceptional People: How Migration Shaped Our World and Will Define Our Future. Princeton: Princeton University Press, 2011. 384 p.
92. Government of Canada. Express Entry: Immigrate as a skilled
93. Government of Canada. Immigration Levels Plan 2024–2026. – Ottawa: IRCC, 2024.
94. Government of the Netherlands. 30% ruling for incoming employees
95. Grzymala-Kazłowska A., Phillimore J. Introduction: Rethinking Integration. New Perspectives on Adaptation and Settlement in the Era of Super-Diversity. Journal of Ethnic and Migration Studies. 2018. Vol. 44, № 2. P. 179-196.
96. Guild, E., et al. (2020). Reforming the Common European Asylum System: Legislation, Policies, and Practices. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-16622-3> (дата звернення: 16.04.2025)
97. Higham, J. (1955). Strangers in the Land: Patterns of American Nativism, 1860-1925. Rutgers University Press.
98. Hirschman, C. (2005). Immigration and the American Century. Demography, 42(4), 595-620.
99. IAB (Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung). Arbeitsmarktintegration ukrainischer Geflüchteter. –
100. ILO (International Labour Organization). (2021). ILO Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology.

101. International Labour Organization. Labour Migration in the Global Economy. – Geneva: ILO, 2022.
102. International Migration URL: <https://www.un.org/en/global-issues/migration> (дата звернення: 16.04.2025)
103. International Organization for Migration (IOM). Migration Glossary, URL: (2019)..
104. International Organization for Migration (IOM). World Migration Report 2024. URL: (2024).
105. International Organization for Migration (IOM). World Migration Report 2022. Geneva: IOM, 2022.
106. International Organization for Migration. World Migration Report 2022. – Geneva: IOM, 2022.
107. IOM. Ukraine Response: Displacement and Returns Report. – Грудень 2023
108. Israel Innovation Authority. About Yozma Program
109. Jones, M. A. (1992). American Immigration. University of Chicago Press.
110. Jones-Correa, M. (2016). The Origins and Evolution of Immigration Policy in the United States. *Annual Review of Political Science*, 19, 19-36.
111. King, D. S. (2000). *Making Americans: Immigration, Race, and the Origins of the Diverse Democracy*. Harvard University Press.
112. Lee E. A Theory of Migration. *Demography*, (1966), № 3. P. 47–57.
113. Lee, E. (2003). *At America's Gates: Chinese Immigration during the Exclusion Era, 1882-1943*. University of North Carolina Press.
114. Lee, E. (2019). *America for Americans: A History of Xenophobia in the United States*. Basic Books.
115. Lewis W. A. *Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*. The Manchester School, (1954). P. 400–449.
116. Lisbon Treaty. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. Brussels: European Union, 2007. 287 p.
117. Lori Ann Thrupp, A. Sigot, J. G Green. *Toward Common Ground: Gender and Natural Resources In Africa*. Nairobi, Kenya: ACTS Press, African Centre for Technology Studies; Washington DC, USA: World Resources Institute, (1995).
118. Maastricht Treaty. Treaty on European Union. Maastricht: European Council, 1992. 130 p.
119. Martin, P. (2014). *The Economic Contribution of Immigration in the United States*. Migration Policy Institute.

120. Martin, P. L. (2013). *International Migration: Evolving Trends from the Early Twentieth Century to the Present*. Cambridge University Press.
121. Martin, P., & Midgley, E. (2006). "Immigration: Shaping and Reshaping America." *Population Bulletin*, Population Reference Bureau.
122. Massey D. A Synthetic theory of international migration. *World in the mirror of international migration*, 2002, № 10. P. 143–153.
123. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466
124. Massey, D. S., Durand, J., & Malone, N. J. (2002). *Beyond Smoke and Mirrors: Mexican Immigration in an Era of Economic Integration*. Russell Sage Foundation.
125. Michael Piore. *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge University Press, 1979.
126. Michael Todaro. A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. *The American Economic Review*, 1969.
127. Migration Policy Institute. Frequently Requested Statistics on Immigrants and Immigration in the United States <https://www.migrationpolicy.org/article/frequently-requested-statistics-immigrants-and-immigration-united-states>
128. Ministry for Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine. *Internal Displacement and Social Integration Data Report*. – Kyiv: Government of Ukraine, 2024.
129. Ministry of Finance of Ukraine. Ministry of Finance attracted about USD 9 billion of concessional financing from international partners in March 2024. –
130. National Bank of Ukraine. *External Sector Statistics*. Kyiv: NBU, 2023.
131. New Pact on Migration and Asylum 2020 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706
132. Ngai, M. M. (2004). *Impossible Subjects: Illegal Aliens and the Making of Modern America*. Princeton University Press.
133. Norman Myers. *Population, Resources and the Environment: The Critical Challenges*. UN Population Fund, First Edition, (1991). 154 p.
134. OECD (2022). *International Migration Outlook 2022*. oecd.org
135. OECD. (2018). *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264085350-en>
136. OECD. *International Migration Outlook 2022*. – Paris: OECD Publishing, 2022.
137. OECD. *Managing Migration after Ukraine Crisis*. – ЖОВТЕНЬ 2023

138. Organisation for Economic Co-operation and Development. International Migration Outlook 2024. URL: (2024)
139. Passel, J. S., & Cohn, D. (2021). "Unauthorized Immigrant Population: National and State Trends." Pew Research Center.
140. Petra Ward, Victoria E. Rodriguez, Peter M. Ward. Taco USA: How Mexican Food Became a Mainstream American Obsession. University of California Press, (1999).
141. Petra Ward. Euros and Mexicans in the 'New' Europe: An Exchange of Views. University of Texas at Austin, Institute of Latin American Studies, (1993).
142. Pew Research Center (2021). Key facts about U.S. immigration policies and Biden's proposed changes.
143. Pew Research Center. (2015). "Modern Immigration Wave Brings 59 Million to U.S., Driving Population Growth and Change Through 2065." <https://www.pewresearch.org/race-and-ethnicity/2015/09/28/modern-immigration-wave-brings-59-million-to-u-s-driving-population-growth-and-change-through-2065/>
144. Pew Research Center. Unauthorized Immigrant Population in the US. – Washington, DC: Pew, 2021.
145. Piore, Michael J.; Richard M. Locke; Thomas Kochan. Employment Relations in a Changing World Economy. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, (1995). .
146. Piore, Michael J.; Suzanne Berger. Dualism and Discontinuity in Industrial Society. Cambridge, UK: Cambridge University Press, (1980).
147. Polska Strefa Inwestycji. Polish Investment Zone – Tax Relief for Investors
148. Ravenstein E.G. The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London, Vol. 48, No. 2. (1885), pp. 167–235.
149. Regulation (EC) No 767/2008 of the European Parliament and of the Council. Visa Information System (VIS). Brussels: European Union, 2008. 23 p.
150. Regulation (EC) No 810/2009 of the European Parliament and of the Council. EU Visa Code. Brussels: European Union, 2009. 71 p.
151. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council. Schengen Borders Code. Brussels: European Union, 2016. 53 p.
152. Regulation (EU) 2017/2226 of the European Parliament and of the Council. Entry/Exit System (EES). Brussels: European Union, 2017. 73 p.
153. Regulation (EU) 2018/1240 of the European Parliament and of the Council. European Travel Information and Authorization System (ETIAS). Brussels: European Union, 2018. 34 p.

154. Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council. European Border and Coast Guard (Frontex). Brussels: European Union, 2019. 63 p.
155. Regulation (EU) 2021/2303 of the European Parliament and of the Council. European Union Agency for Asylum (EUAA). Brussels: European Union, 2021. 28 p.
156. Regulation (EU) No 603/2013 of the European Parliament and of the Council. Eurodac Regulation. Brussels: European Union, 2013. 28 p.
157. Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council. Dublin III Regulation. Brussels: European Union, 2013. 32 p.
158. Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast)" – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R0604>
159. Regulations (EU) 2018/1860, 2018/1861, 2018/1862. Schengen Information System (SIS II). Brussels: European Union, 2018. 103 p.
160. Rita Chowdhry. Voices from Punjab: The strength and resilience of 15 Punjabi women living in the UK. Chapter 16. URL:<https://zoboko.com/text/2g2weo56/voices-from-punjab-the-strength-and-resilience-of-15-punjabi-women-living-in-the-uk/16> (2019)
161. Saskia Sassen. *The Global City*: New York, London, Tokyo. Princeton University Press, 1991.
162. Saskia Sassen-Koob. *Globalization and its discontents. Essays on the New Mobility of People and Money*. New York: New Press, (1998). ISBN 1-56584-518-8.
163. Saskia Sassen-Koob. *The global city*: New York, London, Tokyo. Princeton: Princeton University Press, 2001. Updated 2d ed., original (1991).
164. Sassen, S. (1998). *Globalization and Its Discontents: Essays on the New Mobility of People and Money*. The New Press.
165. Stark Oded, David J. Bloom. The new economics of labor migration. *American Economic Review*, 85.2 (1995). P. 276–287.
166. Stark, Oded, and David J. Bloom. The New Economics of Labor Migration. // *American Economic Review*, Vol. 85, No. 2 (1995): 276–287.
167. Tampere European Council. Presidency Conclusions. 15-16 October 1999. Brussels: European Council, 1999. 14 p.
168. The Hague Programme. *Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union*. Brussels: European Council, 2004. 35 p.
169. The Library of Congress: *Immigration in the United States*.

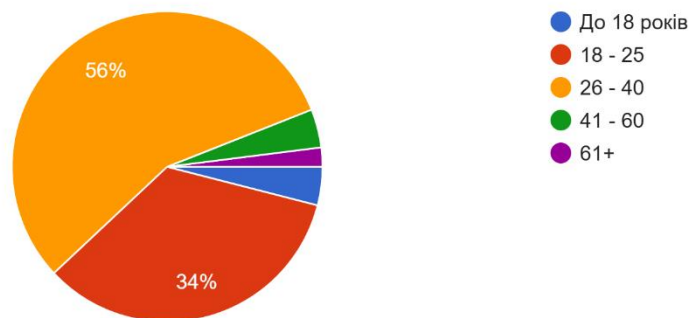
170. The Migration Policy Institute (MPI). "The Unauthorized Immigrant Population in the United States."
171. The Schengen acquis - Convention implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders – [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A42000A0922\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A42000A0922(02))
172. The Stockholm Programme. An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens. Brussels: European Council, 2010. 46 p.
173. Tichenor, D. J. (2002). *Dividing Lines: The Politics of Immigration Control in America*. Princeton University Press.
174. Trauner, F., & Mananashvili, S. (2014). "The Dublin III Regulation: A New Legal Framework for EU Asylum Policy?" *European Journal of Migration and Law*, 16(1).
175. Treaty on European Union (TEU). Official Journal of the European Union. Consolidated version. Brussels: European Union Publications, 2012. 52 p.
176. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). Official Journal of the European Union. Consolidated version. Brussels: European Union Publications, 2012. 388 p.
177. UN DESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs). (2023). *World Migration Report 2023*.
178. UNDP & UNHCR. *Joint Assessment on Return and Diaspora Engagement*. – 2023
179. UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees. *Global Trends: Forced Displacement in 2023*. Geneva: UNHCR, 2024.
180. UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2023). *Global Trends: Forced Displacement in 2022*.
181. UNHCR. *Global Trends Report 2020*. – Geneva: UNHCR, 2021.
182. UNHCR. *Global Trends: Forced Displacement in 2023*. – Geneva: UNHCR, 2024.
183. UNHCR. *Ukraine Refugee Situation – Operational Data Portal, 2024*. – Geneva: UNHCR, 2024.
184. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). *International Migration Report 2021*. – New York: United Nations, 2021.
185. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). *International Migration Report 2023*. New York: UN, 2023.
186. USCIS. *Annual Report on Immigration Statistics 2024*. – Washington, DC: U.S. Citizenship and Immigration Services, 2024.

187. Wallerstein, I. The Modern World-System. New York: Academic Press, 1974.
188. William H. Peterrson. Capitalism Appraised: A new look at mankind's greatest achievement. The Washington Times, July 3, (2001).
189. World Bank & Government of Ukraine. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3).
190. World Bank. Doing Business Report: Poland Country Profile 2020. – Washington, DC: World Bank, 2020.
191. World Bank. Migration and Remittances Factbook 2021. – Washington, DC: World Bank, 2021.
192. World Bank. Remittance Flows to Developing Countries. – Washington, DC: World Bank, 2022.
193. Zelinsky W. The Hypothesis of the Mobility Transition. Geographical Review, (1971), № 61. P. 219–249.
194. Zolberg, A. R. (2006). A Nation by Design: Immigration Policy in the Fashioning of America. Harvard University Press.

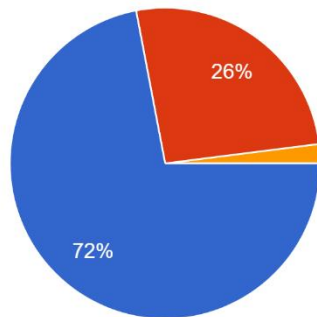
ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Вік
50 ОТВЕТОВ

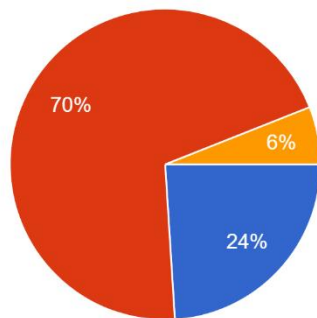

Стать
50 ответов

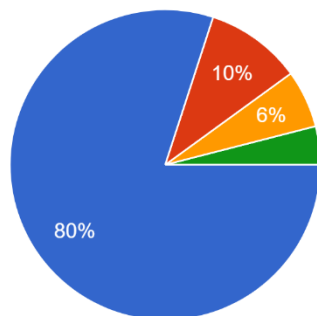
- Чоловіча
- Жіноча
- Інша

Сімейний стан
50 ответов

- Одружений/одружена
- Неодружений/неодружена
- Перебуваю у відносинах з резидентом країни перебування

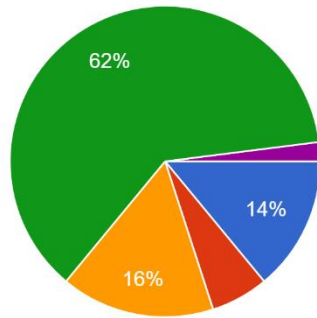
Чи є у вас діти?
50 ответов

- Ні, не має
- Так, маю неповнолітніх дітей
- Так, але вони повнолітні и не проживають разом зі мною
- Так, але вони повнолітні и проживають разом зі мною

Рівень освіти

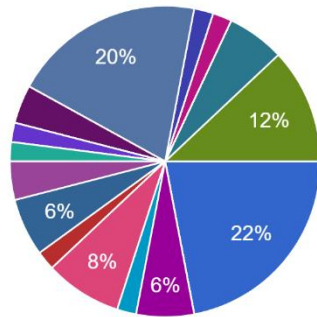
50 ответов

- Середня
- Середня спеціальна
- Незакінчена вища
- Вища
- Науковий ступінь

Країна перебування на даний час

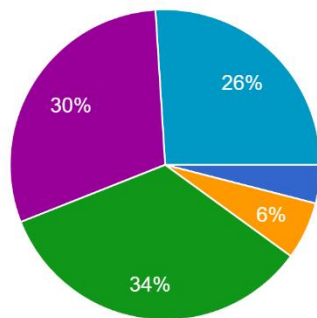
50 ответов

- Австрія
- Бельгія
- Болгарія
- Хорватія
- Кіпр
- Чехія
- Данія
- Естонія
- ▲ 1/4 ▼

Як довго ви перебуваєте за межами України?

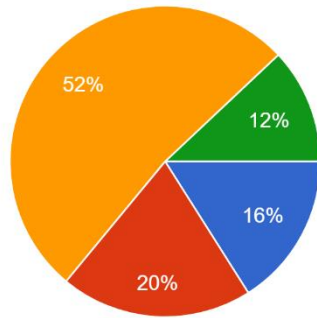
50 ответов

- Менше 6 місяців
- 6-12 місяців
- 1 рік
- 2 роки
- 3 роки
- Понад 3 роки

Юридичний статус у країні перебування:

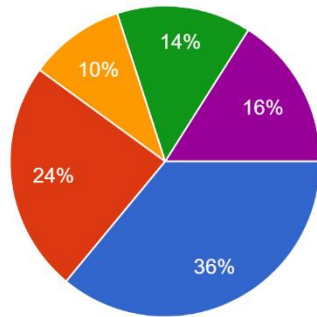
50 ответов

- Тимчасовий захист
- Біженець
- Вид на проживання
- Громадянство

Чи працевлаштовані ви зараз?

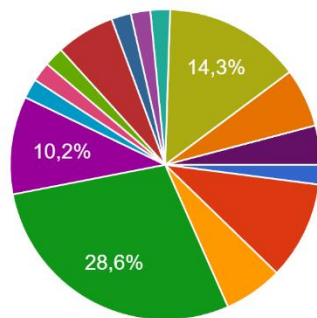
50 ответов

- Так, на повний робочий день в країні перебування
- Так, часткова зайнятість в країні перебування
- Ні
- Навчаюсь
- Працюю дистанційно в Україні

В якій сфері ви працюєте

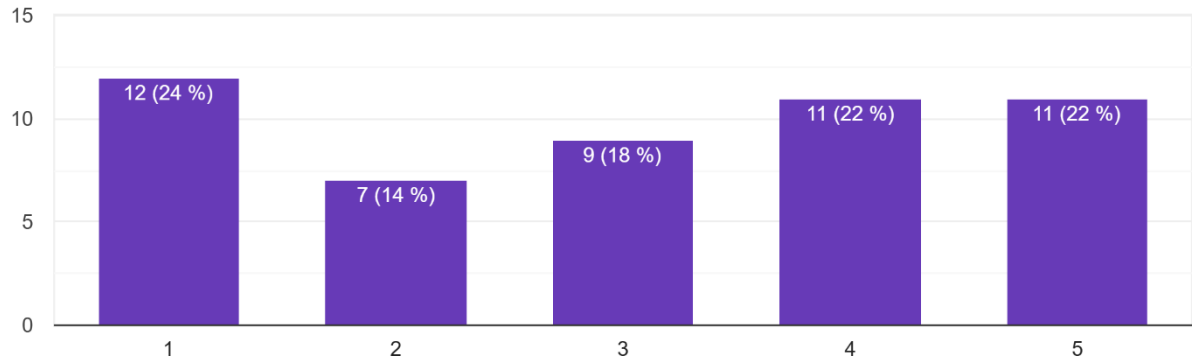
49 ответов

- Виробництво та промисловість
- Сфера послуг
- Торгівля
- Інформаційні технології
- Фінансовий сектор
- Освіта та наука
- Медицина та охорона здоров'я
- Державна служба та адмініструван

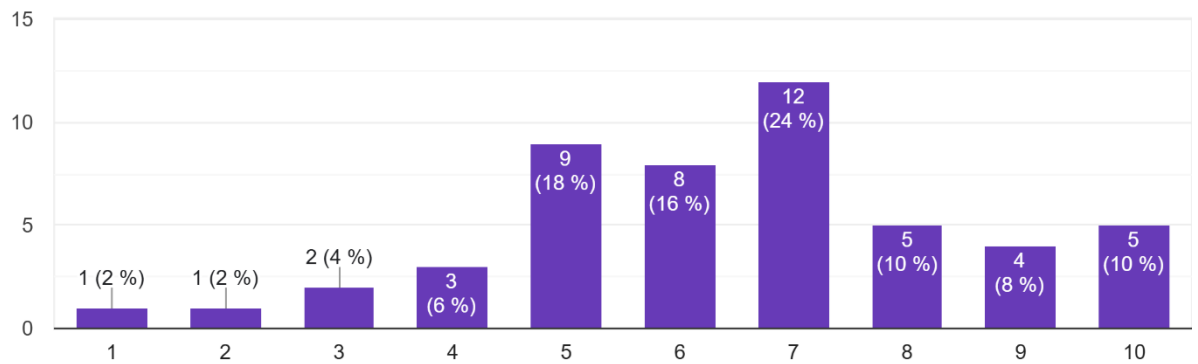
Наскільки вільно ви володієте мовою країни перебування?

50 ответов

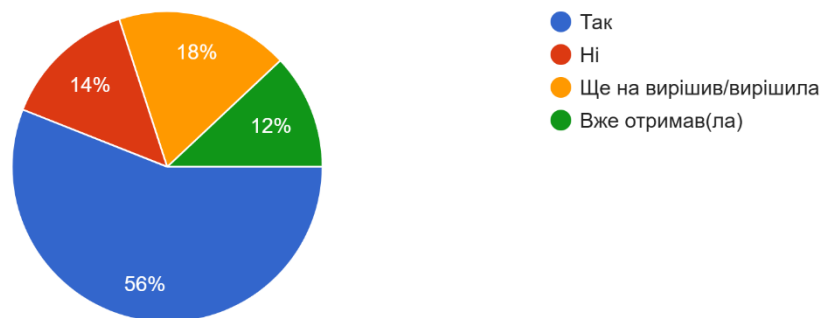
Як би ви оцінили свій рівень інтеграції у суспільстві країни перебування?

50 ответов

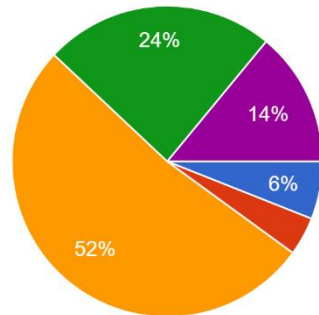
Чи плануєте в майбутньому отримувати громадянство країни перебування?

50 ответов

Чи залишились у вас близькі родичі в Україні?

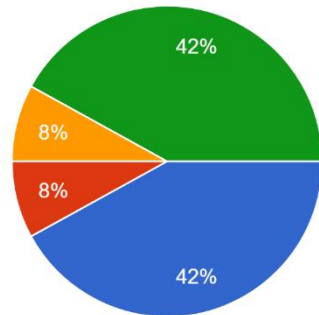
50 ответов

- Так, чоловік/дружина
- Так, діти
- Так, батьки
- Так, інші близькі родичі
- Ні

Чи маєте нерухомість в Україні?

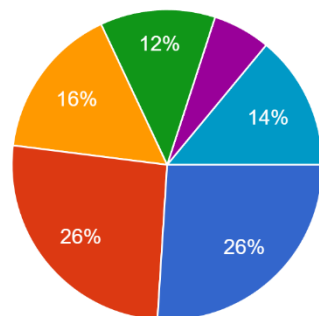
50 ответов

- Так, збереглася в хорошому стані
- Так, але пошкоджена
- Так, але зруйнована
- Ні

Як часто ви підтримуєте контакти з людьми в Україні?

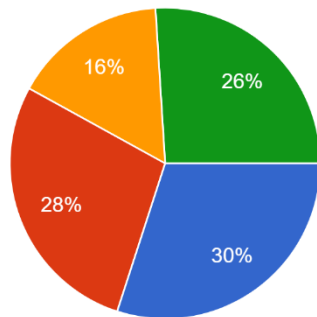
50 ответов

- Щодня
- Кілька разів на тиждень
- Раз на тиждень
- Раз на місяць
- Раз на рік
- Рідко або не підтримую

Чи читаєте ви новини з українських ресурсів?

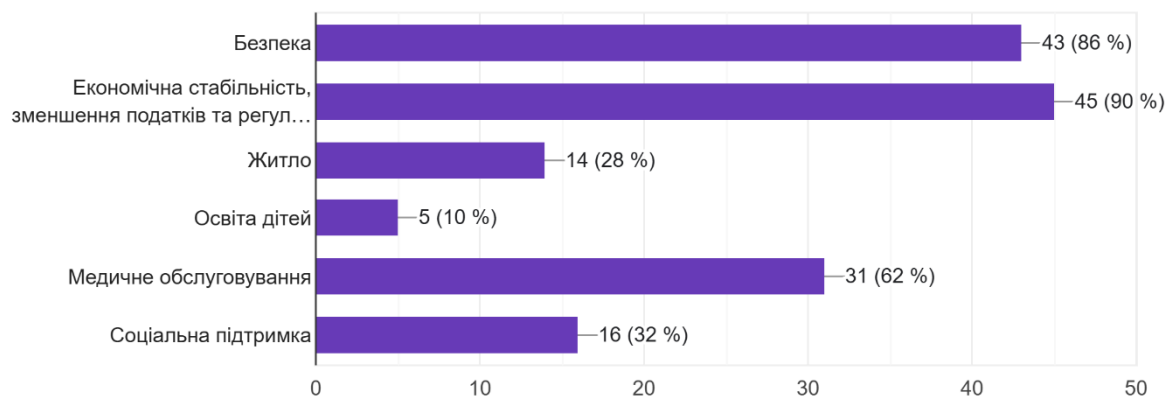
50 ответов

- Так, я постійно слідкую за ситуацією у державі
- Так, але тільки основні новини за день
- Дивлюсь тільки перше речення у статті
- Ні, не цікавлюся

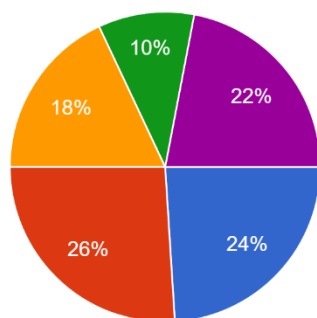
Якщо ви в майбутньому вирішите повернутися в Україну, Які фактори позитивно вплинуть на рішення до повернення в Україну. Вибереть три фактори

50 ответов

Чи зацікавить вас можливість безкоштовно отримати земельну ділянку для будівництва житла або ведення бізнесу при поверненні в Україну?

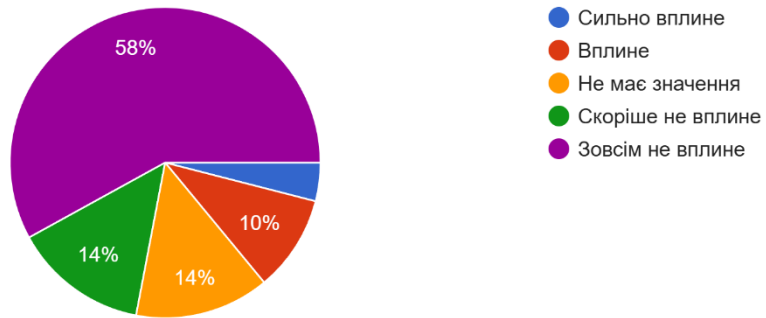
50 ответов

- Дуже зацікавить
- Скоріше зацікавить
- Важко відповісти
- Скоріше не зацікавить
- Зовсім не зацікавить

Чи вплине на ваше рішення про повернення наявність безкоштовних адаптаційних програм для дітей, які виростили за кордоном (мовні курси,... адаптації до української освітньої системи)?

50 ответов

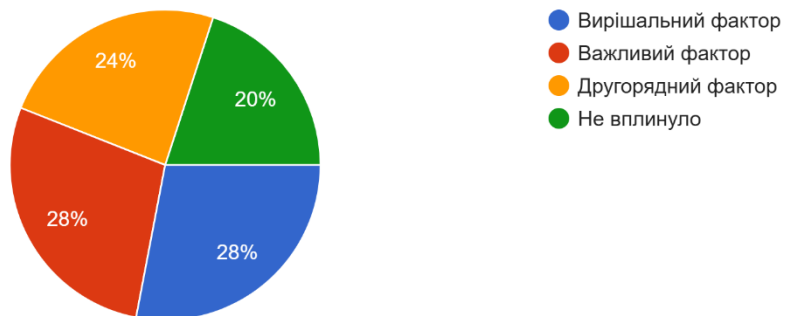
Наскільки підвищило б ймовірність вашого повернення тимчасове звільнення від податків (на 2-5 років) для тих, хто відкриває бізнес або працевлаштовується в Україні?

50 ответов

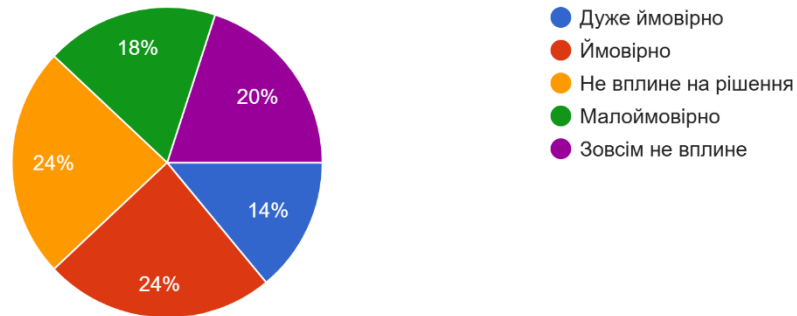
Чи вплинула б на ваше рішення про повернення можливість отримати доступну іпотеку з низькими відсотками та державною підтримкою для придбання житла?

50 ответов

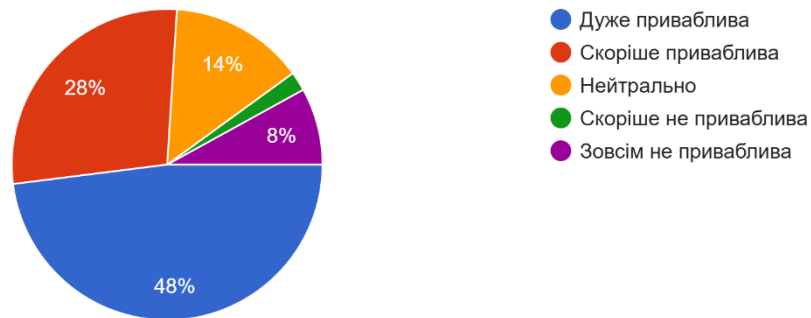
Наскільки ймовірно ваше повернення в Україну, якщо держава запропонує одноразову грошову допомогу на облаштування після повернення?

50 ответов

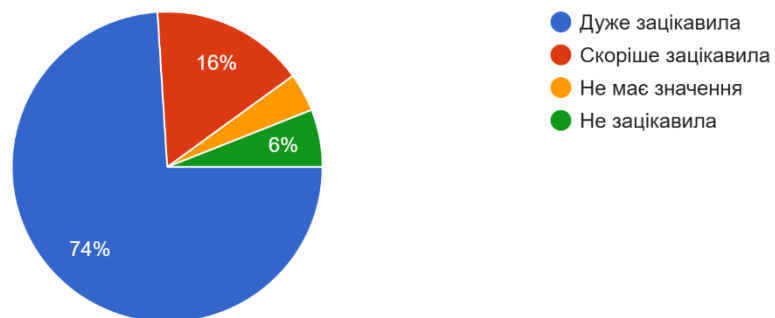
Наскільки привабливою для вас була б можливість отримати фінансову підтримку від держави (гранти, стартовий капітал) для реаліза...них професійних ідей або проєктів в Україні?

50 ответов

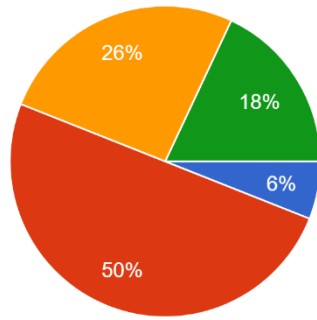
Чи зацікавила б вас можливість зберегти певні права та статус у країні нинішнього перебування (наприклад, вид на проживання) при поверненні в Україну?

50 ответов

Де ви бачите своє довгострокове майбутнє?

50 ответов

- В Україні
- У нинішній країні перебування
- В іншій країні
- Важко відповісти